

TEHTÄVÄRAKENNEUUDISTUS SOSIAALITOIMESSA

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia aikuissosiaalityön kehittämisestä

**Anna-Sofia Salomaa
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2015**

TIIVISTELMÄ

TEHTÄVÄRAKENNEUUDISTUS SOSIAALITOIMESSA

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksia aikuissosiaalityön kehittämisestä

Anna-Sofia Salomaa
Sosiaalityö
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Elina Virokannas
Kevät 2015
116 sivua

Tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä aikuissosiaalityöntekijän työn sisällöstä sekä sosiaalityön koulutuksen ja profession merkityksestä työnkuvan kehittämisessä aikuissosiaalityössä toteutetussa tehtävärakenneuudistuksessa, jossa kehitettiin sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja etuuskäsittelijöiden tiimimuotoista työtapaa.

Uudistusta taustoitetaan tarkastelemalla sosiaalityön historiallista kehitystä ja kunnallista sosiaalipolitiikkaa. Kunnan sosiaalitoimen johtamisessa taloudelliset säästöpaineeet ovat monesti ensisijaisia suhteessa sosiaalipoliittisiin kehittämistarpeisiin. Lisäksi sosiaalityön historia paikkaansa etsivänä tieteenä ja asiantuntemustaan perustelevana joutuvana professiona asettaa sosiaalityöntekijät haasteelliseen asemaan tiukkoina taloudellisina aikoina.

Tutkimuksen aineisto kerättiin muodollisesti pätevien sosiaalityöntekijöiden (N=6) kahdella fokusryhmähaastattelulla. Haastatteluaineisto analysoitiin pääosin sisällönanalyttisesti, mutta tein myös diskursiivista analyysiä sosiaalityöntekijöiden tuottamasta vastapuheesta.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan sosiaalityön koulutus tuottaa analyttistä ajattelun taitoa ja kykyä käsitteellistää ja luoda yhteyksiä yhteiskunnan ilmiöiden ja sosiaalityön asiakkaiden ongelmien välille sekä kykyä ymmärtää vallitsevaa kuntapoliittista tilannetta. Aikuissosiaalityöntekijän työnkuvassa korostui asiakkaan tilanteeseen perustuvan yksilöllisen harkinnan tärkeys sekä työntekijöiden mahdollisuus käyttää professionaalista harkintavaltaa kontrollitoimenpiteiden osalta. Sosiaalityöntekijät näkivät ammatillisen eetoksen vastaiseksi kehittämisajattelussa painottuneen *massa-diskurssin* ja pelkäsivät heikompiensaisten asiakkaiden jäämistä sosiaalityön palvelujen ulkopuolelle. Eri sosiaaliasemilla toimivien sosiaalityöntekijöiden kokemukset tehtävänkuvien kehittämisestä poikkesivat toisistaan, mihin he näkivät syyksi kehittämisen rakenteelliset ongelmat sekä johtamisen epäjohtamukaisuuden. Sosiaalityöntekijöiden- ja sosiaaliohjaajien työnkuviin oli muodostettu eroja, mutta sosiaalityöntekijät näkivät oman työnkuvansa kehittämisen tavoitteiden jääneen puolitiehen.

Avainsanat: professio, sosiaalipolitiikka, massa-ajattelu, yksilöllinen harkinta, kehittäminen

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 SOSIAALITYÖN KEHITTYMINEN PROFESSIOKSI	4
2.1 Professionalismi-statusen merkitys ammatille	4
2.2 Sosiaalityön ammatillistumisen alkujuuret: vaivahoidosta sosiaalihuoltoon	7
2.3 Huoltotyöstä case work –menetelmän muotoutumiseen	10
2.4 Kelpoisuusvaatimukset profession säätelyyn	13
3 KUNNALLINEN SOSIAALIPOLITIikka JA SOSIAALITYÖN AMMATILLISUUDEN MAHDOLLISUUDET	19
3.1 Sosiaalipolitiikan tarkoitus	19
3.2 Sosiaalitoimen johtamistavan muutokset ja katoava sosiaalipolitiikka	21
3.3 Modernin sosiaalityön toteuttamisen haasteita	24
3.4 Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointi	28
4 TUTKIMUSKOhteena VANTAAN AIKUISSOSIAALITYÖ	32
4.1 Vantaan taloudellisen tilanteen vaikutukset sosiaalipalveluihin	32
4.2 Vantaan aikuissosiaalityössä tehdyt organisaatiouudistukset	34
5 TUTKIMUKSELLISET VALINNAT	39
5.1 Tutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat	39
5.2 Aineistonkeruu	41
5.3 Fokusryhmähaastattelu	43
5.4 Aineiston analyysistä	45
5.5 Tutkimuksen eettisyys	48
6 SOSIAALITYÖN KOULUTUS JA AIKUISSOSIAALITYÖ	51
6.1 Käytäntöshokista yhteiskunnan rakenteiden ja asiakkaiden ongelmien ymmärtämiseen	51
6.2 Sosiaalityön koulutuksen ja sosiaaliasemalla tehtävän sosiaalityön suhde	56
7 TEHTÄVÄRAKENNEUUDISTUS AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ	61
7.1 Uudistuksen suunnittelusta kehittämistä kohdanneisiin reunaehtoihin	61
7.2 Sosiaalityöntekijöiden työnkuvan muodostuminen	68
8 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN KAHTALAINEN ROOLI	79
8.1 Yksilöllisen harkinnan mahdollisuus asiakasmassojen paineessa	79
8.2 Aikuissosiaalityön kontrollivelvollisuus	87

8.3 Sosiaalityöntekijöiden ja johdon välisestä etäisyydestä tulevaisuuden toiveisiin	94
9 POHDINTA	100
LÄHTEET	109
LIITTEET.....	117
Liite 1: Suostumus fokusryhmähaastatteluun ja tutkimukseen osallistumisesta	117
Liite 2: Saatekirje.....	118
Liite 3: Haastattelurunko	120

1 JOHDANTO

Mielenkiintoni aikuissosiaalityötä kohtaan heräsi tehdessäni ensimmäistä käytännön työharjoitteluani Vantaan kaupungin sosiaaliasemalla kesällä 2007. Jatkoin harjoittelun jälkeen samalla sosiaaliasemalla tehden useampana peräkkäisenä vuonna sosiaalityöntekijän sijaisuuksia. Tullessani harjoitteluun minulla ei ollut sosiaaliaseman sosiaalityöntekijän tehtävästä käsitystä juuri lainkaan. Pikku hiljaa aloin saada kuvaa siitä, mitä sosiaalityöntekijän tehtäväkenttä pitää sisällään. Alusta lähtien minua hämmästytti kuitenkin se, kuinka paljon sosiaaliaseman arkea pyöritti toimeentulotuen myöntäminen, ja kuinka paljon aikaa käytettiin toimeentulotukihakemusten sekä tehtyjen toimeentulotukipäätösten epäselvyyksien käsittelyyn. Kun kokemusta työstä karttui enemmän, aloin mieltää toimeentulotuen ja siihen liittyvät asiat entistä enemmän osaksi sosiaaliaseman sosiaalityöntekijän työtä. Aloin myös ymmärtää, kuinka niinkin tarkasti lailla säädelty periaatteessa mekaaniseksi luonnehdittava työtehtävä vaati paljon aikaa ja pohdintaa kunkin asiakkaan tilanteen yksilökohtaisessa käsittelyssä.

Vuonna 2012 Vantaan aikuissosiaalityössä alettiin suunnitella uutta sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalihjaajien tehtävärakenneprojektia, joka käynnistyi saman vuoden syksyllä ja jatkui vuoden 2013 loppuun. Prosessia työntekijänä seuranneena ja siihen myös kantaa ottaneena huomasin, kuinka vaikeaa oli määritellä niitä tehtäviä, joita erityisesti sosiaalityöntekijälle kuuluu aikuissosiaalityössä. Koin, että yhden asiakkaan tilannetta oli hyvin vaikea pilkkoa erillisiin osiin, joita eri ihmiset hoitaisivat. Yhtäältä tuntui siltä, että olisi vaikeaa erotella suuresta asiakasjoukosta ne asiakkaat, joiden asioita sosiaalityöntekijä hoitaa ja toisaalta sulkea ulos sosiaalityön asiakkuudesta muut asiakkaat, joiden asioita hoitaisivat toiset sosiaaliaseman työntekijät, kuten etuuskäsittelijät ja sosiaalihjaajat. Asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuuden hahmottaminen on tärkeää sosiaalityössä ja asiakastapaamisten kautta syntynyttä hiljaista tietoa voi olla haasteellista jakaa. Elämäntilanne voi myös muuttua, joten kuka tahansa meistä voi tarvita joskus sosiaalityöntekijän apua.

Tehtävänkuvan määrittämisen vaikeuteen voi liittyä myös se, että sosiaalitoimistoissa tehtävässä sosiaalityössä on omat erityispiirteensä. Aikuissosiaalityössä työtä tehdään paljon yksin tai yhdessä etuuskäsittelijän tai sosiaalihjaajan kanssa. Työtapa poikkeaa esimerkiksi lasten-

suojelusta, jossa työtä tehdään usein yhdessä samaa ammattikuntaa edustavan työparin eli toisen sosiaalityöntekijän kanssa. Yksin tehtävässä työssä vastuuta, mutta myös valtaa jää paljon yksittäiselle työntekijälle. Mielenpitemvaihto ja yhdessä pohtiminen toisen sosiaalityöntekijän kanssa jää väistämättä vähemmälle. Parityötä on tosin kehitetty ainakin Helsingin aikuissosiaalityössä vuosina 2010–2011. Parityöskentelyn voimavaraksi nähtiin muun muassa yhteinen vastuu asiakasasiasta, yhteinen näkemys asiakastyöstä ja mahdollisuus pohdintaan työparin kanssa (Maja 2011, 74–92).

Suomessa sosiaalityöntekijän tehtävissä toimii hyvin erilaisella koulutustaustalla olevia työntekijöitä. Sosiaalityöntekijän pätevyys määritellään uuden vuonna 2005 uudistetun kelpoisuuslain mukaan seuraavasti: (laki 29.4.2005/272, 3 pykälä) ”*Kelpoisuusvaatimuksena sosiaalityöntekijän tehtäviin on ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä*” (<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272>). Muodollisesti epäpätevällä tarkoitetaan sosiaalityöntekijän tehtävässä toimivia viransijaisia, joilla ei ole laissa vaadittua koulutusta. Näissä tehtävissä toimivilla on sosiaalityön opinnot kesken, heillä on sosionomin ammattikorkeakoulututkinto tai he ovat suorittaneet yliopisto-opintoja yhteiskuntatieteissä, mutta eivät ole aikoinaan saaneet muodollista pätevyyttä. Sosiaalialan koulutuskirjo kuten työkenttäkin on laaja, joten työtehtävien ja niihin vaadittavien pätevyyksien sisällöllinen määrittäminen on vaikeaa.

Tiukka taloudellinen tilanne ja julkisen sektorin kasvu on pakottanut monet kunnat säästämään. Julkisen sektorin palveluja ja sitä kautta myös sosiaalityötä määrittää sosiaalipoliittinen lainsäädäntö, mikä vaikuttaa siihen, että sosiaalitoimen palveluja ei voida ilman lakimuutoksia lakkauttaa. Sosiaalihuoltolain (laki 20.12.2002/1134 1 pykälä) mukaan sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalipalveluja, toimeentulotukea, sosiaaliavustuksia, sosiaalista luottoa ja niihin liittyviä toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Lisäksi niiden järjestämisestä säädetään lain 5 pykälässä seuraavasti: ”*Kunnan on pidettävä huolta sosiaalihuollon suunnittelusta ja toteuttamisesta sen mukaan, kuin tässä laissa tai muutoin säädetään*”. (<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>.) Taloudellisen tilanteen reunaehdot kuitenkin sanelevat monen kunnan sosiaalipalvelujen toteuttamista ja kunnat pyrkivät leikkaa-

maan suuria menoja tuottavista palvelusektoreista kuten sosiaalitoimesta. Säästökohteeksi voivat helposti valikoitua juuri toimeentulotukiasiakkaat ja heidän kanssaan työtä tekevät työntekijäryhmät. Taloudellisella niukkuudella ja sen myötä syntyvällä tarpeella säästää kunnan palveluista on oma vaikutuksensa sosiaalityön toteuttamisen uudelleenmäärittelyn tarpeeseen.

Näiden ilmiöiden ja niiden herättämän hämmennyksen vallassa päätin lähteä tarkastelemaan sitä millaisena sosiaalityöntekijät näkevät aikuissosiaalityöntekijän työn sisällön sekä sosiaalityön koulutuksen ja profession merkityksen työnkuvan kehittämisessä aikuissosiaalityössä toteutetussa tehtävärakenneuudistuksessa?

Toteutin tutkimukseni sosiaalityöntekijöiden fokusryhmähaastatteluilla Vantaan kaupungin aikuissosiaalityössä. Haastatteluihin pyysin aikuissosiaalityössä sosiaalityöntekijän tehtävässä toimivia työntekijöitä, joilla oli sosiaalityöntekijän pätevyys tai joiden sosiaalityön opinnot olivat melkein valmiit. Litteroimani haastatteluaineiston analysoin käyttäen sekä sisällysanalyttistä että diskursiivista lähestymistapaa aineistoon. Tutkimuksen kontekstina on organisaatiossa toteutettu tehtävärakenneuudistus, jossa sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvaa on uudistettu ja osa sosiaalityöntekijöiden paikoista eli vakansseista on muutettu sosiaaliohjaajien vakansseiksi. Aineistonkeruun vaihe sijoittui tehtävärakenneuudistuksen loppuvaiheeseen eli syksyyn 2013 sekä projektin jälkeiseen kevääseen 2014.

Analyysin taustalla vaikuttaa kriittisrealistinen todellisuuskäsitykseni, jonka ohjaamana yritän tuoda esiin sosiaalityön kehittämisen ja ammatillisuuden mahdollisuuksia siinä yhteiskunnallisessa tilanteessa ja todellisuudessa, jossa sosiaalityötä tehdään.

Luon katseen ensin sosiaalityön historialliseen kehitykseen, jonka kautta pyrin tuomaan lukijalle esiin niitä vaiheita mitä sosiaalityön ammatillistuminen ja koulutus on yhdessä suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksen kanssa kulkenut läpi viime vuosisatojen. Historiallisen läpileikkauksen kautta siirryn kuvaamaan sitä miten kunnallisen sosiaalipolitiikan ratkaisut ja johtaminen raamittavat nykyisten sosiaalityöntekijöiden työtä julkisissa sosiaalipalveluissa. Varsinainen analyysini koskee Vantaan aikuissosiaalityötä, jolloin tarkennan tutkimukseni mikrotaolalle tarkastelemaan sitä, millaisena näyttäytyy sosiaalityön professionaalisuus yksittäisessä organisaatiossa ja sen muutostilanteissa.

2 SOSIAALITYÖN KEHITTYMINEN PROFESSIOKSI

Vuorikoski (1999, 35–37) on tutkinut sosiaalityön professionaalistumista historiallisena kehityskulkuna, jossa hän on kiinnittänyt huomionsa nimenomaan ammattikunnan tietoisiin pyrkimyksiin sosiaalityön koulutuksen kehittämiseksi ja sitä kautta profession aseman saavuttamiseksi. Omassa sosiaalityön historian tarkastelussani lähdän professioammattien ja hyvinvointivaltiollisen palvelujärjestelmän kytköksestä seuraamaan sosiaalityön kehittymistä kirkon ja kunnan järjestämästä vaivashoidosta hyväntekeväisyystyöhön ja sittemmin kunnan sosiaalityön tarkkaajan työksi. Sosiaalityön tieteelliseen perustaan ja menetelmälliseen osaamiseen on ammennettu aineksia aikoinaan niin psykologisesta case workista, sosiaalipoliittisesta huoltotyöstä kuin sosiaalisista reformeista ja myöhemmin se on etsinyt paikkaansa muiden yhteiskuntatieteiden välimaastossa. Nykymuodossaan pätevyyslait rajaavat professiota mutta sekä koulutuksen sisällöistä että pätevyyslaeista sosiaalityöntekijän tehtäviin käydään keskustelua ammattiliiton, sosiaali- ja terveysministerion, kouluttajatahojen ja työnantajien kesken.

2.1 Professionalismi-statuksen merkitys ammatille

Amerikkalainen sosiologi Eliot Freidson (2001,180 Haapakosken 2013, 5 mukaan) on luonut yhden määritelmän professionalismin ideaalityypistä. Freidsonin mukaan professioilla on erityisasemassa oleva erikoistunut tehtävä tietyllä teoreettiseen tietoon pohjautuvalla alalla. Professioilla on mahdollisuus käyttää työssään harkintaa omaamaansa tietotaitoon perustuen ja lisäksi heille on suotu erityistä harkintavaltaa myös käymänsä ammatillisen neuvottelun kautta. Suurimmalla osalla professioista on suojattu asema työmarkkinoilla siitä syystä, että professiot työskentelevät tehtävissä, joissa toimimiseen on luotu pätevyyskriteerit. Muodollinen, työmarkkinoiden ulkopuolinen ja korkeakoulutukseen yhdistetty koulutusohjelma tuottaa professioille ammatin säätelemää pätevoitymistä. Professioille on ominaista myös se, että niiden arvojen mukaista on tehdä pikemminkin hyvää työtä kuin kartuttaa varallisuutta sekä se, että ne pitävät tärkeämpänä työn tekemistä laadukkaasti kuin kustannustehokkaasti. Haapakosken (2013, 6) mukaan Freidsonin ideaalityypin ei ole kuitenkaan tarkoitus määritellä mitä professio on, vaan ideaalityyppi tulee ymmärtää teoreettisena hahmotelmana.

Freidsonin mukaan yhteiskunnallinen työnjako määrittää sitä, miten kullakin ammattialalla professionaalisuus voi toteutua. Hän erottaa byrokraattisen, markkinaorientoituneen ja professionaalisen työn ulottuvuudet. Byrokraattisessa ja markkinoiden säätelemässä työssä ammattilaiset eivät voi itse määrittää miten työtään tekevät vaan säännöt ja ohjeet määrittävät työn toteuttamista. Professionien itsesääteily työnsä suhteen voi toteutua vain jos ne ovat vapaita markkinoiden ja byrokratian kontrollista. (Freidson 2001 Rostilan ym. 2011, 145 mukaan.) Professionien autonomiassa on pitkälti kysymys siitä, miten paljon ammatinharjoittajien työtä määrittää ja johtaa hallintohenkilökunta, jolla ei ole samaa ammatillista tietotaitoa, jota professionilla on (Freidson 1973; Freidson 1986, 159). Freidson kysyy kuinka paljon organisaatiot heijastelevat Max Weberin rationaalisen byrokratian ideaalityyppiä ja kuinka paljon ne organisaatiot, jotka työllistävät professionaaleja, omaavat byrokratian ideaalityypin piirteitä (Freidson 1986, 159). Weberin byrokraattisen organisaation erityisiä piirteitä ovat työnjako, virkahierarkia ja sääntöihin perustuva johtaminen. Työnjako ei ole sidottu tiettyihin henkilöihin vaan virkaan ja siihen kuuluviin välineisiin ja sen antamiin mahdollisuuksiin. (Weber [1922] 2011 Ester Teil III 2 § 4; Beckman 2009 Rostilan ym. 2011, 144 mukaan.)

Professionaalisuus liittyy hyvinvointivaltiolliseen palvelujärjestelmään olennaisella tavalla. Toikko (2012, 52) määrittelee laajan valtion omaksuman hyvinvointipolitiikan *welfarismiksi*. Käsite pitää sisällään ajatuksen Pohjoismaisen hyvinvointivaltion palvelulupauksesta kansalaisiinsa nähden. Valtio on luonut sairautta, vanhuutta ja työttömyyttä vastaan sosiaalivakuutusjärjestelmän, jota kunnat sitten toteuttavat. Palvelut ovat tarkoitettu kaikille kansalaisille eli ne ovat universaaleja. (Toikko 2012, 52–53.)

Universaalien julkisten palvelujen toteuttajiksi valtio tarvitsee koulutettuja ammattilaisia, kuten lääkäreitä, opettajia, sairaanhoitajia ja sosiaalityöntekijöitä. Nämä ammattilaiset ovat sisäistäneet tietojensa ja taitojensa lisäksi eetos, jonka mukaan julkisia palveluja tulee olla kansalaisille tarjolla. Toimiessaan asiakkaidensa ja potilaidensa eduksi he samalla toteuttavat myös yhteiskuntapoliittisia tavoitteita. Näin professionalismi kytkeytyy osaksi vahvaa valtiota ja sen ajamaa hyvinvointipolitiikkaa. (Evers 2003; 2006 Toikon 2012, 53 mukaan.) Karvisen (1991, 21) mukaan profession ja valtiovallan suhde on myös ongelmallinen. Valtio ja byrokraattisesti määritellyt palvelut ovat myös valtasuhteiden kautta rakentuneita. Valtio on antanut sosiaalityölle monopoliaseman professiona, mutta samalla se miten palvelut on jaettu ja

millaiset tarpeet oikeuttavat sosiaalityön palveluihin on määritelty muualla kuin sosiaalityön piirissä. (Karvinen 1991, 21.)

Welfarismien myötä voimakkaasti kasvanut julkinen sektori ulottuu laajoille tahoille. Rakentuneeseen järjestelmään ja sen toimintaan vaikuttavat sekä poliittiset puolueet, jotka edustavat ajamiensa sosiaalisten ryhmien etuja, että professiot, jotka tuottavat palveluja vallalla olevan hyvinvointipolitiikan mukaan. Professiot tekevät työtään oman ammattietoksensa mukaisella tavalla, jossa asiakaslähtöisyys ja asiakaskeisyys ovat tärkeimpiä työn lähtökohtia (Toikko 2012, 53).

Hyvinvointipalvelujärjestelmää on myös arvosteltu siitä, että se on liian hierarkkinen ja byrokrattinen ja sitä kautta hidaskäyttöinen ja tehoton toiminnassaan. Professionaalit tarvitsevat kuitenkin julkista järjestelmää työllistyäkseen ja sen kautta professiot asiakkaiden auttamisen lisäksi turvaavat oman asemansa yhteiskunnassa. (esim. Evers 2003 Toikon 2012, 53–54 mukaan.) Tällöin voidaan ajatella, että vaikkakin julkinen järjestelmä olisi hidaskäyttöinen ja tehoton, on ammattilaisten oman edun mukaista, että he kannattavat sitä. Karvinen (1991, 31) toteaa jo yli kaksikymmentä vuotta sitten, että ammattien välinen kamppailu, sosiaalityön tehtäväalueen vaikeamääritys ja sosiaalityöntekijöihin kohdistuvat vaatimukset ajavat sosiaalityöntekijöitä etsimään oikeaa professionaalista toimintamallia. Toisaalta sosiaalityöntekijät kuitenkin peräänkuuluttivat työn reunaehtojen, työn subjektin ja rinnakkaisten työalojen uudelleenmäärittelyä.

Hänninen (1990, 129–132 Karvisen 2011, 39 mukaan) ehdotti 1990-luvun alussa kolmea erilaista kehityskulkua sosiaalityön professionaalisuudelle tulevina vuosina. Hänen mukaansa yhtenä vaihtoehtona voi olla täysin professionaalistunut yhteiskunta. Tällaisessa yhteiskunnassa kansalaiset ovat täysin ammattilaisten ohjailtavina ja eri ammattiteillä on entistä vahvempi asema ja entistä enemmän kilpailua ammatillisesta pätevyysalueista. Toisena visiona hänen mukaansa oli liiketalouden oppien tuleminen myös julkisen sektorin keskuuteen ja sitä kautta myös sosiaalityöhön. Valtion kapitalisoituessa myös professionaalinen itsemääräämisoikeus kaventuu ja professioiden asiantuntemusta käytetään vain liike-elämän intressien edistämiseen. Kolmantena visiona Hänninen esitti hyvinvointivaltion osittaista purkamista, jolloin valtiovalta yhä tiukemmin sanelee mitä ja millaisia palveluja tuotetaan. Teknisessä mielessä itsemääräämisoikeus säilyy professioilla, mutta palveluiden suunnittelu ja niiden kohdeväestö eivät enää ole professioiden päätettävissä. Konttinen (1988, 100–101 Karvisen 1991, 40 mu-

kaan) kuvasi kyseistä kehityskulkua Max Weberin käsittein *ideologisena proletaaristumisena*, jossa ammatin haltijat joutuvat luopumaan päätösvallastaan koskien työnsä tavoitteita, siihen liittyviä arvopäämääriä ja tuotteen käyttöä.

2.2 Sosiaalityön ammatillistumisen alkujuuret: vaivahoidosta sosiaalihuoltoon

Suomalaisen sosiaalityön historian alkujuuret juontuvat 1800-luvulle, jolloin puhuttiin vaivahoidosta. Vuoteen 1865 asti vastuu vaivahoidon järjestämisestä säilyi seurakunnilla, jonka jälkeen vaivaisista huolehtiminen siirrettiin kuntien tehtäväksi (Toikko 2005, 37,46,48). Pitkälle 1800-luvulle suomalainen yhteiskunta oli maatalousyhteiskunta ja ihmisen sosiaalinen paikka määräytyi säätyjen eli syntyperän perusteella. 1800-luvun lopulla yhteiskunta alkoi saada esimoderneja muotoja vanhojen moraalिसääntöjen ja perinteisten velvollisuuksien menettäessä merkitystään. Tämän myötä johtavan luokan näkökulmasta ihmiset eivät olleet enää tuntematonta massaa, vaan jokaisella ihmisellä oli sekä yksilöllistä että yhteisöllistä voimaa ja tahtoa. Samalla työväenluokan mahdollisuus luoda uutta sosiaalista järjestystä alkoi tuntua valtaa pitävistä uhkaavalta. (Satka 1995, 13–14.)

Vuonna 1879 Senaatti asetti entistä vuoden 1852 vaivahoitolakia liberaalimman lain (*vaivahoitoasetus* ks. Toikko 2005, 37, 47), jonka mukaan kansalaisen elatusvelvollisuus koski hänen itsensä ja perheenjäsentensä (ydinperheen) elatuksen turvaamista vanhan lain koskiessa pikemminkin patriarkaalisia velvollisuuksia ja sosiaalisia suhteita. Tästä vuodesta lähtien köyhäinavun antaminen tuli hallinnolliseksi ja suunnitelmalliseksi työksi kussakin kunnassa. (Satka 1995, 21–22.) Asetus oli kuitenkin melko ankara, sillä vaivahoito jaettiin pakolliseen ja vapaaehtoiseen, mutta se ei antanut oikeutta millekään väestöryhmälle päästä vaivahoidon piiriin. Kunta oli velvollinen vain valtiota kohtaan auttamaan huolenpitoa vailla olevia lapsia ja työkyvyttömiä aikuisia. Työkykyisten tuli pääosin huolehtia itse itsestään. (Piirainen 1974, 9 Juhilan 2006, 20 mukaan.) Toikon (2005, 56–57) mukaan 1800-luvun lopun vaivahoidossa sosiaalisia ongelmia pyrittiin vain hallitsemaan ja ongelmiin etsittiin ratkaisuja vasta kun ne olivat käyneet hallitsemattomaksi. Toiseksi vaivahoidossa annettu apu perustui siihen, miten ongelmat luokiteltiin. Omaan köyhyyteensä syyttömille köyhille annettiin apua vaivahoidon toimenpitein, mutta laiskaksi luokitelluille köyhille langetettiin rangaistuksia. Avunanto oli

pitkälti materiaalista ja sillä pyrittiin turvaamaan köyhän minimielintaso ravinnon, asunnon ja vaatetuksen muodossa. (Mts. 57–58.)

1900-luvun alkupuolella vaivahoitoasetus koettiin riittämättömäksi vaivahoidonjärjestämisessä. Vapaaehtoisten köyhäinapua antavien määrä kasvoi ja heidän erityiskohteenaan oli yksittäisten ihmisten ja perheiden avustaminen niin lastenkasvatuksessa, kodinhoidossa kuin perhesuhteiden hoidossakin. (Satka 1995, 49.) Uudet akateemisesti koulutetut yläluokkaiset miehet loivat uuden käsitteen vaivahoidolle, jota alettiin kutsua *köyhäinkaitsemiseksi (shepherding)* (Satka 1995, 50 ja 1994). Näiden useimmiten ilman palkkaa työtään tekevien vapaaehtoisten *köyhäinkaitsijoiden* tuli asua lähellä holhokkejaan ja heidän tuli vieraila apua tarvitsevien kodeissa. Köyhäinkaitsijan tehtävänä oli myös olla köyhien ja sairaiden elämäntilanteen ja olosuhteiden välittäjänä kunnan virkamiehille. (Satka 1995, 54–60.) Köyhäinhoidon ajatuksena oli, etteivät köyhyys ja sairaus poistu vain almuja jakamalla, vaan köyhyiden taustalla olevia syitä pitää tutkia (mts. 53).

Vuoden 1918 kansalaissodan jälkeen yhteiskunta jakautui kahtia *punaisiin* ja *valkoisiin*. Valtion virkamiesten tehtäväksi muodostui rakentaa yhtenäisyyttä tavallisen kansan, kuten työväenluokan ja johtavan luokan, kuten porvareiden välille. (Satka 1995, 69–73.) Sodan jälkeen perustettiin valtion komiteamietintöjä pohtimaan, miten sodassa ilman vanhempia jääneet *puna-orvot* kasvatettaisiin oikealla tavalla, jotta he eivät muodostuisi uhkaksi sodan voittajapuolen valkoisten luomalle yhteiskuntajärjestykselle. Heidän liittämisenä takaisin yhteiskuntaan muodostui tärkeäksi tehtäväksi kansallisen yhtenäisyyden saavuttamisessa. (Mts. 86–87.) Kansalaissodan jälkeen köyhäinhoito sai uuden käsitteen *huolto*, joka muodostui sateenvarjokäsitteeksi tarkoittamaan kaikkea julkista köyhäinapua, joka kohdistui niin vähäosaisiin, lastenhoitoon, lastensuojeluun, rikollisiin ja vammaisiin (mts. 73). Huomio kohdistui nyt enenevässä määrin lapsiin ja lasten hyvinvointiin, jolloin vanha patriarkaalinen perhejärjestys, jossa miehet olivat perheenpäänä, menetti merkitystään ja keskittyttiinkin pikemmin naisten ja äitien rooliin kasvattajana ja hyvinvoinnin turvaajina (mts. 93).

Kansalaissodan vaikutuksesta myös *setlementtityölle* syntyi Suomessa tilausta (Toikko 2005, 111). Setlementtiliike kehittyi 1800-luvulla alkaneen teollistumisen seurauksena ja sen tavoitteena oli luoda yhtenäisyyttä muuttoliikkeen seurauksena syntyneiden suurten kaupunkien työläisväestön yhteyteen (Toikko 2005, 96–97). Setlementtiliike kehittyi 1800-luvun lopulla

sekä Englannissa että Yhdysvalloissa, joista Englannissa työtä kehitti Samuel Barnett ja Yhdysvalloissa Jane Addams, joka perusti Chicagoon Hull House settlementin. Amerikkalainen settlementiliike ei perustunut kristillisille arvoille, kuten englantilainen, vaan sen edustaman näkemyksen mukaan työläisluumien sosiaalisten ongelmien syynä olivat ihmisten kurjat elinolot ja sosiaalisten suhteiden ohuus, joita voitaisiin vahvistaa settlementityöllä. (Toikko 2005, 100–104.) Lontoossa settlementiliikettä seurannut Sigfried Sirenus näki paljon tehtävää suomalaisissa työläisyhteisöissä, joissa työväki oli erottautunut kirkon piiristä maalliseen toimintaan. Sirenus näki kuitenkin, että työläisväestön koheesion lisääminen tuli tehdä työväestön omilla ehdoilla ja sen piirissä. (Sirenus 1955, 24–29, Toikon 2005, 110 mukaan.) Ensimmäiseksi settlementityö aloitettiin Helsingin Kalliossa, jonne avattiin Kalliolan kristillisyhteisöllinen työkeskus (Sirenus 1955, 247 Toikon 2005, 111 mukaan).

Sosiaalipoliittista kehitystä vauhditti vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki, joka lähtökohdiltaan erosi vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksesta. Uuden lain henkenä oli näkemys siitä, että inhimillisyyttä tuli osoittaa ja apua antaa juuri niille, jotka sitä todella tarvitsivat. (Toikko 2005, 140–141.) Köyhäinhuoltolaki oli yleislaki, joka määräytyi valtiojohtoisesti ja täten kunnat eivät saaneet itse määrätä köyhäinhoidon järjestämisestä. Uusi laki koski myös kaikkia, jotka olivat vaikeassa tilanteessa ja tarvitsivat apua. (Urponen 1994, 179.) Laitoshuollon sijaan painotettiin avohuoltoa. Huoltolaitoksia kuitenkin perustettiin tukemaan niitä, joita ei voitu avohuollon toimin auttaa. Köyhäinhuoltolaki oli edelleen kuitenkin tiukka suhteessa niihin, jotka eivät apua ansainneet, heidän tuli itse ansaita oma elantonsa. (Toikko 2005, 140–141.) Köyhäinhoidontarkastajat toimittivat tätä tehtävää tarkkailemalla köyhäinkaitsijoiden työtä köyhien parissa (Satka 1994, 292 Toikon 2005, 142 mukaan).

Vuonna 1937 asetettiin *huoltolait* vaivaisten, rikollisten ja muuten yhteiskuntaan sopeutumattomien käytökseen puuttumiseksi virkamiesten taholta. Laissa säädettiin yleisesti siitä, että sosiaalihuollosta vastataan kunnallisessa huoltolautakunnassa (51/1936), kun taas muut huoltolait keskittyivät erityisryhmiin, kuten lapsiin (Lastensuojelulaki 52/1936), irtolaisiin (Irtolaislaki 57/1936) ja alkoholisteihin (Alkoholilaki 60/1936). 1930-luvulla tapahtui siis käännekohta kansalaisuus käsitteen ideaalin muuttumisessa ja luotiin laki siitä, että henkilön ongelmiin ja häiritsevään käytökseen voidaan puuttua ennaltaehkäisevästi. (Satka 1995, 101–103.) Sosiaalihuollon perustuslait vauhdittivat sosiaalityön kehitystä ja ne synnyttivät pohjan

modernille huoltotyölle (Vuorikoski 1999, 80). Huoltotyö muuttui nyt tiukasti valtiojohtoiseksi (Satka 1994, 293). Samalla vuosikymmenellä luotiin myös ensimmäiset sosiaalitoimistoa vastaavat virastot, joissa sosiaalisia ongelmia hoidettiin (Satka 1994, 294). Isojen kuntien tuli palkata 1930-luvun lopulta huoltotyöntekijä, huoltosihteeri tai huoltotoimen johtaja hoitamaan ensisijaisesti hallinnollisia huoltotoimen tehtäviä kunnissa (Satka 1994, 294).

2.3 Huoltotyöstä case work –menetelmän muotoutumiseen

Toisen maailmansodan jälkeen suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui paljon muutoksia. Perheet kohtasivat uusia ongelmia, joita ennen oli pidetty kohtalonomaisina, mutta joihin nyt ajateltiin voitavan puuttua ammatilliselta taholta. Avioliitto-ongelmat, avioliiton ulkopuoliset suhteet ja lasten kasvatukseen liittyvät haasteet olivat uusia modernimman yhteiskunnan ongelmia. Myös käsitys yksilöstä muuttui, yksilö ei enää ollutkaan maatalousyhteisön jäsen, vaan moderni kansalainen, jonka tuli selviytyä sodanjälkeisen kasvavan yhteiskunnan sille asettamista vaatimuksista. (Satka 1995, 117–118.) 1940-luvun lopulta alkaen residuaalinen sosiaalipolitiikan malli alkoi muuttua institutionaaliseksi malliksi valtion osallistuessa sosiaalityönsuhteiden jakoon enemmän kuin vanhassa kunnallisessa köyhäinhuoltoon perustuvassa sosiaaliturvassa (Haatanen 1992, 49; Heinonen 1990, 153–154 Vuorikosken 1999, 84 mukaan).

1940-luvulla alettiin kouluttaa laajamittaisemmin auttamistyön ammattilaisia palvelemaan apua tarvitsevia ja heitä nimitettiin *huoltotyöntekijöiksi* (Satka 1994) englanniksi nimeltään *welfare worker* (Satka 1995, 139–140). Huoltotyöntekijöiden koulutukselle tarpeen loivat vuoden 1936 huoltolait, jotka painottivat pitkälti huoltotyön hallinnollista puolta, mutta joiden myötä nähtiin tarve myös ammatillisten menetelmien kehittämiseksi (Toikko 2005, 156). Ensimmäinen sosiaalityön ammattijärjestö perustettiin vuonna 1949 ja sen nimeksi tuli *Huoltotyöntekijäin Ammatillinen keskus* (Törmä 1977, 82; Liskola 1989, 178 Vuorikosken 1999, 87 mukaan). Ammattijärjestön perustaminen ja ammatillisen koulutuksen käynnistäminen sosiaalihuoltajakoulussa vuonna 1942 edistivät sosiaalityöntekijöiden professionaalistumista. Sosiaalihuoltajakoulutusta alettiin järjestää Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa, ruotsinkielistä koulutusta Svenska social- och kommunalhögskolanissa ja sosiaalihuoltajakoulutusta vuonna 1945 ensin Valtion Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa ja vuodesta 1948 alkaen Sairaanhoidon tutkimuskeskuksessa. (Vuorikoski 1999, 87–96.) Sosiaalihuoltajia oli tosin työskennellyt sairaaloissa jo

1920-luvulta lähtien erilaisilla koulutuksilla (Hakola 1965, 104–108 Vuorikosken 1999, 96 mukaan).

Työntekijät kaipasivat erityisesti työvälaineitä sosiaalisten ongelmien kanssa painiskelevien perheiden auttamiseksi. Työntekijät kokivat, ettei pelkästään lainsäädännön, normien ja säännösten tunteminen riittänyt auttamistyössä. (Satka 1995, 146.) Menetelmän perustaja Veikko Piirainen piirsi suuntaviivoja auttamistyölle ja määritteli, että asiakkaan tuli olla *huollontarpeessa* ja tarpeen määritteli työntekijä (mts. 150). Huoltotyöntekijän tuli osata tuottaa auttamistyön käytännöstä tutkimustietoa ja osata arvioida sitä, hänen tuli tietää laeista ja säännöistä koskien työtä, ja tuntea auttamistyön lähtökohdat (Piirainen 1947c Satkan 1995, 149 mukaan). Huoltotyöntekijän työkentän laajuudesta tuli kuitenkin mahdoton, sillä hänen olisi yhtä aikaa pitänyt olla sekä lainvalvoja, kasvatustyöntekijä, perheiden taloudellisesta selviämisestä huolta pitävä ja mukavan naapurin asenteen omaava ammattilainen (mts. 151).

1950-luvulla sosiaalityöntekijöitä alettiin kouluttaa kohtaamaan avun tarvitsijoita myös niin sanotun *Social case work -työmenetelmän* avulla (Satka 1995, 152). Suomeksi työmenetelmä käännettiin *henkilökohtaiseksi huolloksi* (Satka 1994; Tarvainen 1954, 311 Toikon 2005 159 mukaan) tai *tapauskohtaiseksi työmenetelmäksi* (Toikko 2001). Tämä työmenetelmä kehittyi hieman erilaisissa olosuhteissa kuin huoltotyö, sillä työtä tehtiin sairaaloissa, joissa oli läsnä muita ammattilaisia ja auttamistyön kohteena olivat nimenomaan ihmisten muuttuvat perhesuhteet eivätkä niinkään varsinainen puute ja köyhyys (Satka 1995, 152). Case work -työmenetelmä omaksuttiin Suomeen Yhdysvalloista. Menetelmän taustateorian oli psykoanalyttinen näkemys perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta ja lapsen ja vanhemman (pääasiassa äidin) varhaisesta vuorovaikutussuhteesta, jonka puutteiden ajateltiin heijastuvan yksilön psyykkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. (Mts. 159–162.) Työmenetelmässä keskityttiin nimensä mukaisesti juuri yksilön henkilökohtaisiin ongelmiin ja paneuduttiin kunkin yksilön tai perheen sosiaaliseen ongelmaan ikään kuin tapauksena. Yksilön tuli kohdata kehityshaasteensa ja selviytyä niistä, jotta hän pystyisi toimimaan yhteiskunnan jäsenenä. Täten case work -työmenetelmänä sopi hyvin modernin yhteiskunnan ja yksilön muutostarpeeseen vastaamaan pyrkivän sosiaalityön välineeksi. Ajatuksena oli, että ammatillisen väliintulon kautta yksilön kasvu ja kehitys onnistuisi. (Mts. 161.)

Toikon (2001, 29) mukaan tapauskohtaisen työmenetelmän kehittymiseen vaikuttivat Mary Richmondin kirjoittamat sosiaalityökirjat. Richmond käytti käsitettä *sosiaalinen diagnoosi*, jonka mukaan case work alkaa tietojen keräämisellä, jatkuu tietojen analyysillä sekä päättyy lopulta diagnostiseen yhteenvetoon. Työprosessi oli kolmivaiheinen. Ensin tutkitaan, sitten tehdään diagnoosi, jonka perusteella hoidetaan. (Richmond 1917a, 51 Toikon 2001, 29 mukaan.) Richmondin oppien mukaan case work -työmenetelmään osallistuivat avun tarpeessa olevan ihmisen, niin sanotun *sosiaalisen tapauksen* lähiympäristöön kuuluvat ihmiset, jotka saattoivat olla sukulaisia tai ystäviä, mutta joita ei voitu etukäteen määrittää, vaan osallistujat määrittyivät tapauskohtaisesti (mts. 30). Case work perustui Suomessa työtä kehittäneen Lauri Tarvaisen mukaan sekä sosiaalisen että psyykkisen tuen antamiselle (Toikko 2005, 159). Amerikkalaisen psykologisen työtavan pohjalta Suomessa työtä kehittäneet Mervi Ahla ja Lauri Tarvainen käsittelivät vuonna 1959 julkaistussa teoksessaan *Henkilökohtainen huolto* sosiaalityöntekijän työtä kolmella tasolla liikkuvana käytännön toimintana, jossa työtä tehtiin sosiaalipoliittisen menetelmän, ryhmätyön menetelmän ja henkilökohtaisen huollon menetelmän avulla (mts. 170–171).

Huoltotyötä kehittänyt Veikko Piirainen arvosteli voimakkaasti tapauskohtaista case work -työmenetelmää. Hänen mukaansa menetelmää käyttävät uskoivat sen virheellisesti soveltuvan jokaiseen kulttuuriin ja millaisiin olosuhteisiin tahansa. Case work -työmenetelmän oppien mukaan sosiaalityöntekijä ja asiakas tapasivat sosiaalityöntekijän työhuoneessa ja asiakkaan yksityisyyden suojeleminen oli tärkeää. Piirainen piti ongelmallisena tätä siksi, että työmenetelmä ei siltä osin vastannut maaseudun asukkaiden tarpeisiin, jossa työntekijän oli poistuttava praktiikastaan ja liikuttava pitkiäkin matkoja ihmisten luo. (Piirainen 1958c Satkan 1995, 181 mukaan.) Menetelmä ei ottanut myöskään riittävästi huomioon sosiaalisia olosuhteita, vaan keskittyi vain ongelmien psykologiseen ymmärtämiseen. Työmenetelmä oli hänen mukaansa liian tekninen, jolloin todellinen ihmisen ja työntekijän kohtaaminen jäi puutteelliseksi. (Piirainen 1958c, 4 Satkan 1995, 182 mukaan.) Auttamistyössä tarvittiin hänen mukaansa huoltotyön tuntemuksen ja asiakastyössä kertyneen kokemuksen lisäksi työntekijän intuitiota, tilannetajua ja uskoa (Huoltaja 1955, 628; Piirainen 1956 Satkan 1995, 183 mukaan).

Toikon (2001) mukaan Piiraisen kehittämä huoltotyökin perustui richmondilaiselle ajattelulle, vaikka hän ei yhteyttä myöntänytkään. Piirainen kehittäi perhekohtaista avohuollon sosiaali-

työtä, jossa merkittävässä asemassa oli huollon kohteena olevan perhe ja sosiaalinen ympäristö. Piiraisen ajatukset edustivat vanhempaa case work -työmenetelmän perinnettä, kun taas Suomeen omaksuttu tapauskohtainen sosiaalityö perustui uudemmalle amerikkalaiselle psykologisista teorioista oppia ottavalle työmenetelmälle. (Mts. 40–41.) Yhteistä menetelmille oli yksilökohtainen avuntarpeen arviointi ja ei-materiaalisen avun korostuminen. Tämä oli uutta verrattuna perinteiseen huoltotyöhön, joka perustui pitkälti aineelliseen avustukseen. (Mts. 41.)

Karvinen (1996) on tarkastellut sosiaalityön kahden uranuurtajan, Mary Richmondin (1861–1931) ja Jane Addamsin (1860–1935), suhdetta tieteeseen ja yliopistomaailmaan. Richmond kaipasi aikansa yliopistomaailmalta antia sosiaalityön ammatilliseen osaamiseen ja koska hän koki, ettei tieteellä ollut siihen vastausta, yritti hän kehittää kokonaisvaltaista teoriaa ihmisen ymmärtämiseen ja auttamiseen (Rich 1952 Karvisen 1996, 45–46 mukaan). Jane Addams oli taas aikansa sosiologi, joka yhteiskunnallisilla reformeillaan yritti parantaa tutkimiansa slummien ihmisten elämää (Deegan 1981, Karvisen 1996, 46 mukaan). Richmond korosti ihmisten arkielämän ja työntekijöiden käytännön toiminnan tärkeyttä sosiaalityöntekijän ammatissa (Karvinen 1992, 68).

2.4 Kelpoisuusvaatimukset profession säätelyyn

Mutka (1998) kuvaa sosiaalityön kelpoisuusvaatimusten määrittelyn käyneen läpi monia vaiheita vuoden 1950 sosiaalihuollon hallintolaista lähtien. Tuolloin huoltolautakunta muutettiin sosiaalilautakunnaksi (Vuorikoski 1999, 97). Samalla sosiaalityönvirkoihin säädettiin kelpoisuusehdot. Sosiaalihuoltoasetuksessa 17.3.1950/144 säädettiin koulutuksesta näin: *”koulutukseksi riitti sosiaalihuoltajan tutkinto, virkaan soveltuva tutkinto tai muu tutkinto ja käytännön kokemukseksi sosiaalihuoltotyössä saatu perehtyneisyys, jonka turvin voisi virkaa hoitaa.”* (Vuorikoski 1999, 100.) Yli 4000 asukkaan kuntiin määrättiin palkattavaksi sosiaalijohtaja tai sosiaalisihiteeri. Sosiaalitarkkaajien palkkaamisesta ei erikseen säädetty. (Kröger 1996, 57.) Kunnilla oli melko vapaat kädet palkata kenet tahansa sosiaalitarkkaajan virkoihin (Mutka 1998).

Hyvinvointivaltio laajeni voimakkaasti ja nopeasti 1960-luvulla, jolloin sosiaalihuollon järjestämisen uudelleensuunnittelulle syntyi tarve ja sosiaalityöntekijöiden koulutusta tuli alkaa kehittää. Sosiaalihuollon koulutuskomitea (KM1960:52) ehdotti, että sosiaalihoitajatutkinnon jatkoksi tulisi perustaa sosiaalihuollon kandidaatintutkinto. (Vuorikoski 1999, 109–110.) Koulutustason nostamisesta ja käytännön opetuksen kehittamisestä käytiin tuolloin paljon eriävää keskustelua (mts. 111–116). Sosiaali- huoltajakoulutusta järjestettiin yli neljäkymmentä vuotta, millä oli vahva vaikutuksensa sosiaalityöntekijän ymmärtämiseen kunnan hallintovirkamiehenä eikä niinkään sosiaalityön roolista laaja-alaisemman yhteiskunnallisen tehtävän toteuttajana (Pohjola 2003, 147 Kempvaisen 2006, 233 mukaan).

Vielä pitkälle 1970-luvulle saakka keskusteltiin sosiaalityöntekijöiden riittämättömyydestä ja kirjavasta koulutuksesta. Vuonna 1978 Sosiaali- ja terveysministeriössä perustettiin työryhmä, jonka tehtävänä oli laatia esitys kuntien sosiaalitoimistojen työntekijöiden kelpoisuuskerroksista ja epäpätevien pätevyyskoulutuksesta (Sosiaalityöntekijäin liitto 1949–1989, 131 Mutkan 1998, 139 mukaan). Vuonna 1981 säädetyssä kelpoisuuslaissa sosiaalijohtajan, sosiaalisihteerin, lastenvalvojan, sosiaalitarkkaajan tai kunnan muun sosiaalityöntekijän virkaan vaadittiin ”*sosiaalihoitajatutkinto, Svenska social- och kommunalhögskolanissa suoritettu tutkinto tai muu ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on hankittu riittävä sosiaalityön koulutus.*” Moni alalla toimivista työntekijöistä ei tämän kelpoisuusasetuksen mukaisesti ollut pätevä sosiaalityöntekijä, mistä syystä ryhdyttiinkin järjestämään pätevyyskoulutusta eri yliopistoissa. (Mutka 1998, 139–140.)

Vuonna 1984 voimaan tullut sosiaalihoitolaaki edesauttoi myös sosiaalityöntekijän ammatin vahvistumista. Sosiaalityö määriteltiin tällöin sosiaalipalveluksi ja tähän tehtävään vaadittiin koulutettu henkilö. (Urponen 1994, 255.) 1980-luvulla pätevyysvaatimuksia uudistettiin kolme kertaa, sillä työelämässä toimivien ”epäpätevien” sosiaalityöntekijöiden asemaa haluttiin turvata ja lisäksi kasvavan hyvinvointivaltion pula pätevistä työntekijöistä oli jatkuva (Mutka 1998). Sosiaalihoitajakoulutus lakkautettiin vuonna 1986 ja yhdistettiin Tampereen yliopiston maisterikoulutukseen (Pohjola 2003, 147 Kempvaisen 2006, 203 mukaan).

Uuden vuoden 1984 sosiaalihuoltolain mukaan vanha nimike huoltoapu vaihtui toimeentulotueksi, joka oli valtakunnallisten normien säätelämä. Kuntien kirjavat käytännöt tuen määrässä ja niiden saajissa vähenivät. Yksilön oikeus tuen saamiseen vahvistui. (Anttonen & Sipilä 2000, 80.) Ajattelussa painottui palveluhenkisyys ja tuen saamisen subjektiivisuus (Anttonen & Sipilä 2000, 80; Karisto ym. 2003, 300 Juhilan 2006, 42 mukaan).

Sosiaalityöntekijäpulasta siirryttiin 1990-luvun laman myötä sosiaali- ja terveystalankoulutettujen ylitarjontaan. Tämä johtui pitkälti siitä, että kunnat vähensivät sosiaali- ja terveydenhuollon työvoimaa eivätkä palkanneet tehtäviin välttämättä päteviä työntekijöitä. (Vuorikoski 1999, 198 ja 210.) Vuonna 1993 sosiaalialan kelpoisuusehtoja väljennettiin samalla kun valtiovallan kuntiin kohdistamaa ohjausta ja normitusta vähennettiin. (Vuorikoski 1999, 199.) Sosiaalihuollon viroista linjattiin määräyksessä vain, että ”*Sosiaalihuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä varten kunnassa tulee olla sosiaalihuollon ammatillista henkilöstöä*” (Salmi 1992b, 18 Vuorikosken 1999, 199 mukaan). Uudistuksessa keskeistä oli se, että asetuksessa kelpoisuus määriteltiin pikemminkin tehtävän sisällön kuin virka- ja ammattinimekkeen mukaan. Kuitenkin kelpoisuus sosiaalityöntekijän tehtävään pysyi pääpiirteissään samanlaisena kuin vuoden 1981 kelpoisuusehdoissa säädetään. (HE 226/2004 vp, 4-5.) Myös vuonna 1993 uudistetun sosiaalihuoltolain myötä kunnan ei enää tarvinnut säilyttää tiettyjä sosiaalialan virkoja. Näin kuntatyöntantajilla oli aikaisempaa suurempi merkitys sosiaalityön profession arvostukselle ja sosiaalityöntekijöiden tarpeelle. (Vuorikoski 1999, 199.)

Nykyisen vuonna 2005 uudistetun kelpoisuuslain mukaan (laki 29.4.2005/272, 3 pykälä) sosiaalityöntekijän tehtävään on pätevä henkilö, joka on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon pääaineenaan sosiaalityö tai vaihtoehtoisesti suorittanut pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. Lisäksi kelpoisuuslain tarkoituksesta säädetään pykälässä 1, jonka mukaan lain tarkoituksena on edistää sitä, että asiakkaan oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun toteutuisi ja tämän oikeuden toteutuminen edellyttää sitä, että sosiaalihuollon ammatillisella henkilöstöllä on tarvittava koulutus ja perehtyneisyys. Lakia sovelletaan kelpoisuuksiin, joita vaaditaan sosiaalihuollon ammatilliselta henkilöstöltä, jollei muualla laissa tosin säädetä (22.7.2011/931, 2 pykälä). Pykälässä 2 kerrotaan sosiaalihuollolla tarkoitettavan: *1) sosiaalihuoltolain 13 §:ssä mainittuja tehtäviä, joiden järjestämisestä huo-*

lehtii sosiaalihuoltolain 6 §:n mukainen toimielin, muu kunnan tai kuntayhtymän toimielin taikka valtio; 2) tehtäviä, jotka kuuluvat yksityisistä sosiaalipalveluista annetussa laissa (922/2011) tarkoitettuihin sosiaalipalveluihin.”

(<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272>.)

Kemppaisen (2006, 247) mukaan vuoden 2005 vuoden laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista oli merkittävä, sillä aiemmin kelpoisuuksista oli säädetty vain asetuksilla. Laki koskee myös kaikkea työtä, jonka sisältö on ammatillista sosiaalityötä tarkoittaen sosiaalityötä, sosiaaliamiehen ja lastenvalvojan tehtäviä, sosiaaliohjausta, lastentarhanopettajan ja lähihoitajan työtä. Kelpoisuuslaissa määriteltiin ensimmäisen kerran sosiaalialan ammatilliset tehtäväalueet, jotka ovat sosiaalityö, sosiaaliohjaus ja varhaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen työ. (Kemppainen 2006, 247.) Tosin sosiaaliohjaus, lastentarhanopettajan työ ja lähihoitajan työ eivät ole sosiaalityötä, mutta ehkä tässä yhteydessä tarkoitetaan lain säätävän myös näistä sosiaalialan töistä. Kuitenkin Kemppaisen (2006) määrittely on hiukan harhaanjohtava. Kelpoisuuslaki määrää myös mikä ajantasaisen tutkintorakenteiden mukainen tutkinto antaa pätevyyden mihinkin sosiaalialan tehtäviin (Kemppainen 2007, 247).

Sosiaalityöntekijän kelpoisuusehdot ovat muuttuneet viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana paljon ja sosiaalityöntekijän kelpoisuus ja sitä kautta sosiaalityöntekijän viran saaminen on rajattu tiukemmin vain sosiaalityötä pääaineenaan opiskelleiden yhteiskunta- tai valtiotieteiden maistereiden mahdollisuudeksi. Sosiaalityöntekijän ammatti ja ammatillisuus sosiaalityössä on tällä hetkellä siis tiukasti kelpoisuusehdoilla säädelty. Kuitenkin todellisuudessa työkentällä pätee edelleen pula pätevistä sosiaalityöntekijöistä ja varsinkin perustyössä, kuten aikuissosiaalityössä ja lastensuojelussa sosiaalityöntekijöiden virkoja paikkaavat sekä sijaistavat usein toisen sosiaalialan koulutuksen suorittaneet työntekijät tai vielä opiskelevat työntekijät.

Pätevyyslaeista käydään tutkielmani kirjoitushetkellä ajankohtaista keskustelua, johon myös sosiaalialan ammattiliitto Talentia on ottanut kantaa. Talentia julkaisi kannanoton koskien sosiaali- ja terveystieteiden sekä opetus- ja kulttuuriministeriön hanketta kuntien työntekijöiden kelpoisuusehtojen väljentämisestä ja sitä kautta saatavista 100 miljoonan euron säästöistä valtiolle. Talentian mukaan sosiaalialan kelpoisuusehtoja ei tule väljentää. Ammattihenkilös-

tön kelpoisuusehdot turvaavat asiakasta ja hänen saamaansa palvelun laatua. Asiakkaan oikeusturva voi olla vaarassa, mikäli kelpoisuusehdoilla ei säädetä siitä, ketkä saavat tehdä päätöksiä asiakkaan perusoikeuksia koskevista kysymyksistä. Talentia ehdottaa ratkaisuksi tehtävärakenteen uudistamista, selkeämpää työnjakoa sosiaalityöntekijöiden, sosionomien (AMK/YAMK) ja lähihoitajien välille. (Talentian internet-sivut 4.9.2013.)

Talentian puheenjohtaja Tero Ristimäki lähetti kannanottonsa sosiaali- ja terveystieteelliselle ministeriryhmälle 26.11.2013. Ristimäki argumentoi kelpoisuusehtojen väljentämistä vastaan toteamalla, että sosiaalialalla todellista rakennemuutosta ei saada aikaan kelpoisuuksia väljentämällä. Hän muistuttaa vuonna 2005 eduskunnan päätöksellä säädetystä sosiaalialan kelpoisuusehtoja koskevasta laista, jonka perusteluina oli asiakkaiden turvallisuuden ja palvelujen laadun varmistaminen. Hän epäilee sitä, että asiakkaiden ongelmien kehityskulku viimeisen kymmenen vuoden aikana olisi kääntynyt parempaan suuntaan, vaan pikemminkin sosiaalialan työntekijät kohtaavat työssään yhä enemmän ja vaikeampia ongelmia. Tästä syystä myös kelpoisuusehdot ovat entistäkin merkittävämpiä. (Talentian internet-sivut 26.11.13.)

Ristimäen mukaan rakenneuudistusten saaminen sosiaalialalle tarkoittaa sitä, että työnjakoa on tehostettava ja ammattihenkilöille on taattava mahdollisuus tehdä ammatillisesti laadukasta työtä, jotta ongelmia voidaan ennaltaehkäistä. Hän mainitsee korjaavan työn olevan paljon ennaltaehkäisevää työtä kalliimpaa. (Talentian internet-sivut 26.11.13.) Mitä tällä ammatillisesti laadukkaalla työllä sitten tarkoitetaan? Ristimäen mukaan sosiaalialan työssä vaaditaan laaja-alaista ja syvällistä osaamista tehtäväkentän ollessa laaja ja nykyisten työssä kohdattavien ilmiöiden yhä monimutkaisempia. Hänen mukaansa henkilöstön peruskoulutuksen tasolla on merkitystä ja lisäksi tarvitaan erikoistumiskoulutusta. (Mt.)

Kyseisessä kannanotossa argumentoidaan vahvasti tehokkaamman työnjaon luomisen puolesta palvelujen tuotantoon. Kuitenkaan kelpoisuusehtojen väljentäminen ei ole sopiva ratkaisu, sillä silloin on vaarana sosiaalialan henkilöstön osaamistason lasku ja palvelujen laadun heikkeneminen. (Talentian internet-sivut 26.11.13.) Ammattiliiton kannanotto on järkevä siinä mielessä, että se yrittää turvata kaikkien liiton jäsenten työmarkkina-aseman sosiaalialalla. Talentia edustaa niin yliopistokoulutettuja sosiaalityöntekijöitä, ammattikorkeakoulutettuja sosionomeja, että opistotasoisia lähihoitajia. Talentian kannanotto herättää monia pohdittavia

asioita, joista ensimmäisenä mieleeni herää kysymys siitä, kaatuuko Talentian yritys suojata näiden kaikkien sosiaalialan ammattilaisten selus kuitenkin siihen, että se yrittää pitää kaikkien samoista työpaikoista kilpailevien sosiaalialan koulutettujen puolta? Voidaan myös kysyä, luoko selvempi työnjako automaattisesti tehokkuutta sosiaalialalle? Talentian kannanoton perusteella näyttää vahvasti siltä, että Talentia yrittää luovuttaa tehtävän kunkin ammattiryhmän työnkuvien ja tehtäväkentän määrittelystä työnantajien pohdittavaksi.

Talentian kannanotossa katsotaan nykyhetken lisäksi tulevaisuuteen. Sosiaalityöntekijöistä tulee jäämään eläkkeelle yli puolet vuoteen 2030 mennessä. Sosiaalityöntekijöitä ei kannanoton mukaan kouluteta riittävästi eikä koulutuspaikkoja ole tarpeeksi nykyisten alalla työskentelevien muodollisesti epäpätevien kuten ammattikorkeakoulutettujen sosionomien ja muiden korkeakoulututkinnon suorittaneiden pätevoittämiseksi. (Talentian internet-sivut 26.11.13.) Kuntaliiton kyselyn mukaan kuntien sosiaalijohdosta suuri enemmistö 84 % kannatti sosiaalityön kelpoisuusehtojen säilyttämistä maisteritasoisena. Vielä suurempi osa kannatti kyselyn mukaan joustavaa mahdollisuutta sosionomeille siirtyä yliopistoon pätevoitymään sosiaalityöntekijöiksi opiskelemalla sosiaalityötä pääaineena. (Mt.)

3 KUNNALLINEN SOSIAALIPOLITIikka JA SOSIAALITYÖN AMMATILLISUUDEN MAHDOLLISUUDET

Kunnan tehtävänä on järjestää lakisääteisinä palveluina sosiaali- ja terveystalvet kuntalaisille. Sosiaalityötä toteutetaan kunnissa sosiaalipoliittisen lainsäädännön ja toimenpiteiden puitteissa. Myös kunnallisen sosiaalipolitiikan johtamistapa ja palvelujärjestelmän uudistukset vaikuttavat kunnallisiin sosiaalipalveluihin ja niiden toteuttamiseen.

Millaisena sosiaalityön ammatillisuus näyttäytyy tässä ja nyt sekä tulevaisuudessa, on mielenkiintoinen kysymys. Onko sosiaalityötä mahdollista toteuttaa nykyisessä kuntapoliittisessa tilanteessa ammatillisuuden vaatimalla tavalla?

3.1 Sosiaalipolitiikan tarkoitus

Niemelä (2010, 65) määrittelee sosiaalipolitiikalla tarkoitettavan ensinnäkin toimintaa, joka tähtää hyvinvoinnin lisääntymiseen yhteiskunnassa. Toiseksi se viittaa oppialaan ja hyvinvoinnin politiikan tieteseen. Sosiaalipoliittisilla toimenpiteillä voidaan edistää yhteiskunnallisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, solidaarisuuden ja tasa-arvon kohtuullista toteuttamista. Aiemmin sosiaalipolitiikan tehtävänä on ajateltu olevan työväenluokan ja porvariston vastakohtaisten näkemysten kaventaminen ja yhteiskunnallisen sidoksen kasvattaminen näiden välillä. Nykyisin sosiaalipolitiikan tavoitteena voi olla myös kulutuksen tasaaminen, joka palvelee myös talouspoliittisia tarpeita. (Niemelä 2010, 65.) Kulutuksen tasaamisella Niemelä (2010, 65) tarkoittaa sosiaalisia tulonsiirtoja, jotta kuluttaminen ja sitä kautta talouden ja tuotannon kasvattaminen on mahdollista myös pienituloisemmalle väestöosalle.

Niemelä (2010, 64) on hahmotellut sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön vastuunjakoja yhteiskunnallisen/sosiaalisen ulottuvuuksilla. Hänen mukaansa sosiaalisen eri ulottuvuuksia voidaan tarkastella eri tasoilla, joista *makrotasolla* tarkastellaan väestön hyvinvoinnin tasoa ja jakaumaa ja hyvinvointivaltion järjestelmiä, kuten ansio- ja perusturvajärjestelmää. Siirryttäessä tarkastelussa alemmas *mesotasolle*, tutkitaan paikallisia ilmiöitä, jotka esiintyvät yhteisössä, kaupungissa ja kylässä. Tähän tasoon kuuluvat kunnan asukkaiden hyvinvoinnin taso ja jakauma (vajeet ja sosiaaliset ongelmat) sekä vähimmäisturvajärjestelmän luominen. Tämän

tason ilmiöitä tarkastellaan tieteenä ja toimintana sosiaalihuollossa, kuten toimeentulotuessa ja sosiaalipalveluissa sekä sosiaalihuollossa sosiaalityön johtamisen kehittämisessä että tieteen tasolla rakenteellisen sosiaalityön ja vaikuttamisen tutkimuksessa. Siirryttäessä mikrotasolle mennään yksityiskohtaisemmin asiakkaiden hyvinvoinnin tapauskohtaisiin ongelmiin, joita tieteenä ja toimintana tarkastellaan sosiaalityön ja psykososiaalisen työn tasolla.

Niemelän (2010, 65) mukaan sosiaalipoliittisesti järjestetyistä hyvinvointipalveluista puhutaan kuntatasolla sosiaalihuoltona. Kunnallista sosiaalipolitiikkaa määrittelevät lait, joiden mukaan kuntien on järjestettävä asukkaidensa hyvinvointipalvelut. Kunnan sosiaalihuoltoa organisoii ja hallinnoi sosiaalivirasto. Huoltotyön tehtävän voidaan ajatella laveasti olevan lakiin ja oikeudellisiin ohjeisiin perustuvaa kunnan viranomaisen toteuttamaa työtä, jolla taataan kuntalaisen pääsy sosiaalipalvelujen piiriin. Kuitenkin mentäessä syvemmälle ihmisten elämänhallinnallisiin, terveydellisiin ja taloudellisiin ongelmiin, toteuttavat tätä tehtävää sosiaalityöntekijät hyvinvoinnin ammattilaisina. Sosiaalityön toimintakenttä ei siten jää mesotasolle huoltotyöhön vaan sen tehtävänä on toteuttaa mikrotason sosiaalipolitiikkaa yksilökohtaisena asiakastyönä. (Niemelä 2010, 65.)

Niemelän (2010, 66) mukaan sosiaalipalvelut on nykyään jaettu useimmissa kunnissa erikseen eri väestöryhmien tarpeita vastaaviin palveluihin, kuten esimerkiksi lastensuojeluun, vanhuspalveluihin, vammaispalveluihin, maahanmuuttajapalveluihin ja aikuissosiaalityöhön. Juhilan (2008, 44) mukaan aikuissosiaalityötä tehdään ensinnäkin kunnallisena perustoimintana, jossa toimeentulotukityö, kuntouttava työtoiminta ja päihdetyö ovat sen tärkeimmät osa-alueet. Lisäksi aikuissosiaalityötä tehdään moniammatillisilla ja erityisillä julkisilla areenoilla, kuten kuntouttavan työn parissa työvoiman palvelukeskuksissa, päihdetyössä, kriminaalihuollossa, terveydenhuollon sosiaalityössä, mielenterveystyössä ja maahanmuuttajatyössä (Juhila 2008, 44). Kunnalliset sosiaalipalvelut ja sosiaalityö on jäsenetty nykyään elämänkaarimallin mukaan, jossa aikuissosiaalityö jää lapsille suunnattujen palvelujen ja vanhuspalvelujen väliin (Juhila 2008, 82) työksi ”*jota tehdään köyhyyteen, päihteiden käyttöön tai mielenterveyteen liittyvien ongelmien johdosta syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten parissa*” (Kröger ym. 2007, 7 Juhilan 2008, 86 mukaan).

3.2 Sosiaalitoimen johtamistavan muutokset ja katoava sosiaalipolitiikka

Kananoja, Niiranen & Jokiranta (2008, 215–219) tarkastelevat kunnan sosiaalitoimen johdon tasapainottelua sosiaalihuollon yhteiskunnallisen perustehtävän sekä kunnallisen sosiaalipolitiikan tavoitteiden ja reunaehtojen välissä. Sosiaalihuollon perustehtävän he määrittelevät laajasti yhteiskunnan vastuuksi kansalaisten hyvinvoinnin edistämisestä. Sosiaalitoimen perustehtävänä on tavoitella yhteisiä etuja ja yhteisesti asetettuja tavoitteita. Perustehtävällä on myös yhteiskunnallista arvoa. Hyvinvointivaltion palvelujärjestelmässä julkisesti jaettuja arvoja ovat kansalaisten hyvinvointi, tasa-arvoisuus, demokratia ja oikeudenmukaisuus. Sosiaalijohdon työtä määrittää myös kunnan talousarvio ja sen merkitys johtamisen reunaehtona. Erilaisia odotuksia asettavat myös asiakasryhmien muuttuvat palvelutarpeet ja kansalliset ja kansainväliset uudistukset. (Mts. 215–219.) Tällaisista kansainvälisistä uudistuksista yhtenä voin mainita esimerkiksi käytännön työssä esille tulleen ongelman EU- kansalaisista ja heidän sosiaaliturva-oikeuksiensa määrittämisestä, joka ainakin sosiaalitoimen arjessa saattaa muodostua hankalaksi kysymykseksi oikeudesta toimeentulotukeen tai sosiaalityön asiakkuuteen.

Rusko (2009) käsittelee julkisjohtamisen paradigmojen muuttumista vuosikymmenten kuluessa. Paradigmat ajoittuvat 1890-luvulta 1980–1990-luvulle (*perinteinen julkishallinto*), *uuden julkisjohtamisen* paradigma sijoittuu 1980–1990-luvulta nykypäivään, kolmantena paradigmatena *julkinen arvojohtaminen* ajoittuen mahdollisesti nykyhetkeen/ tulevaisuuteen. Karkeasti perinteistä julkisparadigmaa voidaan kuvailla hyvinvointivaltion kasvun aikakaudeksi, jolloin vain organisaation sisäisellä tehokkuudella oli merkitystä ilman ulkoisia tehokkuusvaatimuksia. Julkinen arvojohtaminen, joka vasta 2000-luvulla on alkanut viritä, perustuu kollektiivisille verkostoille ja sidosryhmille. Tällöin julkinen sektori on juuri niin laaja, kuin verkostot ja sidosryhmät sallivat sen olla. Julkista arvojohtamista ei kuitenkaan vielä käytännössä toteuteta.

Julkusen (2008) mukaan uuden julkisjohtamisen (*New Public Managementin*) tavoitteena on ollut hyvinvointivaltion supistaminen yksityistämällä, liikelaitostamalla ja säästöillä sekä liike-elämän oppien omaksumisella julkissektorin johtamiseen. Sen taholta on kritisoitu politiikkaa, byrokratiaa ja professionalismia, sillä niiden ajatellaan kasvattavan hyvinvointivaltiota omaksi edukseen. Suomessa 1990-luvun laman aikana läpi viedyt leikkaukset kuvastavat tätä NPM- ajattelun tuleamista julkisen sektorin työntekijöiden arkeen. Työstä on pyritty tekemään

tilivelvollisempää ja näkyvämpää ja sille on asetettu tehokkuusvaatimuksia. Hyyryläisen (2014, 309–310) mukaan nimenomaan Suomea 1990-luvulla kohdannut syvä talouslama pakotti hallinnon uudistuksiin ja pysäytti hallinnon kasvuun johtaneita ajattelumalleja, jolloin NPM:n mukaisille uudistuksille syntyi tilaa.

Yhtenä NPM:n mukaisen oppisuunnan mukaisen julkisten palvelujen kehittämisen tuloksena on ollut sosiaalipalveluiden jakaminen elämänkaari-mallien mukaan, kuten Juhila (2008, 82) edellä kuvaa, entisten yhtenäisten sosiaalityön ja sosiaalipalveluista vastaavien yksiköiden sijaan (Möttönen ja Kettunen 2014, 111–113). Sosiaalipalvelujen jakaminen elämänkaarimallin mukaan kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioissa saattaa kirjoittajien esittämien uhkakuvien mukaan häivyttää sosiaalisen painoarvoa. Koska kukin organisaation osa vastaa omalta osaltaan sosiaaliosioista, ei kunnista löydy enää sosiaalihuollosta ja sosiaalipalveluista vastuussa olevaa johtajaa. Toisaalta entisten professioiden mukaan jakautuneissa organisaatioissa taas ongelmana oli se, että sosiaalisten ongelmien selvittely voitiin helposti siirtää pelkästään sosiaalitoimen vastuulle. Uusien toimintamallien hyvänä puolena voidaan kirjoittajien mukaan siten pitää mahdollisuutta eri ammattilaisten yhteistyön lisäämiselle ja esimerkiksi sosiaalisen ja terveydellisen näkökulman yhdistämiselle. (Möttönen ja Kettunen 2014, 113–114.)

Ruskon (2009) mukaan viime vuosina vaikuttanut julkisjohtamisen paradigma siihen liittyvine tehostamistoimineen on toteutunut Suomessa useilla eri tavoilla. Viime vuosikymmenten aikana kunnallistalouteen omaksutun markkinalähtöisen tilaaja-tuottaja-mallin avulla julkiset yksiköt vaihtuivat palveluiden tuottajista palveluiden järjestäjiksi (Rekonen 2007 Ruskon 2009 mukaan). Mallissa kunta ostaa palveluita yksityisiltä palveluntuottajilta, jotka ennen sopimuskauden alkua kilpailutetaan. Tilaaja-tuottaja-mallin kehitystä on Ruskon (2009) mukaan vauhdittanut myös vuoden 2007 kunta- ja palvelurakennemuutos, jossa tavoitteena on muodostaa laajoja sosiaalihuollon tehtävien yhteistoiminta-alueita esimerkiksi kuntaliitosten avulla. Ruskon (2009) kuvaamasta tilanteesta, onkin ehkä jo siirrytty taas tilanteeseen, jossa kunnan omiin palveluihin pyritään taas keskittymään, sillä kunnilla on rahasta pulaa ja on huomattu, että yksityiset sosiaalipalvelut maksavat paljon eikä niiden tuottaman palvelun laatua ole välttämättä helppoa arvioida.

Palola ja Parpo (2011) käsittelevät kunnallisen sosiaalipolitiikan rappiota ja sen kehityshaasteita 2010-luvulla. Kunnallinen sosiaalipolitiikka on kirjoittajien mukaan kadoksissa, sillä monesti kuntatutkimus liittyy vain palvelurakenteiden tutkimukseen. Sosiaalipolitiikka ei kuitenkaan tyhjene vain palvelurakenteisiin, vaan sosiaalipolitiikan tulisi myös kyetä ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia (Koskiaho 2008 Palolan ja Parpon, 48 mukaan). Monesti kunnallisilla päättäjillä ei ole kuitenkaan riittävää sosiaalipoliittista asiantuntemusta, jolloin sosiaalipolitiikka jää alisteiseksi talouspolitiikalle. Tämä näkyy erityisesti silloin, kun kunnassa on tarve säästää ja väestö ikääntyy ja palvelutarpeet kasvavat. Ristiriita sosiaali- ja terveyspalveluiden kohdentumisessa syntyy myös universaaliuden ja paikallisuuden periaatteiden toteuttamisessa. Universaalit eli kaikille kuntalaisille taattavat palvelut, kuten päivähoito on kunnan pakko järjestää kuntalaisen subjektiivisen oikeuden periaatteella. Toisaalta joissakin kunnissa saattaa olla palvelutarpeita, joita tulisi juuri paikallisesti järjestää kuntalaisille, mutta ne jäävät universaalien palveluiden varjoon. (Mts. 49.)

Palolan ja Parpon (2011, 50 mukaan) sosiaalipolitiikan historiaa tarkasteltaessa voidaan nähdä 1970–80-lukujen olleen valtiojohtoiseen palvelutuotantoon ja kehittämiseen keskittyneen hyvinvointikunnan vuosikymmeniä, jotka jatkuivat 1980–90-lukujen taitteeseen saakka. Tällöin tulivat voimaan sosiaalihuoltolaki, lastensuojelulaki ja päihdehuoltolaki (Tervasmäki 2008 Palolan ja Parpon 2011, 50 mukaan). Valtio alkoi kuitenkin jarruttaa palvelujen laajentumista jo 1980-luvun lopulla ja vastuuta palvelujen järjestämisestä annettiin yhä enemmän kunnille (mts. 51). Vuoden 1993 valtiosuusuudistuksen jälkeen kuntien rooli palveluiden järjestäjänä muuttui yrittäjiksi. Tällöin uskottiin vielä kunnallisen sosiaalipolitiikan viriävän kunnissa, mutta näin ei käynyt. Samanaikainen talouslama vaikutti myös siihen, ettei resursseja riittänyt kunnallisen talouden tasapainottamisessa kiinnittää huomiota sosiaalipalvelujen laatuun. (Rimpelä 2008 Palolan ja Parpon 2011, 51 mukaan.)

Kunnan tehtävänä on edistää asukkaidensa hyvinvointia, mikä tarkoittaa laaja-alaista alueen sosiaalisten olojen kehittämistä. Kirjoittajien mukaan vastaus kunnallisen sosiaalipolitiikan perustarkoitukseen löytyy kuntalain 1.3 §, jonka mukaan kunnan tulee toiminnallaan edistää asukkaidensa hyvinvointia. Lisäksi he muistuttavat sosiaalihuoltolain 13 §, jonka perusteella kunnan tulee alueellaan kehittää sosiaalisia oloja ja poistaa sosiaalisia epäkohtia. (Palola ja Parpo 2011, 54.) Kirjoittajat kritisoivat kunnallisen sosiaalipolitiikan arviointia kuitenkin siitä,

että kuntien toimintoja, kuten sosiaalitoimea, mitataan usein vain hyvin lyhyin aikavälein, jolloin laajemmat hyvinvointivaikutukset jäävät arvioimatta. Kunnallista sosiaalipolitiikkaa tulisi heidän mukaansa tutkia varsinkin tällä hetkellä, kun kuntarakenteissa ja palveluiden järjestämisessä tapahtuu suuria muutoksia. (Mts. 54.)

3.3 Modernin sosiaalityön toteuttamisen haasteita

Mänttari- van der Kuip (2013) on tutkinut organisatorisen tilivelvollisuuden lisääntymisen ja ammattieettisesti vastuullisen sosiaalityön tekemisen mahdollisuuksia markkinaorientoituneessa sosiaalityössä. Tutkimukseen osallistuneet olivat Manner-Suomessa työskenteleviä lastensuojelun ja aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijän tehtävissä työskenteleviä henkilöitä, joilta ei vaadittu sosiaalityöntekijän muodollista pätevyyttä. Organisatorisella tilivelvollisuudella tutkija tarkoittaa *”sosiaalityön selontekovelvollisuuden osa-alueita, jossa painottuu organisaation budjettikontrolli, tehokkuus sekä niihin liittyvät sosiaalityöntekijään kohdistetut vaatimukset, työhön kohdistuva valvonta, kontrolli ja arviointi”* (mts. 5). Tutkimuksen perusteella viimeisen kolmen vuoden aikana organisatorinen tilivelvollisuus oli lisääntynyt julkisen sektorin sosiaalityössä merkittävästi. Erityisesti tilivelvollisuus oli lisääntynyt suurissa kunnissa. (Mts. 10.)

Ammattietiikalla tarkoitetaan pyrkimystä asiakaslähtöisyyteen, luottamuksellisuuteen ja asiakkaan kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen. Voimavarojen tasapuolinen jakaminen, yhteiskunnallisiin epäkohtiin puuttuminen ja oman ammattitaidon kehittäminen luetaan ammattieettisesti vastuulliseen sosiaalityöhön. Lisäksi työn on perustuttava lakiin. (Ethics in Social Work; Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet; Rostila 2001, 23–24, Van Der Kuip 2013, 6 mukaan.) Ammattieettisesti vastuullisen sosiaalityön tekemisen mahdollisuudet ovat kaventuneet ja monet sosiaalityöntekijät kokevat ristiriitoja siinä, miten voivat toteuttaa eettisesti kestävä sosiaalityötä tulosvastuullisuuden ja selontekovelvollisuuden lisääntyessä organisaation taholta (mt).

Rostila ym. (2011) ovat tutkineet sosiaalityön professionaalisuuden toteutumista työpaikka-kohtaisesti kunnallisessa lastensuojelussa ja aikuissosiaalityössä organisaatiokulttuurien ja organisaatioilmapiirien valossa. Tutkimuksessa vertailtiin 21:a lastensuojelun yksikköä ja 9:ää aikuissosiaalityön yksikköä yhteensä 14 kunnassa. Tutkimukseen vastanneet olivat koulutuk-

seltaan sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaajia, etuuskäsittelijöitä ja joissakin työyksiköissä myös koulukuraattoreita tai koulupsykologeja. (Mts. 147, 149.)

Tutkimuksessa organisaatiokulttuurin alakäsitteinä mitattiin kulttuurin *joustamattomuutta*, *pätevyyttä* ja *vastarintaa*. Joustamattomuudella tarkoitetaan päätöksenteon keskittämistä ja muodollista sääntelyä. Pätevyys pitää sisällään asiakkaiden ammatilliseen kohtaamiseen liittyvät asiat ja vastarinnalla tarkoitetaan yksikössä ilmenevää kilpailua, kriittisyyttä, haasteiden välttelyä sekä myös alistumista. (Rostila ym. 2011, 149.) Jäykkyyden kulttuurissa havaittiin sekä kuntien että työyksiköiden välillä suuria eroja varsinkin aikuissosiaalityössä (mts. 151–152). Jäykkyyden kulttuuria kuvaava päätöksenteon keskittäminen ja muodollinen sääntely viittaa siis organisaation byrokraattisuuteen. Lastensuojelussa kriittisyyttä havaittiin vähemmän kuin aikuissosiaalityössä. Kirjoittajien mukaan tulos vastaa yleistynyttä käsitystä aikuisosiaalityössä ja toimeentulotukityössä vallitsevasta tyytymättömyydestä työn reunaehtoihin. (Mts. 153.)

Organisaatioilmapiirin alakäsitteinä tarkasteltiin työn *stressaavuutta*, *osallisuutta* ja *ilmapiirin toimivuutta*. Työn stressaavuuteen liittyy emotionaalisen uupumisen kokemukset, työn kuormittavuus ja roolikonfliktit, jotka ilmenevät esimerkiksi siten, että työntekijä ei voi toimia työssään kuten haluaisi, vaan säännöt ja määräykset estävät asioiden kunnollisen hoitamisen. Osallisuuteen taas liittyy kokemus siitä, tekeekö työtä omana persoonanaan vai tuntee koivieraantuneensa työstä sekä aikaansaamisen tunne. Toimivuudella tarkoitetaan tässä kohtaa kasvun ja uralla etenemisen sekä roolin selkeyden ja yhteistoiminnan kokemuksia. Organisaatioilmapiiriä koskevissa mittauksissa stressin kokeminen liittyi enemmän työyksikköön kuin kuntaan. Toimivuuden ilmapiirin eroavaisuudet erottuivat selkeimmin kaikista väittämistä sekä kuntatasolla että työyksikkötasolla. Mahdollisuus uralla etenemiseen sosiaalityössä vaihtelee siis paljon. (Rostila ym. 2011, 150.)

Pohdinnassa kirjoittajat päätyvät siihen, että kuntakohtaisella johdolla ja hallitsemistavalla on merkitystä sosiaalityön professionaalisuuden toteutumiseen. Henkilökohtaista paneutuvuutta ja aikaansaamista koskevan ilmapiirin suhteen yksiköt erosivat toisistaan enemmän kuin kunnat. Professionaalisuuden toteutuminen on siis voimakkaammin yhteydessä omaan työryhmään kuin kuntaan. Kaiken kaikkiaan tulokset kertovat kirjoittajien mukaan siitä, että sosiaalityö professiona on heikoilla byrokraattisen kuntaorganisaation edessä mutta paikallisesti sosi-

aalityön arvoja ja harkintaa on voitu puolustaa kunta- ja yksikkökohtaisesti. (Rostila ym. 2011, 153–154.)

Sosiaalityöntekijät toimivat työssään useiden eri taholta tulevien ristipaineiden alaisuudessa. Suurimmat odotukset ovat varmaan asiakkailta, mutta odotuksia ja vaatimuksia asettavat myös toiset työntekijät, kuten etuuskäsittelijät ja sosiaaliohjaajat sekä luonnollisesti esimiehet. Kallio, Blomberg ja Kroll (2011, 251) kuvaavat sosiaalityöntekijöiden olevan hyvinvointivaltion ammattilaisia, joiden työkenttä sijaitsee sosiaaliturvajärjestelmän ja kansalaisten välimaastossa. Kirjoittavat luonnehtivat (Lipskyn 1980 mukaan) sosiaalityöntekijöitä katutason byrokraateiksi, joiden asema lainsäädännön, instituutioiden ja asiakkaiden välissä on haastava. Ristiriitaisia odotuksia heille luovat tehtävä toteuttaa auttamistyötä lain määrittämässä puitteissa, velvollisuus noudattaa organisaation sääntöjä ja sekä tavoitteita mutta toisaalta vastata kunkin asiakkaan yksilöllisen elämäntilanteen vaatimiin tarpeisiin (Kallio, Blomberg ja Kroll 2011, 251).

Niemelän (2010, 65) mukaan mitä selkeämmin sosiaalityö on ammatillistunut, sitä autonomisemmaksi se on muodostunut. Sosiaalityö ei enää perustu vain normien toteuttamiselle, vaan enenevässä määrin ammattilaisten, teoreettiselle ja menetelmälliselle osaamiselle ja ammattikunnan eettisen koodiston noudattamiselle (mts. 66). Sinkkonen (2012, 49) pohtii sosiaalialan eettisyyttä: Sosiaalialalla työskentelevän olisi tiedostettava se millaiselle ihmiskäsitykselle sosiaalialan työ perustuu ja millaiset eettiset arvot sitä ohjaavat. Hänen mielestään sosiaalialan eettiset arvot tulisi opettaa ja omaksua jo koulutuksessa. Oman profession ammattietiikan noudattaminen on hänen mukaansa tärkeää. Kriittisyys yhteiskunnassa vallitsevaa eriarvoisuutta kohtaan ja sen julkituominen on myös osa sosiaalialan etiikkaa (mts. 49).

Sosiaalitoimistoissa tehtävän sosiaalityön pitkäaikaisena kysymyksenä ja tiettyjä ristiriitaisia näkemyksiä herättävänä asiana on ollut pitkään toimeentulotukityön ja sosiaalityön suhde. Toimeentulotukilain mukaan toimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, jolla pyritään turvaamaan henkilön ja perheen toimeentulo ja edistetään itsenäistä selviytymistä. Laissa tarkennetaan tuen viimesijaisuutta ja tuen määrän minimitasoa toteamalla, että toimeentulotuen avulla turvataan ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo. Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja

omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta viimesijaisesta taloudellisesta turvasta. (laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412 pykälä 1.) Ehkäisevä toimeentulotuki mahdollistaa täten toimeentulotukiasiakkaiden yksilöllisimpien tarpeiden huomioonottamisen tuen myöntämisessä sekä laajentaa auttamismahdollisuuksia siten, että myös taloudellisen tuen tulevat vaikutukset voidaan huomioida.

Toimeentulotukeen ja sen myöntämiseen kuuluu huollollisen sosiaalityön aspekti ja sitä kautta se on sosiaalityöhön olennaisesti kuuluvaa (toimeentulotukilaki 1 §; Kuivalainen & Saiku 2013, 156 Tainan & Kotirannan 2014, 188 mukaan). Aikuissosiaalityön vaikuttavuuden arviointisivuston määritelmän mukaan toimeentulotuen on osoitettu teettävän paljon työtä aikuissosiaalityössä. Tilanteen korjaamiseksi osa toimeentulotukityöstä on siirretty etuuskäsittelijöille. Kuitenkin etuuskäsittelyn mainitaan olevan pääosin vain hakemusten vastaanottamista ja käsittelyä. ([www.thl.fi/aikuissosiaalityön vaikuttavuuden arviointi/aikuissosiaalityö.](http://www.thl.fi/aikuissosiaalityon_vai_kuttavuuden_arviointi/aikuissosiaalityo)) Tämä kuvaus toimeentulotukityön ja aikuissosiaalityön yhteydestä viittaa siihen, että sosiaalityöntekijän työnkuvaan kuuluu toimeentulotukipäätösten tekeminen suurimmaksi osaksi. Käytännön työstä saamani kokemuksen mukaan sosiaalitoimistoissa toimeentulotuen myöntämisestä vastaavat pääosin etuuskäsittelijät, mutta sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu myös toimeentulotukipäätösten teko niiltä osin kuin päätöksissä tarvitaan sosiaalityöntekijän harkintaa. Tai ainakin pyritään siihen, että sosiaalityöntekijän työ keskittyisi vain harkintaa vaativan, kuten täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen myöntämiseen, siltä osin kuin se on mahdollista. Käytännöt toki vaihtelevat paljon sosiaaliasemien ja työntekijöiden välillä.

Edellä kuvattua ongelmaa yritetään edelleen ratkoa esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden tehtävänkuvia uudistamalla. Tehtävä on haasteellinen, sillä on yksiselitteisesti vaikeaa määrittää kuinka paljon työ väistämättä sosiaalitoimistoissa nojaa toimeentulotukeen ja asiakkaiden taloudelliseen selviämisen tukemiseen ja kuinka paljon aikaa ja resursseja jää muuhun asiakasta tukevaan työhön. Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden tilannetta vuonna 2003 selvittäneessä raportissa ilmeni, että sosiaalityöntekijät tunsivat suurimmaksi huolenaiheekseen arkisessa työssä kiireen, johon liittyvät myös pitkälti huoli suurista asiakasmääristä ja riittämättömästä henkilöstöstä. Tehtävänkuvan epäselvyyttä he eivät kokeneet kovin huolestuttavana asiana. (Karvinen-Niinikoski ym. 2005, 42.) Sosiaalityöntekijät kokivat eniten voivansa vaikuttaa siihen, miten työnsä toteuttavat ja miten laadukasta työtä tekevät. Huomionarvoista tuloksissa on

se, ettei työn resursointiin koettu voitavan vaikuttaa juurikaan. Tutkijoiden tulkinnan mukaan sosiaalityöntekijöillä on autonominen asema omassa työhuoneessaan, mutta vaikutusmahdollisuudet työhön jäävät pitkälti sen sisäpuolelle. (Mts. 46.)

3.4 Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointi

Piironen (2006) on analysoinut Sosiaaliturva- ja Sosiaalityöntekijä-lehdissä julkaistuja sosiaalityöntekijöiden kirjoituksia vuosilta 1990–1997. Kirjoituksista tutkija on koennut kolme kategoriaa, joissa luokittelee kyseisen ajanjakson suomalaisten sosiaalityöntekijöiden tunteja työstään. Asiakassuhteen, työuupumuksen sekä vastuun ja vallan ympärille rakentuvat teemat ovat läsnä sosiaalityöntekijöiden kirjoituksissa. Asiakassuhteen kautta työtään luonnehtivien kirjoituksissa sosiaalityö nähdään rakentuvan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän joskus jännitteisenkin suhteen kautta. Sosiaalityöntekijöiden kirjoituksissa pohdittiin kuinka asiakassuhteesta voi sosiaalityöntekijän tahtomatta tulla auttaja- autettava suhde ja sosiaalityöntekijästä ikään kuin ylempiarvoinen suhteessa asiakkaaseen. Myös asiakkaiden tasa-arvoista kohtelua pohdittiin: onko oikein toimia aina samalla lailla kaikkien asiakkaiden kanssa tai myöntää kaikille saman verran rahaa vai pitäisikö kunkin asiakkaan tilanne nähdä yksilöllisesti ja toimia sen mukaan?

Toinen Piironen analysoimissa kirjoituksissa esille nouseva teema oli työuupumus. Sosiaalityöntekijät kirjoittivat auttajasyndroomasta, jossa sosiaalityöntekijät eivät enää jaksa kantaa itsestään huolta asiakaspaineiden alla. Tutkijan mukaan työuupumuksen kokeminen oli lamaajan Suomessa hyvin todennäköistä asiakasmäärien kasvaessa ja ongelmien kärjistyessä. Sosiaalitoimistoissa oli leikattu laman aikana henkilöstömääriä, mutta kovien työpaineiden alla uupuneet sosiaalityöntekijät eivät kyenneet vaatimaan lisäresursseja. (Piironen 2006, 323.)

Vastuuta ja valtaa käsittelevissä kirjoituksissa sosiaalityöntekijät kirjoittivat siitä, kuinka vastuun ja vallan rajat ovat monesti hämärtyneet sekä sosiaalityöntekijöiden ja johdon välillä että sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Sosiaalityöntekijät toivoivat, sitä että sosiaalityön asiantuntemusta vaativissa asioissa sosiaalityöntekijöiden näkemyksille annettaisiin tilaa. Mielienkiintoisella tavalla sosiaalityöntekijät kirjoittivat sosiaalityöntekijöiden liiasta kunnioituksesta korkeammassa asemassa olevia henkilöitä kohtaan. Kirjoitettiin ”hiljaisuuden kulttuurissa” toimimisesta, jossa sosiaalityöntekijät vastustavat uusia työmenetelmiä ja pelkäävät olla

eri mieltä esimiestensä kanssa. Myös moraalinen vastuu nousi esiin pohdinnoissa, joiden mukaan moraalinen vastuu ei velvoittanut sosiaalityöntekijöitä kuten ammatillinen vastuu toimialakien ja asetusten mukaisesti asiakkaan asioissa. Yksittäistä sosiaalityöntekijää moraalinen vastuu ei velvoittanut tekemään mitään, sillä sen katsottiin olevan jokaisen sosiaalityöntekijän oma asia. (Piiroinen 2006, 324.)

Mutka (1998) näkee sosiaalityöntekijöiden ammattikunnassa sitkeästi säilyvän hiljaisuuden kulttuurin liittyvän modernin sosiaalityön profession kehitykseen, josta käytiin keskustelua erityisesti 1980-luvulla. Vastakkain olivat tällöin monet yhteiskunnallisten tieteenalojen näkemykset sopivan koulutuksen tai tieteenalan tietopohjan riittävydestä sosiaalityön koulutukselle. Mutkan (mt.) mukaan kuitenkin työssä pitkään olleiden sosiaalityöntekijöiden kokemuksellisuuteen perustuvaa tietoa ei otettu laisinkaan huomioon asiantuntijuuden määrittelyssä vaan tieteellisen tiedon katsottiin olevan aukottomasti ensisijaista. Tällöin sosiaalityöntekijöiden asema hiljaisina työtään tekevinä ammattilaisina vahvistui.

Voidaan pohtia, ovatko 1990-luvun sosiaalityöntekijöiden kuvaamat ongelmat taaksejääneitä vai kohtaammeko nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessamme samoja ongelmia kuin aiemmin? Monilla kunnilla on voimakkaat säästötarpeet sosiaali- ja terveystoimissa ja kunnan koko talous vaakalaudalla. Organisaatiomuutokset ja tehtävänkuvien uudelleenmäärittelyt kertovat omaa kieltään olemassa olevista paineista sosiaalityöntekijöiden työn tuloksellisuutta kohtaan. 'Hiljaisuuden kulttuuri', jonka Piiroinen (2006) nostaa esiin on ristiriidassa työn vaativuuden ja asiakkaiden tarpeiden esille nostamisen kanssa.

Saamisen ym. (2012) tutkimuksessa verrataan Pohjoismaiden sosiaalityöntekijöiden välisiä eroja siitä millaisia kokemuksia työntekijöillä on työn kuormittavuudesta ja ristiriitaisuuksista. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään mitkä yksilötason tekijät selittävät maittain eroja kuormituksen ja ristiriitaisen kokemusten osalta koko aineistossa. Yksilötason taustamuuttujina vertailtiin vastaajien sukupuolta, koulutusta, työkokemusta, työtehtävää ja työskentelysektoria. (Mts. 407.) Suomalaiset sosiaalityöntekijät ovat keskimäärin kokeneempia kuin muut pohjoismaiset sosiaalityöntekijät. Suomessa useammalla vastaajalla ei ole muodollisesti pätevää sosiaalityöntekijän koulutusta, koska kunnat voivat palkata epäpäteviä sijaisia. (Mts. 408.) Toisaalta on muistettava, että Suomessa sosiaalityöntekijäksi käydään maisteritason koulutus, kun esi-

merkiksi Ruotsissa riittää pätevyudeksi alempi korkeakoulututkinto. Ruotsissa sosiaalityöntekijöitä myös koulutetaan määrällisesti enemmän. (Mts. 405.)

Tutkimus osoittaa, että suomalaiset sosiaalityöntekijät ovat selvästi kuormittuneempia kuin muissa Pohjoismaissa. Suomessa eroja sosiaalityöntekijän koulutuksen saaneilla ja kouluttamattomien välillä ei ole havaittavissa, kun taas muissa Pohjoismaissa koulutetut sosiaalityöntekijät olivat kuormittuneempia kuin ne, joilla koulutusta ei ollut. Toimeentulotuessa ja lastensuojelussa toimivat sosiaalityöntekijät olivat kaikista kuormittuneimpia. Työkokemus vaikuttaa kuormittuneisuuteen siten, että vähemmän työkokemusta omaavat olivat kuormittuneempia kuin kokeneemmat työntekijät. Ainoastaan terveydenhuollossa ja sairaanhoidossa työskentelevät sosiaalityöntekijät eivät olleet erittäin kuormittuneita työssään. Työn ristiriitaisuuden kokeminen oli voimakkainta juuri toimeentulotuessa. Vähiten kokeneilla sosiaalityöntekijöillä oli myös eniten ristiriitaisia tuntemuksia työstään. Julkisella sektorilla ristiriitoja koetaan selvästi enemmän kuin yksityisellä. (Saarinen ym. 2012, 408–411.)

Tutkijat esittävät monia syitä suomalaisten sosiaalityöntekijöiden huonoon tilanteeseen verrattuna muihin Pohjoismaihin. Suomessa sosiaalityöllä on pienemmät resurssit kuin muissa Pohjoismaissa. On mahdollista, että pula pätevistä sosiaalityöntekijöistä kuormittaa päteviä sosiaalityöntekijöitä, koska työyhteisöä leimaavat epävarmuus ja vähäinen jatkuvuus. Tällaisia ongelmia on havaittavissa juuri lastensuojelussa ja toimeentulotuessa, jossa työntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Köyhyyden lisääntyminen ja pitkittyminen sekä hyvin erilaisen taustan omaavat ja erilaista apua vaativat asiakkaat saattavat myös vaikuttaa kuormitukseen. (Saarinen ym. 2012, 414–415.)

Tutkijat pitävät mielenkiintoisena tuloksena sitä, että koulutus ei välttämättä suojaa kuormitukselta tai ristiriitaisilta kokemuksilta niin Suomessa kuin muissakaan Pohjoismaissa. Suomessa pitkän koulutuksen saaneet sosiaalityöntekijät ovat erittäin kuormittuneita. Kuormituksen osalta eroa muihin ryhmiin ei Suomessa kuitenkaan ole. He selittävät tätä tulosta Suomen osalta sillä, että epäpätevät sosiaalityöntekijät toimivat pätevien sijaisina samoissa työtehtävissä. Muissa Pohjoismaissa työntekijät, joilla ei ole muodollista koulutusta sijoittuvat muihin tehtäviin, jolloin juuri sosiaalityöntekijät ovat kaikista kuormittuneimpia johtuen työnsä luonteesta. (Saarinen ym. 2012, 414–415.) Sosiaalipoliittisilla ratkaisuilla on myös merkityksensä työhyvinvointiin ja yksi tekijä voi olla perusturvan vuotaminen. Eli kun entistä suurempi osa

kansalaisista joutuu turvautumaan toimeentulotukeen, asiakasmäärät kasvavat ja varsinkin sosiaalitoimistoissa työskentelevät sosiaalityöntekijät kokevat sen valtavana paineena. Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvoinnin parantamisen ratkaisuina voisi olla koulutuspaikkojen lisääminen ja perusturvan parantaminen. (Mts. 415.)

4 TUTKIMUSKOHTENA VANTAAN AIKUISSOSIAALITYÖ

Oma tutkimukseni sijoittuu Vantaan kaupungin aikuissosiaalityöhön, jonka toteuttamistapaa on uudistettu ja pyritty kehittämään tutkimukseni teon aikana. Mielenkiintoni kohdistuu nimenomaan aikuissosiaalityön tehtävä rakenneuudistukseen. Vantaan aikuissosiaalisosiaalityössä on ollut meneillään useampia kehittämishankkeita ja uudistuksia viimeisten kolmen vuoden aikana. Työntekijöiden näkemysten ymmärtämiseksi on tärkeää tuoda esiin vallitsevat olosuhteet organisaatiossa ja kuvata tarkemmin niitä uudistuksia, joita kaupungin aikuissosiaalityössä on tehty sosiaalityön ja toimeentulotukityön uudistamisen osalta.

Kunnissa tapahtuvien organisaatiouudistusten ja sosiaalityöntekijöiden työnkuvan uudistamisen taustalla näen vaikuttavan varsinkin kuntien heikon taloudellisen tilanteen, joka pakottaa kunnat supistamaan sosiaali- ja terveydenhuoltomenoja. Kunnallisjohdossa muutoksesta on tullut vallitseva tila ja työn organisoinnin uudistuksista jatkuvia.

4.1 Vantaan taloudellisen tilanteen vaikutukset sosiaalipalveluihin

Vantaalla on asukkaita 210 803. Vieraskielisiä Vantaan väestöstä on 13,2 prosenttia. (Vantaan kaupungin Internet-sivut 17.4.2015.) Vuonna 2012 Vantaan kunnallisveroprosentti oli 19 prosenttia (Kauppalehti, 6.6.2013, Teema, 10). Helsinki-Vantaan lentokenttä sijaitsee Vantaan Seutulassa ja lentokenttää ympäröivä Aviapoliksen alue on kasvanut viime vuosina paljon. Vantaalle rakennettu kehärata otetaan käyttöön vuonna 2015, joka liittää kaupungin entistä paremmin pääkaupunkiseutuun (Vantaan kaupungin Internet-sivut 1.4.2015). Vantaan sijainti maantieteellisesti on hyvä, mikä auttaa kaupunkia houkuttelemaan yrityksiä ja lisäämään työpaikkoja. Väestöpohjan kasvulle on myös mahdollisuus, sillä Vantaalla rakennetaan paljon ja infrastruktuuriin on tehty suuria investointeja. (Kauppalehti, 6.6.2013, Teema, 10.)

Vantaan kaupungin henkilöstön lukumäärä on 10 475 ja tytäryhtiöiden ja kuntayhtymien henkilöstömäärä on 4586 (Kauppalehti, 6.6.2013, Teema, 10). Sosiaalipalveluihin kuuluvan perhepalveluiden organisaation alaisuudessa toimii yhteensä 978 työntekijää (Vantaan kaupungin perhepalveluiden organisaatiokaavio tammikuu 2013).

Sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut jakautuvat Vantaalla erikseen terveystaloudellisiin, lasten, nuorten ja perheiden palveluihin, vammais- ja sosiaalipalveluihin, ikäihmisten palveluihin, päihde- ja sosiaalipalveluihin ja sosiaalipalveluihin. Sosiaalipalveluja ovat aikuissosiaalityö, sosiaali- ja kriisipäivystys, sosiaalineuvonta, sovittelutoiminta, sosiaali- ja potilasasiamiehet, sosiaalinen luototus ja talous- ja velkaneuvonta sekä maahanmuuttajapalvelut. (Vantaan kaupungin Internet-sivut 10.9.2013.) Hallinnollisesti aikuissosiaalityö kuuluu perhepalveluiden alaisuuteen yhdessä lastensuojelun, psykososiaalisten palvelujen ja päihde- ja sosiaalipalvelujen kanssa (Vantaan kaupungin perhepalveluiden organisaatiokaavio tammikuu 2013).

Vantaalla on hyväksytty talouden tasapainottamis- ja velkaohjelma vuosille 2013–2016. Käyttötalouden menokehitystä hillitään ja investointitasoa lasketaan. (Kauppalehti, 6.6.2013, Teema, 10.) Velkaohjelma koskettaa kaupungin eri toimialoja, muun muassa sivistystoimea ja sosiaalitoimea. Vantaan Sosiaali- ja terveystaloudellisen esityksessä talousarvioksi 2013 ja taloussuunnitelmaksi vuosille 2013–2016 esityksen sisältö koostuu seuraavista toimenpideperiaatteista: *”Oman tuotannon ja ostopalvelujen hallittu vähentäminen sekä asiakaskriteerien tiukentaminen, henkilöstömäärän kasvun pysäyttäminen ja hallittu vähentäminen sekä muun muassa eläköitymisestä johtuva vapautuvien henkilöstöressurssien uudelleen suuntaaminen, investointien myöhentäminen, järjestämistapojen muutokset, palvelurakenteen keventäminen ja yleiset tuottavuutta lisäävät kehittämistoimenpiteet”* (Vantaan kaupungin Sosiaali- ja terveystaloudellisen kokouksen pöytäkirja 10.9.2012 § 8).

Sosiaalityön esimies Teija Hakulinen kommentoi tilannetta kesällä 2012 aikuissosiaalityön osalta seuraavasti: *”Aikuissosiaalityön asiakkaana oli viimeisimmältä kolmen kuukauden ajankaksalta laskettuna 8700 kotitaloutta. Sosiaalityöntekijöitä on 22, erityissosiaaliohjaajia 4, sosiaaliohjaajia 27 ja etuuskäsittelijöitä 35. Aikuissosiaalityön kehittämistä tehdään Vantaan kaupungin säästöohjelman varjossa. Uutta väkeä ei voi palkata.”* (Jaakkola 2012, 32.)

Säästöohjelmista huolimatta Vantaan velkaantuminen jatkui vuonna 2013 (Kauppalehti 6.6.2013, Teema, 10). Kehä 1 ja Kehä 3 rasittavat taloutta. Kauppalehden näkemyksen mukaan Vantaan talousongelmat ovat pitkän kehityksen peruja. Kaupungin halu kasvaa on vaatinut panostusta infrastruktuuriin, päiväkotien ja terveydenhuoltoon. Vantaalla on myös korkeampi työttömyysaste kuin muissa pääkaupunkiseudun kunnissa, joka merkitsee kasvavia sosiaali- ja terveystaloudellisia menoja. Pääkaupunkiseudulla on käynnissä kuntien liitospeli, jossa Vantaa

ei välttämättä ole muille pääkaupunkiseudun toimijoille houkutteleva. Kuitenkin Vantaalla on myös mahdollisuuksia parantaa asemaansa ja säilyä itsenäisenä kuntana, mikäli Vantaalla osataan tehdä oikeita ratkaisuja kunnallistaloudessa. (Kauppalehti, 6.6.2013, Teema s.10.)

4.2 Vantaan aikuissosiaalityössä tehdyt organisaatiouudistukset

Aikuissosiaalityön tehtävärakenneprojektin nimellä kulkeva organisaatiouudistus aloitettiin kaupungissa syyskuussa 2012 ja se jatkui vuoden 2013 loppuun (Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan kokouksen pöytäkirja 18.12.2012 § 14). Itse käytän tässä tutkimuksessa projektista nimitystä tehtävärakenneudistus. Sosiaalityöntekijöiden työnkuvan pirstaleisuudesta sekä suurista asiakasmääristä johtuen työnkuvaa pyrittiin uudistuksen myötä Vantaalla kehittämään tiimimallin mukaiseksi, jossa sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja ja etuuskäsittelijä yhdessä vastaavat asiakkaiden asioista. Tehtävärakenneudistuksen vaikutuksia oli tarkoitus seurata säännöllisesti ja kuulla työntekijöiden mielipiteitä asiasta.

Projektisuunnitelmassa (13.1.2012) todettiin pätevistä sosiaalityöntekijöistä olevan yleisesti aikuissosiaalityössä pulaa pääkaupunkiseudulla, kuten oli ja on edelleen Vantaallakin. Tehtävärakenneudistuksen yhtenä tavoitteena olikin luoda mielekkäät työnkuvat sosiaalityöntekijöille sekä sosiaaliohjaajille. Suunnitelmassa viitattiin tältä osin sosiaali- ja terveysministeriön suositukseen määritellä uudelleen sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja lähihoitajien työnkuvat. Lisäksi tavoitteena oli vakituisen ja pysyvän henkilöstön saaminen, jotta työtä voitaisiin kehittää pitkäjänteisemmin. Työmarkkinoilla olevien sosiaaliohjaajien palkkaamisen sosiaalityöhön uskottiin helpottavan edellä kuvattua ongelmaa. (Vantaan kaupungin Sosiaali- ja terveyslautakunnan kokouksen pöytäkirja 11.6.2012 § 9 liite 5.1.)

Kaiken kaikkiaan Vantaan aikuissosiaalityössä oli ennen tehtävärakenneudistuksen aloittamista kolmekymmentäkahdeksan (38) sosiaalityöntekijän virkaa, joista kolme muutettiin erityissosiaaliohjaajan ja kuusitoista sosiaaliohjaajan vakanssiksi. Lisäksi perustettiin erikseen ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneelle sosionomille erityissosiaaliohjaajan virka. Vantaalle jäi kahdeksantoista sosiaalityöntekijän virkaa. Tehtävärakenneudistuksen pilotoinnin aikana 1.9.2012–31.12.2013 tavoitteena oli ratkaista uusi tehtävä- ja henkilöstörakenne, joka otettaisiin käyttöön 1.1.2014. (Vantaan kaupungin Sosiaali- ja terveyslautakunnan kokouksen pöytäkirja 11.6.2012 § 9.)

Ennen uudistuksen aloittamista asiakkaan asioista vastasivat kussakin katujaon mukaan jaetuissa asiakaspiireissä etuuskäsittelijä ja sosiaalityöntekijä. Vantaalla osassa sosiaalitoimistoista oli käytössä niin sanottu *vastaanottotiimi*, jossa sosiaaliohjaaja otti vastaan uusia toimeentulotukiasiakkaita, joilla ei ollut suoraan sosiaalityöntekijän tapaamisen tarvetta. Sosiaalityöntekijän tapaamista tarvittiin, mikäli asiakkaalla oli vuokravelkaa, oli kyse yrittäjästä tai asiakkaan tilanne oli jollain muulla tavalla erittäin vaativa. Sosiaaliohjaajan ensi tapaamisen ja ensimmäisen toimeentulotukipäätöksen jälkeen asiakas siirtyi joko sosiaalityöntekijän tai etuuskäsittelijän asiakkuuteen. Osa sosiaaliasemista halusi säilyttää vastaanottotiimin edelleen uudistuksen alettua ja toisissa päätettiin vastaanottotiimi poistaa.

Tehtävärakenneuudistuksen mukaisessa tiimimallissa uuden asiakkaan otti vastaan joko sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja riippuen siitä, toimiko sosiaaliasemalla edelleen vastaanottotiimi. Vanhojen asiakkaiden osalta sosiaalityöntekijän tuli ohjata sosiaaliohjaajaa ja etuuskäsittelijää työskentelemään asiakkaiden kanssa tekemänsä suunnitelman pohjalta. Osa vaikeista asiakkuuksista ja toimeentulotukipäätöksistä säilyi edelleen sosiaalityöntekijän vastuulla. Tiimimallia voisi siis luonnehtia eri työntekijöiden ja alan ammattilaisten yhteistyön lisäämisellä sekä myös sosiaalityöntekijän työnkuvan profiloimisella enemmän asiantuntijuutta ja työn organisointia vaativaksi. Kuten sosiaalityön esimies Teija Hakulinen luonnehti uutta työnjakoa: ”*Sosiaalityöntekijällä on tiimivastuu. Etuuskäsittelijät ja sosiaaliohjaajat voivat konsultoida sosiaalityöntekijöitä toimeentulotukiasioissa ja esimerkiksi huoliseulan pohjalta nousseiden kysymysten perusteella. Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluvat myös verkostotyö ja kriisin kohdanneet asiakkaat, kuten ne ihmiset, jotka ovat saaneet hädän.*” (Jaakkola 2012, 32.) On kuitenkin huomattava, että sosiaalityöntekijällä ei ollut mitään esimiehen valtuuksia päättää miten työ toteutetaan vaan johtavat sosiaalityöntekijät toimivat edelleen tiimin lähiesimiehinä. Tiimimallissa olikin haasteena työntekijöiden yhteishengen luominen asiakastyön toteuttamiseksi.

Marja Marttilan (2012, 31) Vantaan aikuissosiaalityössä aloitettua tehtävärakenneuudistusta koskeva käytäntötutkimus kertoo sosiaalityöntekijän, sosiaaliohjaajan ja etuuskäsittelijän työtehtävät jaettavan ammatillisen osaamisen perusteella. Sosiaalityöntekijän vastuulla on asiakkaan suunnitelman laatiminen, tilanteen arviointi, raportointiin ja rakenteelliseen sosiaalityöhön liittyvät tehtävät sekä sosiaalityön palveluiden järjestäminen. Taloudellisen avun päätös-

ten osalta vuokratien käsittely jää edelleen sosiaalityöntekijälle. Marttila (mts. 32) mainitsee myös sosiaalityöntekijän olevan vastuullinen sosiaalityön tuloksellisuudesta työnantajalle ja asiakkaalle. Työn tuloksellisuudesta vastuussa oleminen viittaa sosiaalityön organisatoriseen tilivelvollisuuteen, joka Mänttari-van der Kuipin (2013, 6) mukaan kuuluu ammatilliseen sosiaalityöhön sen osana. Myös sosiaalityön sisäisissä eettisissä ohjeissa vaaditaan sosiaalityöntekijöiltä vastuuta työnsä toteuttamisesta. Kansainvälinen sosiaalityöntekijäjärjestö IFSW määrää eettisessä koodistossaan (*Ethics in Social Work*), että sosiaalityöntekijät ovat selontekovelvollisia toimistaan niin asiakkaille, työtovereille, kollegoilleen, työnantajalleen, ammatilliselle järjestölle sekä laille. Lisäksi heidän on otettava huomioon, että näiden eri tahojen odotukset sosiaalityöntekijältä voivat olla ristiriitaisia. (Mts. 6.)

Etuuskäsittelijän tehtävänä on tehdä perusturvatyötä (Marttila 2012, 32), jolla tarkoitetaan siis lähinnä toimeentulotukipäätösten tekoa. Sosiaaliohjaajan työnkuvaa Marttila (mts. 32) luonnehtii pitkälti sosiaalityön käytännön toteuttamisena ja ”kentällä” tapahtuvina asiakaskohtauksina, josta Marttila ottaa esimerkiksi sosiaalityön suunnitelman toteutumisen seuraamisen, keskusteluavun antamisen, jalkautuvan lähityön ja ryhmätoiminnan järjestämisen.

Vantaan aikuissosiaalityön uudistuksista toinen, eli etuuskäsittelijöiden vähentäminen vuoden 2013 alussa sai julkisuudessa laajempaa huomiota kuin uuden tiimimallin luominen. Muun muassa Helsingin Sanomat (HS, 19.7.2013, Kaupunki) kertoi, että Vantaalla katkaistiin 12 määräaikaisen etuuskäsittelijän työsopimukset vuodenvaihteessa 2012–2013. Tästä syystä toimeentulotukihakemusten jonot pitenivät ja laissa määritellyt seitsemän päivän käsittelyajat paukkuivat. Vantaata uhattiin uhkasakolla, mikäli tilanne ei parane. Kaupunki palkkasikin 12 uutta määräaikaista työntekijää, johtavan sosiaalityöntekijän ja kaupungissa tehtiin ylityötaikoita, jotta jonot saatiin kuriin ja uhkasakolta vältyttiin. Elokuussa HS uutisoi, että ”*Vantaan kaupunki on saanut taltutettua toimeentulotukien käsittelyajat. Heinäkuun lopussa kaikki hakemukset käsiteltiin lakisääteisessä määräajassa eli korkeintaan seitsemässä arkipäivässä.*” (HS, 3.8.2013, Kaupunki.)

Julkisuuteen ei kuitenkaan kantautunut tieto siitä, että todellisuudessa 12 määräaikaisen etuuskäsittelijän virat oli lakkautettu jo syksyllä 2012. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen pöytäkirjan mukaan jo kesällä 2012 oli sisäisessä tarkastuksessa huomattu puutteita toimeentulotukipäätösten myöntämiskäytännöissä ja tulkinnanvaraisissa ohjeistuksissa. Etuuskäsittelijöiden vä-

hentäminen vaikeutti entisestään toimeentulotuen käsittelyä lakisääteisessä seitsemän päivän määräajassa. Aluehallintovirastoon kantautui useita syksyn aikana valituksia toimeentulotukipäätösten viivästymisestä. Ratkaisuna toimeentulotuen ruuhkiin ja aluehallintovirastoon kantautuneisiin valituksiin, kaupungissa suunniteltiin lisäksi yhteistyön aloittamista Kelan kanssa siten, että tietty asiakasryhmä, alle 12 kuukautta työttömyysturvaa saaneet ei-perheelliset aikuiset voisivat hakea toimeentulotukea kelasta sekä alettiin suunnitella sähköistä toimeentulotuen päätösprosessia. (Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan kokouksen pöytäkirja 18.12.2012 § 14 liite 1.)

Vantaan sosiaali- ja terveyslautakunta hyväksyi lisäksi erillisen *Toimeentulotuen kehittämishankkeen* vuodelle 2013, jonka johtaminen annettiin yhden sosiaalityön esimiehen ja johtavan sosiaalityöntekijän vastuulle. Hankkeen tarkoituksena oli nopeuttaa toimeentulotuen käsittelyä, yhdenmukaistaa toimeentulotuen myöntämiskäytäntöjä Vantaalla sekä lisätä asiakkaiden mahdollisuutta palveluneuvontaan. (Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan kokouksen pöytäkirja 18.12.2012 § 14 ja liite 1.) Sähköisen toimeentulotuen asiointijärjestelmän tilaamisesta syntyneistä 1,9 miljoonan euron kustannuksista uutisoitiin useaan otteeseen. Uuden järjestelmän hankintaa vantaalaiset johtajat perustelivat muun muassa pitkän tähtäimen säästöillä sekä sillä, että toimeentulotuen myöntäminen saataisiin nopeammaksi ja tehokkaammaksi kasvaneille asiakasmäärille. (HS, 27.6.2013, 19.7.2013 ja 14.8.2013, Kaupunki.)

Vantaalla aloitettiin palveluyhteistyökokeilu Kelan ja tiettyjen sosiaaliasemien välillä kesäkuussa 2013. Aluksi mahdollisuus hakea toimeentulotukea myös kelasta koski vain alle 12 kuukautta työttömyysturvaa saaneita yksinasuvia yli 25-vuotiaita asiakkaita. Keväästä 2014 alkaen kela-kokeilu laajennettiin koskemaan kaikkia toimeentulotukiasiakkaita. (STM:n Arviomuistio 2014, 9-10.)

Hallitus päätti kehysriihessä 24.–25.3.2014, että perustoimeentulotuen laskenta ja maksatus siirretään kelalle vuoden 2017 alusta. Toimeentulotuen siirto kelalle on osa hallituksen rakennepoliittista ohjelmaa ja sen tarkoituksena on parantaa ihmisten yhdenvertaisuutta tuen saamisessa, tehostaa toimintaa ja vähentää kuntien tehtäviä tiukassa taloustilanteessa. Toimeentulotuki säilyy kuitenkin edelleen hakemuksen perusteella myönnettävänä, ei tulojen perusteella automaattisesti suoritettavana etuutena. Tämän jälkeenkin harkintaa edellyttävät täydentävä ja

ehkäisevä toimeentulotuki säilyvät kunnissa sosiaalityöntekijöiden tehtävänä. (rakenneuudistus/stm.fi.)

Vuoden 2014 alusta Vantaan henkilöstö- ja tehtävä rakenne säilyi samanlaisena kuin tehtävä rakenneuudistuksen aikana. Sosiaalityöntekijöiden virat, jotka olivat tehtävä rakenneuudistuksen ajalle muutettu määräaikaisiksi sosiaaliohjaajien vakansseiksi, vakinaistettiin siis uudistuksen päätyttyä. Maaliskuussa 2014 kaupungissa siirryttiin normitetun toimeentulotuen ja sosiaalityön- ja ohjauksen linjojen mukaiseen organisaatioon. Käytännössä kuitenkin sekä etuuskäsittelytyö, sosiaalityö- ja ohjaus sekä toimistosihteerien työ säilyivät fyysisesti tutkimukseni teon aikana pääosin samoissa toimipisteissä, mutta johtavat sosiaalityöntekijät ja muut esimiehet valittiin joko sosiaalityön- ja ohjauksen tai normitetun toimeentulotuen esimiestehtäviin. Tehtävänrakenneuudistuksen mukaisesta tiimityöskentelymallin mukaisesta kehittämismuodosta, jossa etuuskäsittelytyö, sosiaaliohjaus ja sosiaalityö tekevät työtä yhdessä siirryttiin eriytettyyn malliin. Kehittämisajattelu kääntyikin toimeentulotukityön ja sosiaalityön eriyttämiseen, jossa sisäänrakennettuna tavoitteena voidaan ajatella olevan kirjallisesti toimeentulotukea hakevien asiakkaiden nopeampi ja systemaattisempi palveleminen ja heidän erottamisensa sosiaalityön palveluja tarvitsevista asiakkaista. Uudistuksella valmistaudutaan jo etukäteen vuonna 2017 toteutettavaan toimeentulotuen siirtoon kelalle.

5 TUTKIMUKSELLISET VALINNAT

Tutkimusotteeni on laadullinen, tutkimusaineistoa sisällönanalyttisesti ja merkitysvälitteisesti tarkasteleva. Koin laadullisen tutkimusotteen sekä itselleni että tutkimusaiheen kannalta luonnollisimmaksi, sillä halusin tutkia sosiaalityöntekijöiden kokemuksia pohtien ja analysoiden. Fokusryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä antoi mahdollisuuden tarkastella homogeenisen, samaa ammattikuntaa edustavan ryhmän yhdessä tuottamia mielipiteitä ja ajatuksia. Tieteenfilosofiana minua kiehtoo kriittinen realismi. Mikko Mäntysaaren (2006, 140) mukaan realistisesta tutkimusotteesta johtuva teoreettisuus mahdollistaa tutkimuksen, joka myös ottaa kantaa parempien käytäntöjen puolesta sosiaalityössä. Pekkarinen ja Tapola-Haapala (2009, 184) sanovat, että kriittisen realismin asettama vaatimus perustella rationaalisesti sosiaalisesta todellisuudesta tehtyjä tulkintoja välttää relativistisen suhtautumistavan tutkimuksen antamiin mahdollisuuksiin. Heidän mukaansa kriittinen realismi ei kuitenkaan merkitse vapautta totuuden tavoittelemisen haasteellisuudesta.

5.1 Tutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat

Tutkimuksessani tarkastelen aikuissosiaalityöntekijöiden työtä heidän tuottamansa haastatteluaineiston avulla. Aikuissosiaalityöntekijän työnkuva määrittyy sosiaalityöntekijöiden puheessa sen sosiaalisen ympäristön vaikutuksessa, jossa he työtään tekevät. Tällöin voidaan ajatella, että kuvaan tutkimuskohteeni sosiaalista todellisuutta konstruktivisesti, relativistisena tiettyyn kulttuuriin ja ympäristöön sidoksissa olevana. Esimerkiksi Bergerin ja Luckmanin (1966) näkemys arkielämän ilmiöiden kokemusmaailman sosiaalisesta rakentumisesta edustaa maltillista sosiaalista konstruktivismia (Berger ja Luckmann 1966 Raatikaisen 2004, 60 mukaan).

Bergerin ja Luckmanin teos on ilmestynyt 1960-luvulla yhdessä muiden aikakautensa teoreettista ajattelua ilmentäneiden töiden kanssa, jolloin sosiaalisesta konstruktivismista virinnyt kielellinen käänne asetti tutkimuksen kohteeksi perustavanlaatuisen uuden oivalluksen kielestä sosiaalisen todellisuuden rakentajana (Pietikäinen ja Mäntynen 2009, 24–25). Tällöin ymmärrettiin, että *merkitys* ei tarkoitakaan tapahtuneen tai todellisuuden toisintamista, vaan on *diskursiivisen toiminnan tulos* (Pietikäinen ja Mäntynen 2009, 24–25). Tarkastelen diskursiivises-

ti tutkittavien antamia merkityksiä sosiaalityölle ja näiden merkitysten yhteyttä laajempaan sosiaaliseen kontekstiin.

Kuitenkin uskon, että jotain sosiaalityöntekijöiden kokemusten ja työlleen antamien merkityksien tutkimuksesta jää puuttumaan, mikäli jätän tarkastelun vain sosiaalisen konstruktio-
nismien varaan. Sosiaalitoimiston ulkopuolinen sosiaalinen todellisuus, kuten vallitseva työllisyystilanne ja taloudellinen tilanne Suomessa sekä Vantaan kaupungin aikuissosiaalityön organisaatio ovat toimijoista riippumattomia sosiaalisia rakenteita, joiden määrittämien reunaehtojen avulla sosiaalityöntekijöiden on mahdollista tehdä työtään. Ne ovat sitä puheeseen ja sosiaalityöntekijöiden kokemusmaailmaan sidoksissa olevaa sosiaalista todellisuutta, jolla on myös merkityksensä työhön. Erityisesti sosiaalityöntekijän työssä organisaatorakenteella on suuri merkitys sille, miten työtä voidaan toteuttaa. Tarkoitan tällä sitä, että sosiaalityöntekijällä ei ole valmista ”sapluunaa” asiakkaan auttamiseksi eikä ”reseptejä”, joita määrätä avuntarpeessa olevalle asiakkaalle. Kunnan sosiaalityössä toimivan työntekijän työtä määrittävät pitkälti esimerkiksi organisaation tarjoamat palvelut. Monesti organisaatorakenne saattaa jäädä näkymättömiin ja paine työn tuloksellisuudesta kohdistua yksittäisiin työntekijöihin. Sitoudun tässä tutkimuksessa siihen, että tutkimuksen ontologiaksi hyväksytään sosiaalisen todellisuuden ja sosiaalisten rakenteiden olemassaolo kielellisen vuorovaikutuksen ulkopuolella. Tutkiaksemme sosiaalisia ongelmia ja yrittääksemme ratkoa niitä, sosiaalista määrittävät olemassa olevat yhteiskunnalliset rakenteet ja sosiaalipoliittiset ratkaisut.

Raatikaisen (2004, 71) mukaan tieteelliseksi realismiksi kutsutaan tieteenfilosofiaa, jonka mukaan todellisuus ei rajoitu vain ihmisaistien havaittavaan todellisuuteen. *Kriittisen realismin* mukaan tiedekin on erehtyvää kuten kaikki inhimillinen tieto, jolloin se hylkää perinteisen varman tiedon ihanteen. Olemassa olevat teoriat ovat parhaimmillaankin vain likimäärin tosia. Kriittisen realismin mukaan tieteelliset teoriat ovat merkityksellisiä ja vakavia yrityksiä kuvata ja selittää ihmismielestä riippumatonta todellisuutta. Kriittisrealistinen tieteenfilosofia ei kuitenkaan oleta, että on olemassa joitakin olioita, vaan tutkimuksen myötä voi paljastua, ettei niitä olekaan olemassa. (Raatikainen 2004, 72.)

Bhaskarin (1978, Houstonin 2001, 850 mukaan) kriittisen realismin tieteenfilosofisen näkemyksen mukaan tunteidemme ja ajatustemme taustalla on olemassa sosiaalinen todellisuus, joka jakautuu kolmelle eri tasolle: empiirinen taso sisältäen kokemuksemme, aktuaalinen taso

sisältäen kaikki tapahtumat, olemme me sitten kokeneet niitä tai emme ja lopuksi kausaalinen taso sisältäen ne mekanismit, jotka tuottavat tapahtumia. Viimeinen taso on tärkein Bhaskarin työssä, sillä vaikka sitä ei voida havaita, on se erillinen kokemuksellisesta tasosta. Bhaskarin teorian toinen tärkeä ajatus on se, että luonnollisen maailman kausaaliset mekanismit toteutuvat *avoimissa systeemeissä*. Jokaisella systeemillä on oma toimintamekanisminsa, jolloin emme voi olla koskaan täysin varmoja jonkin väliintulon vaikutuksista. Täten kriittinen realismi irtisanoutuu tiukasta determinismistä eli asioiden syy-seuraus suhteesta. (Houston 2001, 850.)

Houston (2011,850) muotoilee Bhaskarin (1989) mukaan ihmisten toimintaan vaikuttavan sekä sisäiset psyykkiset mekanismit että laajemmat sosiaaliset mekanismit. Kuitenkin vaikutus sosiaalisen maailman ja ihmisen välillä on molemminpuolinen, ihminen voi teoillaan muuttaa sosiaalista maailmaa, kuten myös sosiaalinen maailma voi muuttaa häntä (mt). Bhaskarin mukaan sosiaalitieteet eivät saa myöskään olla arvovapaita, vaan niiden tulisi yrittää muuttaa olemassa olevia psykologisia ja sosiaalisia rakenteita, jotka vaikuttavat ihmisten ahdinkoon (Bhaskar 1991, 473 Houston 2001, 851 mukaan). Houston (2001, 853) viittaa Habermasin (1987) ajatukseen siitä, että välineelliset ongelman ratkaisukeinot ovat riittämättömiä sellaisten ongelmien käsittelyssä, jotka liittyvät ”merkityksenantoon”, kuten tunteisiin ja ihmiselämän eettiseen pohdintaan. Houston (2001, 853) sanoo Bhaskarin näkemyksen sosiaalityön merkityksestä voivan olla vastaus siihen, miten pääsemme takaisin sosiaalityön ytimeen, kohtaamaan ihmisiä heidän erilaisten menetysten ja traumojen sävyttämässä elämäntilanteissaan.

5.2 Aineistonkeruu

Lähdin liikkeelle aineistonkeruussa ottamalla yhteyttä Vantaan aikuissosiaalityön esimieheen maaliskuussa 2013 ja keskustelin hänen kanssaan alustavasti tutkimuksen teosta. Hän oli omalta osaltaan suostuvainen tutkimuksen toteuttamiseen alaistensa keskuudessa. Hän tarkisti tutkimuslupamenettelyn aikuissosiaalityön palvelupäälliköltä, joka neuvoi jättämään kirjallisen tutkimuslupahakemuksen liitteineen. Vaikka tutkimukseni ei koskekaan salassa pidettäviä sosiaalitoimen asiakirjoja, tuli minun hakea tutkimuslupaa kaupungin virallisen tutkimuslupamenettelyn mukaisesti. Huhtikuun alussa postitin kirjeitse sekä lähetin sähköisesti perhepalvelupäällikön kansliaan tutkimuslupahakemukseni, jonka liitteenä oli sen hetkinen tutkimussuunnitelmani. Sain vahvistuksen tutkimuslupa-anomukseni hyväksymisestä kesäkuussa.

Myönnetyn tutkimusluvan ehtona oli vielä se, että lähetän haastateltaville lähetettävän saatekirjeen kaupungin koulutusvastaavalle sekä aikanaan lopullisen tutkimusraportin perhepalveluihin.

Otin yhteyttä elokuun aikana viiteen Vantaan sosiaaliaseman johtavaan sosiaalityöntekijään ja pyysin heidän alaisuudessaan toimivien muodollisesti pätevien sosiaalityöntekijöiden yhteystietoja haastattelukutsun lähettämistä varten. Sain neljän sosiaaliaseman johtavilta yhteystiedot sekä nuorten että aikuisten tiimien sosiaalityöntekijöistä. Yhden sosiaaliaseman sosiaalityöntekijän tehtävässä toimivien työntekijöiden yhteystiedot tarkastin itse sosiaaliaseman yhteystiedoista. Mielestäni sähköposti oli tutkimuseettisesti ja muodollisesti paras tapa ottaa yhteyttä haastateltaviin. Lisäksi oli mielestäni tärkeää, että kaikki sosiaalityöntekijät saivat kutsun yhtä aikaa, jotta kutsu tutkimushaastatteluun olisi mahdollisimman tasapuolinen.

Tarkastin Vantaan sosiaalitoimen yhteystiedoista, että yhteensä aikuissosiaalityöntekijän tehtävässä toimii 18 työntekijää joko muodollisesti pätevinä tai ilman muodollista pätevyyttä. Päätin valita tutkittavikseni muodollisesti päteviä ja vielä ilman muodollista pätevyyttä olevia sosiaalityöntekijöitä, mutta jotka olivat sosiaalityön opintojen loppuvaiheessa ja jotka toimivat sosiaalityöntekijän tehtävässä. Lähetin haastattelukutsun syyskuussa 2013 yhteensä 13 sosiaalityöntekijälle, joiden tiesin varmuudella täyttävän edellä kuvatut kriteerit. Haastattelukutsun liitteenä oli saatekirje ja suostumuslomake etukäteen tutustuttavaksi.

Haastateltavien saaminen oli melko vaikeaa, sillä ensimmäiseen sähköpostitse lähettämääni kutsuun vastasi vain neljä sosiaalityöntekijää. Lähetin sen jälkeen vielä toisen kutsun, jonka jälkeen vielä kaksi sosiaalityöntekijää lupautui tulemaan haastatteluun. Huomasin, että olin epähuomiossa unohtanut yhden sosiaaliaseman ja siten myös yhden sosiaaliaseman sosiaalityöntekijät olivat jääneet sähköpostilistasta puuttumaan. Lähetin kutsun uudelleen myös heille ja yritin saada haastateltavia toista haastattelua varten, mutta nämä yhteydenotot eivät tuottaneet tulosta. Myös yhteisen haastatteluajan sopiminen työntekijöiden työkiireiden vuoksi oli haastavaa. Lopulta pidin kaksi fokusryhmähaastattelua, joissa sain haastateltavakseni yhteensä kuusi sosiaalityöntekijää. Ensimmäiseksi haastattelin marraskuun 2013 alussa neljää sosiaalityöntekijää. Toisen fokusryhmähaastattelun pidin helmikuussa 2014, johon osallistui kolme sosiaalityöntekijää. Yksi sosiaalityöntekijä osallistui molempiin haastatteluihin, koska ei ehtinyt olla ensimmäisessä haastattelussa mukana loppuun saakka.

Haastattelujen määrästä keskustelin ohjaajan kanssa ja aineiston analyysin kannalta olisi ollut hyvä, että haastatteluja olisi ollut ainakin kolme, jotta haastatteluaineistoa olisi riittävästi. Kuitenkin haastattelut olivat kestoiltaan niin pitkiä, että haastatteluaineistoa syntyi melko paljon. Ensimmäinen haastattelu kesti yhteensä noin kolme tuntia ja tuotti litteroitua haastatteluaineistoa 64 liuskaa litteroituna fontilla 12 ja rivivälillä 1. Toinen haastattelu oli kestoiltaan noin kaksi tuntia, mutta tuotti litteroitua haastatteluaineistoa noin 74 liuskaa. Tähän saattoi vaikuttaa se, että litterointitapani tarkentui toista haastattelua litteroidessa, jolloin kirjoitin sanatar-kasti myös kaikki puheenvuorojen välissä lausutut välihyvähdykset ja lyhyet samanmielisyyttä toisen keskustelijan kanssa osoittavat sanat. En kuitenkaan litteroinut haastatteluja keskusteluanalyttiseen tapaan, siten että olisin merkinnyt taukoja ja äänenpainoja. Arvioin, että sanatar-kka litterointitapa riitti palvelemaan sisällönanalyttistä aineiston lukutapaa.

5.3 Fokusryhmähaastattelu

Järjestin fokusryhmähaastattelut sosiaaliaseman kokoushuoneessa. Fokusryhmähaastattelun aluksi haastateltavat saivat rauhassa asettua pitkän pöydän ääreen vastatusten toisiaan. Tarjo-sin haastateltaville kahvia ja muita virvokkeita sekä pientä syötävää. Liamputtong (2011) neu-voo vapaan keskustelun ennen varsinaisen keskustelun aloittamista vapauttavan tunnelmaa. Kaikki haastateltavat olivat toisilleen ainakin päällisin puolin tuttuja ja osa heistä oli läheisiä työtovereita, joten he keskustelivat hyvin vapaasti toistensa kanssa ennen haastattelun aloitta-mista. Tuntui siltä, että haastateltaville pelkkä toisten työntekijöiden näkeminen muissakin kuin varsinaisissa työasioissa oli miellyttävää ja heillä oli keskenään ennen haastattelun alkua paljon juteltavaa. Haastattelun aluksi on hyvä pitää haastateltavien kesken pieni esittelykier-ros, jossa ryhmän vetäjä ensin esittelee itsensä ja antaa sitten vuoron osallistujille, jotka voivat kertoa hieman työtehtävistään, kiinnostuksenkohteistaan ja siitä, miksi osallistuvat tutkimuk-seen (Liamputtong 2011). Varsinkin ensimmäisessä haastattelussa koin esittäytymisen olevan tärkeää myös itselleni, jotta pääsin aloittamaan ja ohjaamaan työntekijöiden keskinäisen jutus-telun kohti haastattelun aloittamista.

Sen jälkeen esittelin Kitzingerin (2005 Liamputtongin 2011 mukaan) ohjaamana fokusryhmän tarkoituksen, tutkimusaiheeni ja keskustelun tavoitteen. Kirjoittajan mukaan fokusryhmähaas-tattelun vetäjän tulee painottaa sitä, että haastateltavat keskustelevat toistensa kanssa eivätkä

vain vuorovaikutuksessa vetäjän kanssa. Pitämässäni haastatteluissa keskustelijoiden keskinäinen tuttuus ja osallistujien vähäinen määrä teki tilanteesta melko vapaamuotoisen, joten vuorovaikutus kaikkien osallistujien välillä oli luontevaa. Pietilä (2010, 217) näkee ryhmäkeskusteluissa vuorovaikutuksen rakentuvan poikkeavasti yksilöhaastatteluihin verrattuna. Ryhmässä keskustelu poukkoilee helpommin muihin aiheisiin, samoin joistakin aiheista voidaan pitäytyä puhumasta ja joistakin keskustellaan vuolaasti. Myös kritiikkiä saatetaan ryhmähaastattelussa esittää rohkeammin, mikä liittyy siihen, että yhdessä keskusteluun osallistuessaan osallistujat muodostavat itsestään käsityksen ryhmänä ja ulosulkevat samalla muita. (Pietilä 2010, 217.) Järjestämässäni fokusryhmähaastatteluissa osallistujia yhdisti luonnollisesti se, että he toimivat aikuissosiaalityöntekijöinä saman organisaation palveluksessa ja heillä oli sosiaalityöntekijän koulutus. Uskon, että tällä oli vaikutuksensa luottamuksellisen ilmapiirin syntymiseen, jolloin keskustelijoilla oli rohkeutta esittää myös kielteisiä näkemyksiä. Luonnollisesti myös vapaaehtoisuus osallistua tutkimukseen vaikutti siihen, että osallistujilla oli halu keskustella.

Fokusryhmähaastattelun rakenne kulkee alkulämmittely- ja esittelyvaiheen jälkeen varsinaiseen keskusteluvaiheeseen, jossa vetäjä kohdistaa kysymyksensä tutkimuskysymyksiin. Tässä vaiheessa vetäjän on oltava tarkkana siitä, ettei keskustelu lähde liiaksi rönsyilemään aiheen ulkopuolelle. Vetäjän on muistettava koko ajan oma tutkimuskysymyksensä, mutta samalla pyrittävä tarttumaan rohkeasti myös keskustelussa esiin tulleisiin uusiin näkökulmiin aiheesta. Vetäjän roolina on rohkaista keskustelijoita ilmaisemaan mielipiteitään ja uusia tulokulmia aiheeseen. Fokusryhmähaastattelussa keskustelijoilla on myös mahdollisuus määritellä esille nostettavia aiheita. (Hennink 2007.)

Kun haastatteluvaiheeseen päästiin, tuntui siltä, että kaikki haastateltavat olivat hyvin innoissaan aiheesta ja rohkeita puhumaan. Minun piti pikemminkin yrittää ehtiä välissä itse sanoa jotain tai kysyä uusi kysymys, kun haastateltavilla oli niin paljon sanottavaa. Keskustelijat myös nostivat itse paljon aiheita keskusteluun. Hiljaisia tai vaivaantuneita hetkiä en ainakaan ensimmäisessä haastattelussa huomannut laisinkaan. Toinen haastattelu poikkesi jonkin verran ensimmäisestä siltä osin, että keskustelu lähti varovaisemmin liikkeelle ja haastateltavat tunnustelivat enemmän toisiaan kuin ensimmäisessä haastattelussa, jossa varautuneisuutta ei ollut juuri laisinkaan ja haastateltavilla tuntui olevan kova tarve puhua.

Varsinaista aihealueen koontia en haastattelun aikana tehnyt, vaikka Henninkin (2007) mukaan haastattelija voi koota keskustelun lopuksi kaikki esiin tulleet teemat ja antaa keskustelijoille vielä mahdollisuuden tarkentaa tai lisätä jotakin sanomatta jäänyttä. Ainakin ensimmäisessä haastattelussa aiheesta toiseen siirryttiin nopeasti ja haastattelun lomassa tuntui vaikealta muistaa, mitä edellisestä aiheesta oli sanottu, joten tällaisen koonnin tekeminen olisi ollut vaikeaa sekä tuntunut hieman keinotekoiselta haastattelun aikana.

Fokusryhmähaastattelussa neuvotaan keskittymään vain kahteen tai kolmeen teemaan, jotta voidaan päästä syvemmälle aiheen käsittelyyn. Kysymysten määrä on hyvä pitää noin 12–15:ssä. Mikäli on kysymys homogeenisemmasta ryhmästä, keskustelussa voidaan löytää nopeammin yhteisiä näkemyksiä, jolloin keskustelu etenee rivakammin ja kysymyksiä voi olla useampia. (Hennink 2007.) Ensimmäisessä haastattelussa seurasin melko tarkasti etukäteen laatimaani haastattelurunkoa, jossa keskusteluaiheet oli jaettu kolmeen eri teemaan ja niiden osalta 12 eri kysymykseen. Molemmissa haastatteluissa kuitenkin kysyin väliin myös kysymyksiä, jotka eivät olleet varsinaisessa haastattelurungossa. Olin pohtinut kysymyksiä mielessäni ennen haastattelua ja esitin niitä keskustelun lomassa sopivissa kohdissa. Näiden kysymysten myötä toki nousi esille uusia teemoja, joita ei ehkä olisi tullut esiin, jos olisin pitäytynyt vain varsinaisissa tutkimuskysymyksissä. Kuitenkin Henninkin (2007) suosittelema 12–15 kysymyksen määrä tuntui riittävältä, sillä ajatuksia ja mielipiteitä kustakin kysymyksestä syntyi paljon. Haastattelut myös kestivät odotettua puoltatoista tuntia reilusti pidempään, ensimmäinen haastattelu yhteensä kolmisen tuntia ja toinen haastattelu noin kaksi tuntia. Toisessa haastattelussa jouduin siirtymään nopeammin seuraaviin kysymyksiin, jotta ehdimme käydä kaikki kysymykset läpi.

5.4 Aineiston analyysistä

Kiviniemi (2007, 74) käsittää laadullisen tutkimuksen luonteen siten, että tutkittavaa ilmiötä pyritään tutkimuksen kuluessa käsitteellistämään vaihe vaiheelta. Harvemmin on kyse ennalta määrätyn teorian testaamisesta. Kiviniemi (mts. 74) toteaa kuitenkin, ettei tutkija tutkimuksen alkuvaiheessakaan ole näkökulmaton *tabula rasa* eli tyhjä taulu, vaan tutkijan aiemmin omaksumat teoreettiset näkökulmat ja tutkimuksen teon kuluessa syntyvät käsitteet ja näkökulmat tutkittavasta ilmiöstä ohjaavat omalta osaltaan tutkimuksen suuntaa. Käsitteellistäminen ei

tutkimuksen kuluessa tapahdu siten vain aineistolähtöisesti, vaan teorian ja aineiston vuoropuheluna. (Kiviniemi 2007, 74.) Pohtiessani itseäni tutkimuksen tekijänä tunnen itseni pikemminkin teoreettisesti orientoituneeksi kuin suoranaisten ahaa-elämysten etsijäksi empiirisestä aineistosta. Minulla on usein mielessäni jo valmiina jokin etukäteisoletus asiasta ja jonkinlainen ajatus siitä, miten asiat liittyvät toisiinsa. Luonnollisesti myös se, että kun tutkimusta lähtee tekemään työstä, josta jonkin verran on kokemusta ja paikkaan, jossa on jo ollut työssä, ei voi välttyä siltä, että on virittynyt tutkimusaiheeseen tietyllä tavalla.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 96) mukaan puhtaasti aineistolähtöistä tutkimusta on hyvin vaikeaa toteuttaa, sillä useimpia havaintojamme ohjaavat aiemmin omaksutut teoriat ja valmiit käsitteet. Suunniteltuun tutkimusasetelmaan ja tutkimusmenetelmiin vaikuttavat jo aikaisemmat käsitykset ja havainnot asiasta. Täten tutkimukselliset valinnat ohjaavat sitä, millaisia tuloksia tutkittavasta aiheesta saadaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 96.) Aineistolähtöisen analyysin ongelmiin kirjoittajat esittävät ratkaisuksi teoriaohjaavaa analyysiä, jossa teoria vaikuttaa analyysin teon taustalla, mutta analyysiä ei tehdä kuitenkaan teoriaan sitoutuen tai sitä testaamalla. Kirjoittajien mukaan teoriaohjaavan analyysin päättelyn logiikka on abduktiivista ajattelua, jossa analyysiä ohjaavat sekä aineistosta kumpuavat havainnot että valmiit käsitykset tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 97.)

Analyysitapaani tässä tutkimuksessa kuvaa parhaiten edellä Tuomen ja Sarajärven (2009, 96–97) esittelemä teoriaohjaava sisällönanalyysi. Tutkimukseni ensimmäisissä luvuissa olen yrittänyt kuvata olemassa olevaa tietoa koskien tutkimusaiheeni. Luonnollisesti olen valinnut jo tutkimuskirjallisuutta itsessäni heränneiden havaintojen ja muodostamieni käsitysten perusteella. Kuten taas vastavuoroisesti lukemani kirjallisuus ja muu lähdeaineisto on osaltaan muokannut ja vahvistanut olemassa olevia käsityksiäni aiheesta. Haastatteluaineistojen analyysiin ja sieltä etsimiini ”vastauksiin” vaikuttaa siten aiempi tietämys ja käsitykseni aiheesta. Toisaalta tutkimustani ei viitoita mikään varsinainen tutkimusteoria, joten sinällään aineistosta tekemäni tulkinnat koskien haastateltavien kokemuksia ja käsityksiä tutkimusaiheesta ovat vapaita valmiin teorian ohjauksesta tai tarpeesta osoittaa sen paikkaansa pitävyyttä.

Diskurssintutkimuksessa analyysin ydin on merkityksissä, jolloin tutkija seuraa sitä millaisia merkityksiä tutkittava ilmiö valitussa aineistossa saa, miten merkitykset muuttuvat (aineistossa, eri tilanteissa, ajassa) ja mitkä merkitykset kenties puuttuvat kokonaan (Pietikäinen ja

Mäntynen 2009, 167). Diskurssianalyysin mukaan kielenkäyttö ja sosiaalinen toiminta ovat kietoutuneet yhteen, jolloin niiden analyysiä tulee tehdä monella tasolla. Diskurssintutkija voi analysoida ensin diskursiivisia valintoja ja sen jälkeen tarkastella ilmiön kielellistä mikrotasoa tai sosiaalista makrotasoa, kuten konteksteja, prosesseja ja rakenteita sekä rakentaa näiden välille yhteyksiä valitsemiensa käsitteiden avulla. Tai hän voi myös aloittaa analyysinsä ensin makrotasolta ja siirtyä sitten yksilöllisemmälle tasolle. (Pietikäinen ja Mäntynen 2009, 169.)

Olen pyrkinyt yhdistämään sekä sisällönanalyttistä, että diskursiivista analyysiä aineistoni tarkastelussa. Analyysini suuret linjat olen muodostanut sisällönanalyttisesti tarkoittaen aineiston jaottelua erilaisiin teemoihin ja niitä kuvaaviin haastatteluotteisiin.

Ryhmäkeskustelujen analyysissä aineistosta ei tule etsiä yhtenäistä ryhmän mielipidettä samoin kuin yksilöhaastatteluissa etsitään yksilöiden mielipiteitä. Toisaalta myöskään keskustelijoiden näkemyksiä ja käsityksiä, joita he keskustelutilanteessa tuottavat ei voi erotella ryhmätilanteesta. (Barbour 2007 Pietilän 2010, 216 mukaan.) Pyrinkin etsimään aineistosta sekä yhdenmielisyyttä, että erimielisyyttä esittäviä sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä, jotka olivat hedelmällisimpiä ajatellen aineiston luonnetta. Fokusryhmähaastattelu vuorovaikutustilanteena toki poikkeaa intiimimmästä yksilöhaastattelusta, mutta uskon, etteivät tutkimieni sosiaalityöntekijöiden näkemykset ja käsitykset olisi poikenneet merkittävästi vaikka haastattelutilanne olisi ollut toisenlainen. Pikemminkin uskon, että ryhmätilanteessa yhdessä toisten sosiaalityöntekijöiden kanssa heillä oli tilaa ja aikaa tuoda ajatuksiaan julki.

Pietilä (2010, 219) ohjaa laadullisen tutkimuksen tekijää ensimmäisessä analyysivaiheessa luokittelemaan haastatteluaineistoa tutkimusaiheeseen ja kysymyksiin sopiviksi teemoiksi. Teemoja ei hänen mukaansa tulisi sekoittaa haastatteluiden teemoihin, vaikka niistä analyysi usein alkaa. Vasta alkuvaiheen ja erilaisten kokeilujen jälkeen aineistosta alkaa löytyä useampia teemoja ja myös eri teemoja yhdistäviä analyysipolkuja, joihin tutkija voi syventyä lähemmin. (Mts. 219.) Aloin aineistoni tarkastelun ja analyysin rakentamisen haastatteluteemoista, joiden avulla muodostin analyysini pääluvut. Teemasta *asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhde* virinneestä keskustelusta jätin analyysin ulkopuolelle paljon haastatteluaineistoa, koska se ei suoranaisesti koskenut tutkimustehtävääni. Teemasta käyty keskustelu oli hedelmällistä ja olisi antanut paljon ainesta sosiaalityöntekijän työn sisällön vielä syvempään tarkasteluun, mutta minun oli rajattava analyysiä, jottei tutkimuksesta tulisi liian laaja.

Päälukujen sisällön muodostin pikemminkin kustakin teemasta käytyä keskustelua analysoiden kuin varsinaisia haastattelukysymyksiä seuraten. Aineiston analyysissä haastavinta oli valita analyysiotteeksi tulevat keskustelunpätkät, sillä ryhmässä käyty keskustelu oli hyvin mielenkiintoista ja polveilevaa. Analyysissä huomioni kiinnittyi keskusteluihin, jotka alkoivat haastateltavan nostaessa esille uuden näkökulman aiheeseen. Nimenomaisissa keskustelunpätkissä herkullisinta oli seurata sitä, miten muut keskustelijat tarttuivat esille nostettuihin aiheisiin ja lähtivät pohtimaan niitä syvemmin. Näiden keskustelunpätkien anti oli mielestäni juuri siinä, että syntynyt keskustelu ei ollut ennalta-arvattavaa ja se nousi ikään kuin sosiaalityöntekijän omasta kokemusmaailmasta vuorovaikutuksessa toisten sosiaalityöntekijöiden kanssa.

5.5 Tutkimuksen eettisyys

Uusitalo (2001,58) pitää tutkimusongelman valinnassa vaikuttavaa henkilökohtaista kiinnostusta tärkeänä. Tutkijan on vain tutkimusaiheen valinnan jälkeen sivuutettava henkilökohtaiset vaikuttimet ja mielipiteet, jotta tieteen objektiivisuuspyrkimys ei kärsi (mts. 58.) Tiedostan sen, että sosiaalityön opiskelijana olen kiinnostunut nimenomaan sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä. Vantaan kaupungin perhepalvelupäällikön myöntämässä tutkimuslupalausunnossa pyydettiin huomioimaan puolueettomuus, mikäli haastattelen entisiä työtovereita. Puolueettomuus tutkimuksen teossa onkin pohdintaa vaativa asia. Tutkittavien tuttuus tai yhteisen koulutustaustan ja työtehtävän jakaminen tutkittavien kanssa luo tutkimuseettisesti pohdittavia asioita. Sosiaalityön tutkimusta tehdään paljon ammattikollegojen keskuudessa, joten tutkimukseni ei siten poikkea yleisestä käytännöstä. Oma tutkimuskohteeni on kuitenkin vielä astetta läheisempi, syystä, että olen ollut työssä saman organisaation palveluksessa ja tunnen käytännön työn kautta organisaatiossa tapahtuneita muutoksia. En ole siis astunut ulkopuolisena, asiasta täysin tietämättömänä tutkijana tutkimuskohteeni pariin. Olen kuitenkin pyrkinyt säilyttämään tutkijan roolin ja objektiivisuuden suhteessa tutkittaviin.

Lisäksi tutkimuslupalausunnossa mainittiin, että tutkimuksessa tulee huomioida asiakasnäkökulma. Pohdin, mitä asiakasnäkökulman huomioimisella tarkoitetaan, sillä tutkimusaiheeni keskittyy nimenomaan sosiaalityöntekijöihin. Toki sosiaalityöntekijät tuovat myös asiakasnäkökulmaa esille haastatteluissa. Kuitenkaan tosiasiallisesti en voi tutkimuksellani ottaa kantaa siihen, miten asiakkaat ovat kokeneet sosiaalityössä tehdyt organisaatiouudistukset tai millai-

sia vaikutuksia niillä on ollut heidän saamaansa palveluun. Tutkimuslupalausunnossa pyydettiin vielä erikseen, että haastatteluun osallistuvien tulee täyttää suostumuslomake tutkimukseen osallistumisesta. Pyysin kaikkia haastateltavia allekirjoittamaan suostumuslomakkeen tutkimushaastatteluun osallistumisesta ja haastatteluaineiston käytöstä tutkimukseen ennen fokusryhmähaastatteluiden alkua. Haastateltavat olivat toki saaneet jo saatekirjeen myötä tietoonsa, että tulen käyttämään haastatteluaineistoa tutkimustarkoituksessa opinnäytetyötäni varten.

Analyysin teossa eteeni tuli eettisiä haastateltavien suojaamiseen liittyviä seikkoja. Pohdin millä tavoin suojaisin parhaiten tutkittavien anonymiteettiä. Fokusryhmähaastatteluihin osallistui melko pieni joukko sosiaalityöntekijöitä, joten esimerkiksi mahdollisuus tunnistaa yksittäinen haastateltava analyysiotteesta työyhteisössä voi tuottaa eettisen ongelman. Annoin haastateltaville pseudonyymit eli peitenimet, koska käytin analyysissäni suoria otteita haastatteluaineistosta. Mikäli haastateltava käytti murre sanoja puheessaan, muutin ne yleiskielelle, jotta haastateltavaa ei tunnistettaisi puhutavan perusteella. Luonnollisesti tiettyyn fokusryhmähaastatteluun osallistuneet työntekijät tiesivät toistensa osallistumisesta tutkimukseen, mutta uskon, ettei kenelläkään heistä ollut tarvetta kertoa muista osallistujista toisille työntekijöille. Olin saatekirjeessä pyytänyt heitä olemaan mainitsematta haastatteluissa esille tulleista seikoista ulkopuolisille.

Rauhala ja Virokannas (2011, 251) vaativat tutkittavien itsemääräämisoikeudelta ja loukkamattomuudelta kuitenkin enemmän kuin tutkittavien anonymiteettiin liittyvien seikkojen pohdintaa. Heidän mukaansa tutkittavien koskemattomuuden toteutuminen vaatii tutkijalta käsitteellisiä ja metodologisia valintoja, joita on harkittu koko tutkimusprosessin ajan tutkimuseettisesti kestäväällä tavalla. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009, 245) mukaan tutkimuskohteista saadut kriittisetkin tulokset tulisi esittää analyttisesti tutkittavia ja tutkimuskohteita kunnioittaen. Analysoitavien otteiden valinnassa pyrin välttämään keskustelupätkiä, joissa mainittiin joku työntekijä tai johtotehtävässä toimiva henkilö nimeltä, koska halusin välttää kenenkään yksittäisen ihmisen liittämistä tiettyyn asiaan. Tarkasteltaessa läheisesti jotakin tiettyä työyhteisöä ja siinä toimivia ihmisiä, huomio saattaa helposti kääntyä yksittäiseen työntekijään tai esimieheen ja heidän toimintaansa. Tätä minun ei ole kuitenkaan tarkoitus tutkia ja pyrin sitä välttämään. Yritin siten etsiä aineistosta otteita, joissa haastateltavat kuvasivat esi-

merkiksi havaitsemiaan ilmiöitä ja muutoksia yleisemmin. Lisäksi pyrin välttämään otteita, joissa haastateltava puhui jostain läheisesti omaan henkilökohtaiseen hyvinvointiinsa tai jakamiseen liittyvistä asioista.

Tutkimuksen eettisenä veloitteena voidaan pitää myös sitä, että tutkimuksesta on hyötyä tutkittaville (Rauhala & Virokannas 2011, 246). Lähtökohtaisesti on ehkä helpompaa välttää sitä, ettei tutkimus vahingoita tutkittavia, kuin edistää tutkimuksella tutkittavien hyvinvointia. Ajattelen kuitenkin, että tutkimukseni voi edistää sosiaalityöntekijöiden työn ja aikuissosiaalityön näkyvyyttä ja sitä kautta vahvistaa tutkittavien asemaa ja arvostusta sosiaalityön kentällä. Lisäksi sosiaalityöntekijöiden omien kokemusten esiintuominen antaa mahdollisuuden vahvistaa heidän asiantuntijuuttaan omaa työtään koskien tulevissa organisaation muutostilanteissa ja sitä kautta lisätä työhyvinvointia organisaation sisällä.

6 SOSIAALITYÖN KOULUTUS JA AIKUISSOSIAALITYÖ

Fokusryhmähaastatteluun osallistui sosiaalityöntekijöitä hieman erilaisilla sosiaalityöntekijän pätevyyden tuottavilla koulutustaustoilla. Osallistujilla oli pääosin yhteiskuntatieteiden maisterin tai valtiotieteen maisterin tutkinto tai maisterin tutkinto oli vielä valmisteilla. Osa oli käynyt sosiaalihuoltajakoulutuksen ja osalla oli sosiaalialan korkeakoulututkinto, mikä oli antanut pätevyyden sosiaalityöntekijäksi. Lisäksi eräs sosiaalityöntekijöistä oli suorittanut lisensiaatin-tutkinnon maisterintutkinnon lisäksi. Useimmat sosiaalityöntekijöistä olivat toimineet sosiaalityöntekijän työssä noin 25–30 vuotta. Osalla sosiaalityöntekijöistä oli kokemusta sosiaalityöntekijän työstä 5–15 vuotta.

Pääosin sosiaalityöntekijöillä oli siis nykyistä sosiaalityöntekijän pätevyysvaatimusta vastaava koulutus eli maisteritutkinto. Haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa näkyivät kuitenkin sosiaalityöntekijäkoulutuksen historialliset muutokset, kuten sosiaalihuoltajakoulutus sosiaalityöhön vielä alle kolmekymmentä vuotta sitten valmistaneena tutkintona sekä se, että yliopistolta valmistuneista työntekijöistä osa oli lukenut pääaineenaan muita yhteiskuntatieteitä kuin sosiaalityötä, kuten esimerkiksi sosiaalipolitiikkaa. Sosiaalityö itsenäisenä tieteenalanaan perustettiin moniin yliopistoihin vasta 1990-luvun lopulla.

6.1 Käytäntöshokista yhteiskunnan rakenteiden ja asiakkaiden ongelmien ymmärtämiseen

Kaikki työntekijät olivat tehneet sosiaalityöntekijän työtä jo opiskeluaikana tai ennen opintojen aloittamista. Sosiaalityöntekijöistä osa kertoi, ettei heillä ennen käytännön työn aloittamista ollut oikein käsitystä siitä millaista sosiaalityöntekijän työ on ja miten opiskeluissa esille tulleet asiat liittyvät käytäntöön. Keskustelijat puhuivat *käytäntöshokista*, jonka he olivat kokeneet tajutessaan millaisia asioita käytännön sosiaalityössä tulee vastaan. Osa keskustelijoista koki vaikeaksi sosiaalityöntekijän koulutuksen antamien valmiuksien ja toisaalta sen puutteiden arvioimisen juuri siitä syystä, että jo opiskeluaikana oltiin sijaisena tekemässä sosiaalityötä tai sosiaalityöntekijän työstä oli kokemusta jo ennen opiskelujen aloittamista. Opiskelu ja käytännön työssä toimiminen limittyivät kaikilla melko saumattomasti toisiinsa.

Alla olevassa otteessa käydään keskustelua kahden työntekijän välillä siitä, miten opiskelu ja käytännön sosiaalityö sopivat yhteen. Ensimmäinen työntekijä pohtii omaa lähestymistapaansa sosiaalityöhön työssä saadun kokemuksen kautta kun toinen työntekijöistä taas lähestyy työelämää enemmän koulutuksen kautta.

Fokusryhmä2

Liisa: en mä tiedä, jos ei olis ollut, jos ei olis tullut siis niin kuin epäpätevänä, ettei olis ollut mitään kokemusta ja mennyt kouluun, niin en mä osaa, ei osaa oikein verrata mitä se olis ollut, kun se oli koko ajan se työ oli siinä pohjalla ja siihen pysty peilaamaan sitä koulutusta ja kävi siinä rinnalla, vaikka voisin kuvitella, että se olis ollut ihan eri juttu, jos olis lähtenyt suoraan vaan yliopistoon lukemaan jotain ammattia, mutta niin.

Maija: no mä oon lähtenyt silloin sillä tavalla tietysti, sitten että ei oo ollut vielä tän alan työkokemusta ja kyllähän se, se niin kuin yliopistolla on omalla tavaltaan aika irrallaan siitä käytännöstä

Liisa: mmm

Maija: ainakin vielä toistaiseksi vaikka niitä kyllä niitä erilaisia linkkejä käytäntöön on luotu ja luodaan koko ajan, ehkä se silleen on ja on kehittymässä ja kehittynyt tähänkin mennessä jo, mut kyllähän se niin kuin sit se työelämän todellisuus on ainakin itelläni tuli silleen vähän silleen semmoisena, et ai tämmöstä tää nyt onkin, että

Sohvi: mmm mmm

Maija: et se mikä vois haitata, niin ehkä se, se voi haitata, jos se on, mut toisaalta on se hyväkin puoli, et sit käydään niin kuin teoreettisesti läpi niitä asioita ja ja sitä ajattelua, ajattelua ja sitä niin kuin taustoja sitä mitä tehdään, niin siinä on puolensa ja puolensa

Sohvi: niin niinpä

Maija: mut et siitä lähtien kun on ollut jossain niin kuin sijaistamassa tai muuta niin siitä lähtien sitä on osannut paljon paremmin linkittää siihen, et kuinka niitä asioita voi soveltaa käytäntöön

Liisa on aloittanut sosiaalityön opinnot jo työskenneltyään sosiaalityöntekijänä, jolloin opinnoista omaksutut tiedot ja taidot ovat kulkeneet koko ajan käytännön rinnalla. Hän kokeekin vaikeaksi arvioida yliopistokoulutuksen tuottamaa osaamista käytännön sosiaalityöhön. Liisan kokemus ja opiskeluhistoria on hyvin samankaltainen muidenkin haastateltavien kanssa. Maija

taas on lähtenyt opiskelemaan ennen kuin hänellä on ollut käytännön kokemusta, jolloin hän näkee koulutuksen antaman teoreettisen osaamisen antavan työntekijälle ajattelun välineitä työn tarkoitukselle ja taustoille. Toisaalta hän tuo esiin sen, että sosiaalityön opinnot eroavat paljon käytännön sosiaalityöstä ja käytännön työssä aloittavalle tämä voi tulla ensin yllätyksenä. Kuitenkin molemmat kokevat myönteisenä sen, kuinka työssä kohtaamia asioita on voinut yhdistää opetettaviin asioihin. Tämän voi ajatella kertovan siitä, että sosiaalityön koulutus on myös käytännönläheistä ja että käytännöllinen ja teoreettinen koulutus tukevat toisiaan.

Ensimmäisessä keskustelussa sosiaalityön koulutusta ja sen merkitystä käytännön työhön sosiaalityöntekijät pohtivat vertaamalla sitä, mitä he ajattelevat asiakastyöstä ja millaisella otteella he tekevät työtä verrattuna työpaikalla toimiviin sosiaaliohjaajiin. Keskustelijat peilasivat omaa työtapaansa myös siihen, miten työtä organisaation taholta tulevien vaatimusten mukaan pitäisi nykyään tehdä. Seuraavassa otan esimerkkejä yksittäisistä puheenvuoroista, joissa pohditaan omaa tapaa tehdä työtä erojen ja vertausten avulla.

Fokusryhmä 1

Taru: ...Mä oon huomannut nyt tässä käytännön työssä, et tota suhtautumistapa voi olla hirveen erilainen, joka on osa tätä mun vaikeutta tässä mun roolissa. Mä en osaa asennoitua työhön sillä tavalla, et ihan pelkästään palveluohjauksena. Mä en osaa asennoitua työhön sillä tavalla, et se on sellaista et mulle tulee eteen ihmisen ja sit mä mietin heti polkuja, et mihin se lähtee. Mä lähen niinku toisella tavalla. Tietysti mä en voi sanoa, kuinka paljon on koulutuksen tuomaa ja kuinka paljon siinä on omaa ammatillista näkemystä ja kuinka paljon omaa persoonaa. Joka tapauksessa sillä on jotain yhteistä tuon kanssa, mitä Ulla sanoi tosta kuuntelemisesta. Et mä nään jotenkin hirveen paljon enemmän, et meidän työ on hei enemmän kuuntelua, eikä pelkästään toimenpiteiden tekemistä...

Kuvauksessa lähdetään liikkeelle asiakastyössä vallitsevasta tilanteesta. Tilanne on muuttunut entiseen verrattuna ja tuntuu sosiaalityöntekijästä vaikealta. Sosiaalityöntekijän puheesta kuullaan myös hätä siitä, saako hän tehdä työtään siten, kuten on aiemmin tottunut tekemään. Taru kuvaa sosiaaliohjaajien työtapa *palveluohjauksellisena* asiakastyönä, jossa tärkeää on saada asiakas ohjattua eteenpäin muiden palvelujen piiriin ja mahdollisimman nopeasti pois aikuis-sosiaalityöstä. Taru luonnehtii omaa otettaan asiakastyöhön pikemminkin pysähtymisenä asiakkaan asioiden äärelle. Hän ei kuitenkaan osaa erottaa varsinaisesti sitä, mikä on koulutuksen

tuomaa hänen tavassaan tehdä työtä ja kuinka paljon oma persoona ja työkokemus vaikuttavat hänen suhtautumistapaansa.

Tarun esittämästä sosiaalityöntekijän roolissa toimimisen vaikeudesta siirrytään vahvistamaan sosiaalityökoulutuksen tuottamaa osaamista sanoittamalla sitä, mikä koulutuksessa on keskeistä.

Fokusryhmä 1

Seija: ...en mä tiedä mitä se sosiaaliohjaajien ammattikorkeakoulukoulutus pitää sisällään, mut sellainen tuntuma tulee, et siellä jotenkin ei ehkä kuitenkaan niin paljon käsitellä sitä mikä on sen yhteiskunnan kokonaisuuden vaikutus siihen niitten yksilöiden elämään, mikä sosiaalityöntekijän pitäisi nähdä.

Fokusryhmä 1

Maija: ...kyl mä nään sen niin että, ainakin tässä vaiheessa jo ajattelen, et siitä teoreettisesta näkökulmasta on tosi paljon hyötyä. Ja se, et pystyy hahmottamaan monenlaisia asioita ja just tähän rakenneuudistukseen liittyen monenlaisia asioita sekä siihen niinku yhteiskunnalliseen ja niinku kuntapoliittiseen ja organisaatiotilanteeseen nähden. Ja kyl mä luulen, et se on kuitenkin ollut, tai ehkä se on semmonen mitä ei välttämättä sitten ammattikorkeakoulussa käydä, tai en tiedä, mut ainakin se omassa koulutuksessa. Ja se, et pystyy niin kun ihan aidosti itse erittelemään niitä asioita omassa päässään ja miettimään ja sitä miettimään, et se antaa kuitenkin aika vahvan pohjan siihen, että pystyy niitä niin kuin Ulla sanoi tossa aluksi, että pystyy niitä analysoimaan ja teoreettisesti analysoimaan ja yhdistämään niitä asioita.

Seijan kommentissa näyttäytyy samanlainen käytännön työn kautta tullut ymmärrys siitä, millaisia eroja sosiaalityöntekijäksi ja sosiaaliohjaajaksi opiskelleiden välillä vallitsee kuin edellä Tarun puheenvuorossa. Sekä Seija että Maija ovat sitä mieltä, että yliopistokoulutus auttaa ymmärtämään asiakastyössä kohdattavia ilmiöitä myös laajempien perspektiivien kautta. Molemmat myöntävät, etteivät tiedä tarkalleen mitä ammattikorkeakoulussa opetettavan sosiaaliohjaajakoulutuksen sisällöt ovat, mutta työyhteisössä saamansa käsityksen mukaan sosiaaliohjaajilla ei välttämättä ole samanlaista tarkastelutapaa sosiaalityöhön. Seija ottaa vielä vahvemman kannan kuin Maija siihen, että sosiaalityöntekijällä tällaista osaamista tulisi kuitenkin olla.

Seuraavassa sosiaalityöntekijä kuvaa eroja työtapojen välillä nostamalla tärkeään rooliin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteen ja sitä kautta rakentuvan ymmärryksen asiakastyössä.

Fokusryhmä 1

Ulla: Et mulle jäi jotenkin sieltä * semmoinen oppi, et semmoinen turha vouhottaminen ja touhottaminen ja asioiden putkeen laittaminen, ja toimenpidekeskeisyys et sillä ei oo mitään tekemistä sosiaalityön kanssa. Et sosiaalityö lähtee siitä, et vaik on ihan samanlainen tapaus tää kuin tuokin, niin ensimmäiseksi on se kuuntelu ja se et annetaan tilaa asiakkaalle, ja sieltä voi avautua kaikenlaista, et lähdetään aina puhtaalta pöydältä, eikä niistä ennakko-olettamuksista, vaikka on hyvä tutustua jos on mahdollista, niin tutustua asiakkaiden aikaisempiin vaiheisiin. Mut siit huolimatta asiakas on silleen enemmän keskiössä, kun ne päätösten määrät, toimenpiteet ja tehokkuus, ja kaikki semmonen, mitä tää aika on tuonut tullessaan...

*yliopistolta ja ensimmäisistä käytännön työharjoitteluista

Kuvauksessa sosiaalityön ammatilliselle työtavalle annetaan merkityksiä irrottamalla sosiaalityö sille liian yksinkertaisilta tuntuvista työtavoista, joita työntekijä kuvaa touhottamisena ja vouhottamisena, toimenpidekeskeisyytenä sekä työntekijän ennakko-olettamuksina asiakkaita ja heidän elämäntilanteitaan koskien. Sitä ei kuitenkaan kuvauksesta tule suoraan ilmi, kuka tai ketkä asiakastyötä näin tekevät. Antamatta subjektin asemaa muille asiakastyötä tekeville työntekijöille sosiaalityöntekijä vahvistaa entisestään omaa ammatillisuuttaan. Samalla hän liittyy nämä muut työntekijät ikään kuin organisaation kanssa yhteen, mikä yhdessä uusien toimintatapojensa kautta esittää sanoittamattoman vaatimuksen sosiaalityöntekijältä nykyään odotettavasta työotteesta. Ullan kuvaama kiireinen työtahti ja tehokkuus ovat ristiriidassa hänen aikoinaan sosiaalityön oppien sekä työn ensiaskelien kautta omaksumansa tavan kanssa tehdä työtä paneutuen yksittäisen asiakkaan tilanteeseen.

Maija vahvistaa Ullan opiskeluvuosien kokemusta yliopiston suhtautumisesta kiireeseen ja tehokkuuspaineisiin pohtimalla omia tuntemuksiaan nykyisistä sosiaalityön opetuksen lähtökohdista.

Fokusryhmä 1

Maija: Kyl mä luulen et nykyäänkin niin kun siis sitä opinnoissa pidetään ja sitä korostetaan sitä. Siis paljonhan se on sitä tietysti sitä teoreettista, ja sitä et tehään tutkimusta tai luetaan tutkimusta. ... Mut kyl siellä mun mielestä kuitenkin, et ei siellä kuitenkaan semmoista, et menkää ja tehkää ja olkaa tehokkaita.

Maija viittaa puheenvuorossaan Ullan opiskeluaikoina yliopistolta saamaansa käsitykseen sosiaalityöntekijän hyveenä pidettävästä rauhallisuudesta ja avoimuudesta. Lisäksi Maija tuo esiin yliopiston teoreettisen ja tutkimuksellisen painotuksen, joka ei kuitenkaan hänen mielestään nykyään ohjaa sosiaalityön opiskelijoita tehokkuuteen sen enempää kuin takavuosina, vaan asioiden äärelle pysähtymiseen ja pohtimiseen.

Sosiaalityöntekijät, jotka sosiaalityön opiskelun myötä ovat omaksuneet yliopistolta tieteen hyveitä, kuten analyttisyyttä ja asiakkaan kuuntelua sekä teoreettista ja kriittistä ajattelua kohtaavat karulla tavalla julkisten organisaatioiden tehokkuustavoitteet ja työn kiireisyyden aikuissosiaalityössä.

6.2 Sosiaalityön koulutuksen ja sosiaaliasemalla tehtävän sosiaalityön suhde

Sosiaalityöntekijöiden kaventuneet mahdollisuudet toimia korkeakoulutuksen oppeja ja ammatillisuuden ideaaleja vastaavalla tavalla aikuissosiaalityössä näyttäytyivät keskustelun alkutaipaleella. Keskustelijat lähtivät pohtimaan ongelmaa syvemmin arvioimalla sitä, miten heidän tekemäänsä työtä arvostetaan ylipäättään yhteiskunnassa ja yliopistolla. Antaako tiedemaailma vastauksia sosiaalityöntekijöiden taisteluun tilasta ja paikasta sosiaaliasemalla tehtävässä sosiaalityössä?

Keskustelu sosiaalityön koulutuksesta kääntyy lähemmäksi työelämää ja nykyistä tilannetta aikuissosiaalityössä. Keskustelu sosiaaliasematyön arvostuksesta ja nykytilasta alkaa yhden sosiaalityöntekijän ottaessa esille hänen kohdalleen sattuneen tapahtuman.

Fokusryhmä1

Taru: muutama vuosi sitten kun olin yliopistolla, kun menin siinä syksyllä uusien opiskelijoiden johonkin infotilaisuuteen, en mä tiedä miksi mä menin, kai minä suoritin siellä jotain. Mä en muista oliko se xxxxx siinä vai kuka, et siinä oli siis sosiaalityön aloittajat koolla, niin se piti sitä puheenvuoroo siinä ja hänellä oli kauheesti tarve ottaa haltuun se porukka ja jotenkin nostaa sitä profiilia. Et älkää nyt suinkaan kuvitelko, et teidän kaikkien pitää mennä sosiaalitoimistoon, ei ei ei, ja porukka nauroi hyvin hereesti siinä, et eihän suinkaan sosiaalitoimistoon.

Tarun kuvaus yliopistolla uusien opiskelijoiden tilaisuudessa käydystä keskustelusta herättää hänessä kysymyksen sosiaaliasematyön arvostuksesta yliopistolla sekä pohdintaa siitä, miten

sosiaalityöntekijän koulutus vastaa nykyistä käytännön aikuissosiaalityötä. Tarun kokemus yliopiston opetushenkilökunnan elitistisestä suhtautumisesta niin sanottuun ruohonjuuritason sosiaalityöhön voi ajatella heijastelevan sosiaalityön tieteellisyyden kriisiä ja sen asemaa suhteellisen nuorena tieteenalana, jolla on ollut tarve oikeuttaa asemaansa yliopistomaailmassa. Mutka (1998, 151–155) kertoo 1980-luvulla sosiaalityön käyneen muiden yhteiskuntatieteiden kuten sosiaalipolitiikan ja sosiologian kanssa kamppailua oikeudestaan yleensä tieteenalansa olemassaoloon. Sosiaalityö tieteenä muiden yhteiskuntatieteiden rinnalla oli sen käytäntöläheisyytensä vuoksi uhattuna (Mutka 1998, 151–155). Tarun kuvausta ja takavuosien sosiaalityön tieteellisyydekriisiä peilattaessa toisiinsa herää kysymys siitä, onko sosiaalityön tarve osoittaa pätevyyttään yleisenä yhteiskuntatieteenä kääntänytkin sosiaalityön opetuksen pikemmin elitistiseen suuntaan.

Ulla puolustaa sosiaaliasematyön aiempaa asemaa opiskelijoiden keskuudessa:

Fokusryhmä1

Ulla: niin et se on näin muuttunut, et kun ennen se oli sitä ydintyötä ja perustyötä ja kaikki halus sinne, koska se on se missä oppii kaiken.

Ullan käsityksen mukaan sosiaalityön opiskelijat ovat siis aiemmin olleet innokkaita ja motivoituneita aloittamaan käytännön sosiaalityössä, eikä sosiaaliasematyötä ole koettu vieraana korkeakoulutettujen opiskelijoiden silmissä. Pikemminkin sosiaaliasematyö on näyttäytynyt varteenotettavana opinahjona sosiaalityön käytännölle.

Taru jatkaa edellä kertomansa kokemuksen herättämistä ajatuksista ja sen yhteydestä sosiaalityön ja sosiaaliohjaajien välisiin eroihin tehdä asiakastyötä:

Fokusryhmä1

Taru: et tätä kautta mä oon niinku nyt muistanut tän sen takia, et,kun mä oon hirveesti miettinyt tätä sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden välistä, et entä jos tilanne on sellainen, et tää työ mitä me tällä hetkellä tehdään, et se ei ole sitä mihin me ollaan opiskeltu, just näitä tätä mitä yhteiskunnallista. Et periaatteessa on myös mahdollista myös se, et kun puhutaan aina tästä oikeesta sosiaalityöstä, mikä on mun mielestä ihan täyttä potaskaa, et pitää puhua miten työtä tehdään ja miten toimeentulotuki liittyy sosiaalityöhön, et tää tämmönen sosiaaliasematyö oliskin nykyisellään tota sosiaaliohjaajakoulutuksen heiniä. No sit mä oon tätä

mielessäni, mut nyt kun on tätä kokemusta tullut tähän, niin ei se silleenkään mun mielestä oo...

Yliopiston elitistinen suhtautumistapa toimeentulotukityöhön ja niin sanotun ”oikean” sosiaalityön erottaminen asiakkaiden raha-asioiden käsittelystä on sosiaaliasemalla pääasiassa köyhien ja taloudellista apua tarvitsevien asiakkaiden kanssa työskenteleville sosiaalityöntekijöille karhunpalvelus. Tällöin sosiaalityöntekijöiden ammatillisuuden yksi osa alue kaventuu ja tuottaa samalla muille sosiaalialan koulutetuille laajemman toiminta-alueen.

Ulla suhtautuu kuitenkin vielä varauksella ajatukseen siitä, että yliopiston tarkoituksena olisi kouluttaa opiskelijoita pääasiassa muille sosiaalityön sektoreille kuin sosiaaliasematyöhön, vaan etsii syytä ongelmaan pikemminkin työnantajasta.

Fokusryhmä 1

Ulla: Mut et jos on ajat muuttunut, niin sit se on tietysti surullista. Et nyt kuitenkin toivois kaikille sijansa olevan, mut sitä tarkoitan, et en mä usko et yliopistossa on muuttunut tää pohdiskeleva ja tieteellinen ja ja analyyttinen ote. Mut et se, että kuinka paljon niin kuin työnantaja tässä ajassa säästää ja vaatii sitä tehokkuutta niin haluaa et se muuttuu toisenlaiseksi se työote. Oisko sit ammattikorkeakoulusta tulijat enemmän sitä, mitä työnantaja haluaa? Mut et missä se on se meidän paikka tässä kaikessa? Ensin kysyttiin, et missä on se ohjaajien paikka. Mut mä voisin jo kohta kysyy, et missä se on sitten se sosiaalityöntekijän paikka, onko sitä enää?

Ulla jatkaa pohdintaa sosiaalityöntekijäkoulutuksen ja sosionomikoulutuksen eroista esittäen kysymyksen siitä, millaista työtä työnantaja kunnan säästötarpeissa ja tehokkuuspyrkimyksissään haluaa: poljetaanko sosiaalityöntekijöiden kuunteleva, analyyttinen ja yksilöllisyyttä korostava työote alas ja toivotaan tehokkaampaa, nopeampaa ja taloudellisempaa työtapaa? Sitä kautta hän pohtii sopiiko ammattikorkeakoulutuksen käyneiden työtapa paremmin nykyiseen tilanteeseen.

Molempien työntekijöiden kokemuksiin sisältyy myös historiallinen ulottuvuus: sosiaalityön koulutus on aiempina vuosina valmistanut sosiaalityöntekijöitä nimenomaan sosiaaliasematyöhön. Kuitenkin sosiaaliasematyön muuttuessa yhä kiireisemmäksi ja tehokkuusvaatimuksiltaan kovemmaksi tuntuu yliopistokoulutuksen tuottama analyyttinen ja pohdiskeleva ote

etääntyvän yhä kauemmaksi sosiaaliasemien sosiaalityöstä. Tällöin ruohonjuuritason työ ja yliopistolla annettava sosiaalityön koulutus eivät enää keskustele keskenään.

Muut keskustelijat lähtevät pohtimaan yliopiston ja sosiaaliasematyön suhdetta Tarun esittämän kokemuksen pohjalta.

Fokusryhmä 1

Maija: Ja siis mä tunnistan ton nyt kun mä niin kun mietin sitä asiaa, mitä sä Taru sanoit tosta, et kyllähän yliopistolla siis valitettavasti oikeesti sosiaaliasematyö varsinkin on semmonen, niin kun mikä ei oo arvossaan, et kyl se on siellä...

Taru: se on ihan marginaalissa. Onks se sillee?

Seija: Onks se vähän niin kuin terveyskeskus?

Maija: Varmaan se on vähän semmonen, se varmaan vaihtelee niin kun proffien ja lehtoreitten välillä. Mut et kyl siellä se yleisfiilis on vähän semmoinen, et älkää nyt sosiaaliasema työhön menkö, että menkää nyt jonnekin, jossa voitte erikoistua. Et se on totta, mut kun mä mietin tota, et nyt kun taantumana myötä varmaan ja sitten tietysti on ollut näitä ikäviä tapauksia julkisuudessa, näitä lastensuojelu ja näitä tämmösiä, jotenkin mulla on semmonen olo, et oisko se kuitenkin kääntymässä, et siihen ollaan ikään kuin kiinnittämässä huomiota, et se onkin ihan se perustyö ja se sosiaaliasemilla tapahtuva työ. Tai mä oon ainakin itse poiminut itselleni sieltä tämmösen positiivisen pohjavireen sieltä, että et siinä on periaatteessa myös meillä mahdollisuus vaikuttaa, jotta se sosiaalityö kaikissa paikoissa vahvistuis ja se olis semmonen arvostettava asia.

Sosiaalityöntekijöiden puheessa nousevat esiin heidän kokemuksensa siitä, kuinka marginaalinen asema sosiaaliasemilla tehtävällä sosiaalityöllä nykyään on. Heidän kokemuksistaan kuvastuu jopa hienovarainen katkeruuden tunne siitä, ettei sosiaaliasemilla tehtävää sosiaalityötä arvosteta yliopistolla eikä yhteiskunnassa ylipäätään. Kuitenkin Maijan näkökulman perusteella julkisuudessa esille tulleet köyhyyskysymykset luovat mahdollisuuden tuoda sosiaaliasematyötä uudelleen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja lisätä sen arvostusta. Hän myös ainoana keskustelijana muistuttaa sosiaalityöntekijöiden omista mahdollisuuksista vaikuttaa ammatin- ja työnsä arvostukseen. Piironen (2006) ja Mutkan (1998) luonnehtima hiljaisuuden kulttuuri näyttäytyy tältä osin vahvana: haastatteleman sosiaalityöntekijät eivät ole rohkeita puhumaan julkisuudessa työnsä epäkohdista tai välttämättä edes oman organisaationsa sisällä

puolustamaan ammattiaan muiden työntekijöiden läsnä ollessa, vaikka hiljaisuuden kulttuurin alla kuohuu.

7 TEHTÄVÄRAKENNEUUDISTUS AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ

Vantaan aikuissosiaalityössä toteutetun tehtävärakenneuudistuksen suunnittelu alkoi vuoden 2012 alusta. Uudistus käynnistyi kaikilla kuudella sosiaaliasemalla syyskuussa 2012 ja se päättyi joulukuun lopussa 2013.

Suurin osa haastattelemistani sosiaalityöntekijöistä oli toiminut aikuissosiaalityöntekijän tehtävässä uudistuksen suunnittelusta alkaen uudistuksen toteutukseen. Tarkastelen uudistusta ensin organisaatiotasolla peilaten toisiinsa sosiaalityöntekijöiden muistoja kehittämissuunnitelmista ja kokemuksia suunnitelmien käytännön toteutuksesta. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnkuvien kehittämisestä ja työntekijöiden välisestä yhteistyöstä paikantuvat sosiaaliasemille ja niiden yksittäisiin tiimeihin.

7.1 Uudistuksen suunnittelusta kehittämistä kohdanneisiin reunaehtoihin

Tehtävärakenneuudistus kohtasi heti ensimetreillään Vantaan velkakierteen katkaisemiseksi ja talouden vakauttamiseksi tehtyjä toimenpiteitä. Sosiaalityöntekijöiden, sosiaali-ohjaajien ja etuuskäsittelijöiden tiimityötä alettiin kehittää entistä tiukemmilla taloudellisilla resursseilla. Lisäksi toimeentulotuen myöntämiskäytäntöjen yhtenäistämiseksi ja sujuvoittamiseksi perustettiin oma kehittämishankkeensa sosiaaliasemille. Toimeentulotuen kehittämishanke aloitettiin Vantaalla vain muutaman kuukauden kuluttua tehtävärakenneprojektin aloittamisesta. Vantaalla oli siis samaan aikaan käynnissä kaksi organisaatiouudistusta vuonna 2013.

Keskustelu tehtävärakenneuudistuksen kevään 2012 suunnitteluvaiheesta käynnistyy esittäessäni kysymyksen siitä, oliko keskustelu eri ammattilaisten työnkuvista helppoa sosiaaliasemilla ja oliko heidän mielestään uudistuksen suunnitteluvaiheessa toteutettu tapa kehittää työnkuvia työntekijälähtöisesti hyvä asia.

Fokusryhmä2

Maija: no ei se helppoa kyllä ollut, kyl mä muistan sekin oli aika semmoista aikaa, kuitenkin ihmisiä, et ihmisiä on erilaisia, ihmiset oli monista asioista eri mieltä ja silleen

Maija: et ei se sillä lailla mitenkään erityisen helppoa, mutta kyllähän sitä keskustelua käytiin kuitenkin siitä, että semmosilla näkemyksillä mun mielestä, että, että niin kuin, että nyt kuitenkin, et oli jotenkin semmoinen toive kuitenkin, et sitä sosiaalityötä vois lähteä kehittämään, kun oli vielä ne etuuskäsittelijätkin siinä mukana ja rakennettiin sitä mallia just sen perusteella, että ne 12 etuuskäsittelijää on niin kuin siinä tukena, että jotenkin se toimeentulotukipohja toimii siinä hyvin

Sohvi: mmm mmm

Maija: ja sit päästään kehittämään sitä sosiaalityötä ja sosiaalihojausta ja sitä systeemiä siinä

Maija kertoo suunnitteluvaiheen aikana työntekijöiden keskuudessa vallinneesta toiveikkuaudesta päästä kehittämään sosiaalityön ja sosiaalihojauksen työnkuvaa aikuissosiaalityössä. Toki hän muistaa työntekijöiden välisessä keskustelussa olleen myös erimielisyyksiä. Maijan mukaan sosiaalityön- ja sosiaalihojauksen kehittämisen mahdollistajaksi uudistuksen alussa muodostui määräaikaisten etuuskäsittelijöiden palkkaaminen toimeentulotukityöhön. Maija käyttää me-muotoa puhuessaan mallin suunnittelusta, mikä kertoo hänen kokeneen kehittämistyön olleen uudistuksen alussa koko työyhteisöä koskenut asia.

Seuraavassa Maija tarkentaa kertomustaan kehittämistyön lähtökohdista:

Fokusryhmä2

Maija: mut että olihan siinä siis, kyllä se oli hyvin ristiriitaista silloinkin ja kyllä silloinkin oli tietysti näkyvissä se, että jotkut realiteetit on, että ne virat tullaan muuttamaan ja niin kuin tämmöset asiat

Sohvi: mmm

Maija: että ei se silloinkaan ollut sellaista, että nyt kaikki asiat lähtisi työntekijöistä, mutta sitä keskustelua kuitenkin käytiin ja se ryhmähän kokoontui ja niitä tapaamisiahan oli silloin useammin ja tota me tavattiin yhdessäkin useammin

Sohvi: mmm

Sohvi: eli mikä ryhmä kokoontui?

Maija: se projektiryhmä joka suunnitteli sitä

Sohvi: aivan. Ja siinä oli sosiaalityöntekijöitä mukana?

Maija: ja etuuskäsittelijöitä ja johtavia sosiaalityöntekijöitä ja

Sohvi: joo

Maija: ja päällikkö

Toiveikkuus kääntyy Maijan kertomuksessa nyt kuvaamaan karumpaa sosiaalitoimen todellisuutta. Hän muistaa, että sosiaalityöntekijöiden virat tiedettiin jo ennen uudistuksen alkua muutettavan määräaikaisiksi sosiaaliohjaajien viroiksi. Kuitenkin Maijan kertomuksessa näkyy ennen uudistuksen alkua virinnyt vuorovaikutteisuus kentän työntekijöiden ja johtavan henkilöstön kuten aikuissosiaalityön palvelupäällikön välillä. Uudistusta varten oli perustettu säännöllisin väliajoin kokoontuva projektiryhmä, jonka tehtävänä oli viedä uudistusta eteenpäin. Maija muistelee myös eri sosiaaliasemien työntekijöiden tavanneen useammin yhteisissä tehtävärakennemuutostusta koskevissa tilaisuuksissa. Kuvauksen perusteella lähtökohdat uudistuksen toteuttamiselle olivat olemassa, sillä työntekijöillä oli halua kehittämiseen ja projektia johdettiin alussa päämäärätietoisesti.

Seuraavassa keskustelussa esiin tulee sosiaalitoimen johtamiseen ja taloudellisiin realiteetteihin perustuvia tekijöitä, jotka lähtivät vesittämään tehtävärakennemuutostusta.

Fokusryhmä2

Maija: täysinhan se meni, että ne virat muutettiin just sen mukaan ketä missäkin sattui istumaan, et eihän se

Paula: ainakin vakituiset

Maija: niin. Et eihän siinä sinänsä oikein muuta vaihtoehtoa ollut, puhuttiin toista ja tehtiin toista

Paula: niin

Maija: niinhän se meni ja säästöthän siinä niin kuin oli takana ja vahvistui vielä sitten tän taloudenvakauttamisohjelman myötä.

Keskustelijat toteavat, että ne sosiaalityöntekijöiden vakanssit, joissa ei muodollisesti pätevää sosiaalityöntekijää toiminut, muutettiin ikään kuin mielivaltaisesti sosiaaliohjaajien vakansseiksi. Maijan kertomasta saa käsityksen, että sosiaalityöntekijöiden virat oli tarkoitus muuttaa sosiaaliohjaajien viroiksi suunnitelmallisemmin eri sosiaaliasemien välillä, mutta suunnitelmat unohdettiin säästöpainneissa. Hän toteaa taloudenvakauttamisohjelman puskuroimien säästöpainneiden ohittaneen alkuperäiset suunnitelmat. Maijan kuvauksessa uudistuksen toteutuksesta

merkittävää on ehdottomuus ja ikään kuin piilotettu vallankäyttö, jolla virkojen muutokset vietiin läpi. Vuorovaikutteisuus johdon ja työntekijöiden uudistuksen läpiviennissä vaikuttikin kadonneen.

Seuraavassa sosiaalityöntekijät keskustelevat koulutuksen asemasta uudistuksessa:

Fokusryhmä2

Paula: ja sit tavallaan ne juhlapuheet, et miten niin kuin haetaan sitä, et ku et se oikea koulutus kohdistuu just siihen asiakas, mä en osaa nyt sanoa sitä miten ne..

Maija: mmm

Liisa: mmm mmm

Paula: ku se kuulostaa ihan niin kuin..

Maija: se oli se kulissi

Paula: joo

Maija: ja sit se käytäntö kävi muusta lähtösin

Liisa: mmm koska sitten ei kuitenkaan annettu tilaa sille miettiä mikä on se tarve

Paula: ei

Maija: mmm

Liisa: mihin pitää sitä koulutusta kohdistaa, koska se saman tien pyyhkäistiin pois, kun oltiin saatu ne

Paula: joo

Maija: mmm

Liisa: halvemmat virat, niin sit se unohdettiin

Maija: ja kaikki jatkoi työtä niin kuin silleen, että kuhan nyt tulee hoidettua

Keskustelijat käyvät läpi tehtävärakennemuutoksen alkuperäistä tarkoitusta sovittua paremmin yhteen tietty sosiaalialan koulutus ja asiakastyö. He puhuvat ”kulissista” ja ”juhlapuheista”, joita pidettiin yllä: projektisuunnitelmaan kirjatut ja kehittämistilaisuuksissa lausutut uudistuksen tavoitteet olivat ristiriidassa käytännön työssä toteutettujen toimenpiteiden kanssa. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan niitä valmiuksia, joita koulutus sosiaalityönteki-

jöille tuottaa ei pohdittu sen pidemmälle, vaan koulutuksen merkitys jätettiin kuriositeetiksi kehittämispuheeseen. Sosiaalityöntekijät toteavat, että uudistuksen toteutuksessa halvempien virkojen saaminen aikuissosiaalityöhön oli ensisijaista ja kehittämistyö jäi toissijaiseksi. Kehittämistyön toissijaisuudelle uudistuksen toteutuksessa voi etsiä syytä Palolan ja Parpon (2011, 49) esittämästä näkemyksestä, jonka mukaan kunnallisilla päättäjillä ei ole riittävästi sosiaalipoliittista tietotaitoa mikä johtaa siihen, että taloudelliset intressit jyräävät sosiaalipoliittiset kehittämistarpeet alleen.

Keskustelu loittonee tehtävänrakennemuutuksesta aikuissosiaalityössä yleisesti vallitsevaan tilanteeseen:

Fokusryhmä2

Liisa: mut se on erikoista, et miksi niin kuin aikuissosiaalityössä sitten aina suostutaan tämmöiseen,

Maija: mmm

Liisa: niin kuin aina.. niin kauan kuin on ikään kuin ruvettu puhumaan aikuissosiaalityöstä niin kuin omana alanaan, niin koko ajanhan on myös siellä rinnalla hoettu sitä, että kuinka sitä pitäisi nostaa sitä aikuissosiaalityön profiilia ja pitäis niin kuin kertoa mitä se on, niin me ei vielääkään osata sitä, me ei vielääkään osata puhua sen puolesta

Liisa herättelee aikuissosiaalityöntekijöiden omaa vastuuta siitä miksi tehtävänrakennemuutistus lähti eri suuntaan kuin alun perin oli ollut tarkoitus. Hän painottaa sitä, että vaikka aikuissosiaalityö on tunnustettu omaksi sosiaalipalvelukseksi, ei sillä ole arvonsa mukaista asemaa sosiaalityön kentällä. Liisan näkemyksessä mielenkiintoista on myös se, että hän asettaa sosiaalityöntekijöiden osaamis- tai uskaltamiskysymykseksi aikuissosiaalityön huonon aseman. Hänen näkemystensä perusteella voi tulkita organisaatiomuutosten tuulien pääsevän riepottamaan aikuissosiaalityötä juuri siitä syystä, ettei aikuissosiaalityöntekijöillä ole kanttia puolustaa omaa osaamistaan.

Maija laajentaa näkökulmaa sosiaalityöntekijöistä kuntien sosiaalitoimen organisaatorakenteisiin ja kehittämissuunnitelmiin:

Fokusryhmä2

Maija: ja joissain kunnissa on jo ruvettu kehittämään vähän enemmän semmoisia niin kuin ja on ruvettu puhumaan, mut Vantaalla ei nyt ole vielä tapahtunut semmoista, että ois, et kyl semmoista on kuitenkin ollut ilmassa,

Liisa: mmm

Maija: et joissakin paikoissa on ruvettu miettimään mitä se aikuissosiaalityö on ja ruvettu kehittämään, kehittämään sitä työtä ja niitä metodeja ja sitä et, mikä se on se aikuissosiaalityön erikoisala, mut, et Vantaalla se on vähän niin kuin sillä tavalla muodostunut, että kaikki erikoisalot niin sitten jos niistä tippuu, niin aikuissosiaalityö ottaa vastaan.

Maijan kommentti muodostuu ikään kuin hienovaraiseksi puolustuspuheeksi Liisan esittämille vaateille siitä, että aikuissosiaalityön arvostus olisi pitkälti sosiaalityöntekijöistä itsestään kiinni. Tehtävänrakennuudistuksen kontekstissa asiasta puhuttaessa on merkittävää se, ettei Maijan mukaan Vantaalla ole muiden kuntien tavoin tällaista aikuissosiaalityön profiilin kirkastamista vielä tapahtunut. Syyksi aikuissosiaalityön alisteiseen asemaan verrattuna muihin sosiaalipalveluihin hän esittää aikuissosiaalityön erikoistumattomuuden ja Vantaan organisaatiokenteen.

Maijan antama selitys ei kuitenkaan ole Liisan mielestä riittävä ja hän tarkentaa vielä selkeän työnkuvan merkitystä aikuissosiaalityöntekijöille:

Fokusryhmä2

Liisa: eikä siinäkään mitään pahaa, jos me tiedettäis mitä me tehdään, jos se jotenkin semmoista niin kuin selkeätä meille niin kuin työntekijöille se, mutta kun se ei ole

Maija: mmm mmm

Liisa: ja me ei osata sitä edelleenkaan sanottaa

Maija: se on totta, mmm

Sosiaalityöntekijän mukaan varsinaisena ongelmana ei olekaan aikuissosiaalityön rajattomuus, vaan se, ettei työntekijöillä ole selkeää käsitystä omasta työnkuvastaan. Aikuissosiaalityönte-

kijöistä muodostuu kuva hieman ymmällään omasta tehtävästään olevina työntekijöinä, jotka eivät uskalla itse pitää oman ammattinsa puolia. Maija jakaa nyt Liisan näkemyksen.

Keskustelu palaa vielä tehtävärakenneuudistuksen suomiin mahdollisuuksiin:

Fokusryhmä2

Maija: ja tässähän olis ollut tässä rakenneuudistuksessa mahdollisuus siihen,

Liisa: joo

Maija: että me oltais ruvettu niin kuin miettimään sitä ja sehän siellä oli niin kuin pohjana, et me voitais tehdä myös semmoista

Liisa: mmm

Maija: et sehän, niissä asiakirjoissa luki, et tota tämmöinen rakenteellinen työ ja tämmöinen sosiaalinen raportointi ja ja niin kuin niitten viitekehysten miettiminen, et se olis yks osa sosiaalityöntekijän työtä, mutta se että se meni käytännössä aivan toisin ja nyt että se toimeentulotuki tuli vielä siihen ja se on ollut nyt hallitsevana sieltä alkaen, kun se ruuhkautu ja kriisiyty, niin sehän niin kuin jäi kokonaan, et tietyllä tavalla ne mahdollisuudethan siinä oli,

Liisa: mmm

Maija: jos se olis tota sen alkuperäisen suunnitelman mukaisesti mennyt

Sohvi: mmm mmm

Maija: ja siinä olis ollut niin kuin ne kehittämisen kehittämisen paikat oikeesti-kin ja meillä olis ollut tässä periaatteessa nyt jo kaksi vuotta aikaa miettiä sitä asiaa..*hymähdys*

Tehtävärakenneuudistuksen alkuperäisenä suunnitelmana oli Maijan mukaan terävöittää aikuissosiaalityöntekijän työtä. Maija sanoittaa konkreettisesti sitä mitä sosiaalityöntekijän työ voisi olla. Tehtävärakenneuudistukseen kaavailun tehtävänkuvan mukaan aikuissosiaalityöntekijän työnkuvaan olisi kuulunut rakenteellinen sosiaalityö ja käytännön työssä kohdattavien sosiaalisten ongelmien esilletuominen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Maija esittää merkittäväksi syyksi kehittämistyön keskeytymiseen toimeentulotuen ruuhkautumisen. Hän painottaa toimeentulotukihakemusten purkuun ja -päätösten ajalleensaattamiseen panostettaneen niin paljon, että tehtävärakenneuudistus jäi sen jalkoihin. Hän muistuttaa vielä hieman lakoniseen

sävyyn siitä, että kehittämistyön tarve oli todettu ja sille oli annettu aikaa ja resursseja, mutta sen loppuun saattaminen ei toteutunutkaan.

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa uudistuksen suunnitteluvaiheesta uudistuksen käynnistymiseen ja toteuttamiseen kuvastuvat tehtävärakennemuutoksen ulkopuoliset asiat, kuten etuuskäsittelijöiden vähentämisestä johtuva toimeentulotukipäätösten viivästyminen, toimeentulotuen kehittämishankkeen osittainen päällekkäisyys sekä sosiaaliasemien erilainen sosiaalityöntekijä-sosiaalihoaja suhde. Lisäksi uudistusta aluksi vetänyt palvelupäällikkö siirtyi muihin tehtäviin ennen uudistuksen käynnistymistä. Työntekijöistä osa koki uudistukselta puuttuvan tämän jälkeen johtohahmo ja vetäjä.

7.2 Sosiaalityöntekijöiden työnkuvan muodostuminen

Haastattelin sosiaalityöntekijöitä eri sosiaaliasemilta ja sosiaalityöntekijöillä olikin toisistaan poikkeavia kokemuksia työnkuvien muotoutumisesta. On kuitenkin huomattava, että aineistoni ei kata kaikkien sosiaaliasemien sosiaalityöntekijöitä, joten muilla sosiaaliasemilla työskentelevillä sosiaalityöntekijöillä voi olla erilaisia kokemuksia työnkuvien kehittämisestä. Tehtävänkuvien selkeyttämisen lisäksi sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalihoajien sekä etuuskäsittelijöiden välisen yhteistyön kehittäminen oli tehtävärakennemuutoksen tavoitteena.

Aikuissosiaalityössä tehtävärakennemuutoksen jo käynnissä ollessa työnsä aloittanut sosiaalityöntekijä kuvaa työnkuvansa muotoutumista:

Fokusryhmä1

Seija: no kun mä en tiedä mikä on ollut se vanha, mut et mä oon hypännyt niin kuin tähän uuteen ja mä oon yrittänyt pitää siinä itelläni semmosen semmosen työnkuvan, että mä en niin kuin mee, mä en niin kuin mee, tekemään sosiaalihoajien, oon mä tehnyt sit tietenkin,

Ulla: *naurahdus*

Seija: et otanhan mä sieltä pinosta ja joskus muitakin ja varsinkin alussa kun piti opetella, et miten toimeentulotuki tehdään ja teinhän mä niitä peruspäätöksiäkin, mut mä vältän tekemästä niille muille kuuluvia tehtäviä ja mä koitan niin kuin kattoo ne sosiaalityön tehtävät ja ja kyl musta tuntuu, et toi työryhmä on antanut sen tehdä, et ei siihen oo tullut mitään ja varsinkin kun ne sosiaalihoajaat on niin tiukkoja siinä, et me ei kyllä noita, et ne kuuluu sossuille, ni niin siihen on alkanut muodostua ehkä semmoista..työnjakoa

Seija kuvaa sitä, kuinka tuli uutena sosiaalityöntekijänä aikuissosiaalityöhön tuntematta sosiaalityöntekijän aiempaa työnkuvaa. Hän on aluksi tehnyt myös sosiaalityöntekijän tehtävänkuvaaan kuulumattomia perustoimeentulotukipäätöksiä, jotta on oppinut ymmärtämään toimeentulotukityön lainalaisuudet. Hän kertoo aloittaneensa tehtävässään sosiaalityöntekijänä rauhallisesti ja työyhteisössä tähän on annettu mahdollisuus. Toisaalta hän kertoo välttävänsä tekemästä muille kuuluvia tehtäviä ja kuvaa sosiaaliohjaajien siirtävän tiukasti heille kuulumattomat työt sosiaalityöntekijälle, mikä antaa käsityksen tietynlaisesta varovaisuudesta suhteessa muihin työntekijöihin. Työnjakoa sosiaalialan ammattilaisten välillä muodostetaan ammattihierarkiassa ikään kuin alhaalta ylöspäin.

Taru kertoo oman kokemuksensa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien työn rajaamisesta:

Fokusryhmä1

Taru: no mun kokemukset jos sanoit tohon sinun, ohjaajat on joo melko tarkkoja, mut et se rajaus minuun päin on se, et kyl niistä sit aika iso osa heidän mielestä kuuluis sit mulle ja sit he on pysyvästi tyytymättömiä siihen, et he tekee mielestään erittäin samanlaista työtä kuin minä ja he saa vähemmän palkkaa ja on pidempi työaika

Seija: no kyl mäkin ton oon kuullut..*naurahdus*

Tarun kuvauksessa sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajien välinen rajanveto asiakastyössä ei ole sujunut yhtä mutkattomasti kuin Seijan kuvauksessa. Taru myös kokee, että hänelle kuuluu vielä melko paljon asiakastyöhön liittyviä tehtäviä, joita sosiaaliohjaajat eivät halua hoitaa. Hän ottaa esille myös työaikaan ja palkkaukseen liittyvien asioiden hiertämisen sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan yhteistyössä. Seija ja Taru kertovat sosiaaliohjaajien ilmaisevan tyytymättömyyttään asemaansa asiakastyössä sosiaalityöntekijän rinnalla.

Taru jatkaa työnjakoon liittyvistä vaikeuksista:

Fokusryhmä1

Taru: Et en tiedä, kyl mä niin kun toisaalta mä oon yrittänyt pitää semmosta, et aina kun ohjaaja pyytää, et kun hän kokee asiakastilanteen niin vaikeaksi, niin aina minä niin kuin mielestäni sanon, et joo haluatko et mä tuun mukaan? Sit vissiin ilmeisesti heidän mielestä mä en oo tarpeeksi aktiivisesti ottanut heiltä jo-

tain hankalia, mut miten voi toisaalta sosiaalialan niin kuin osaajalta, se on minusta kauheen hankalia, et miten mä voin mennä sanomaan ohjaajalta, et hei nyt toi näyttää niin vaikealta,

Seija: no et mitenkään, kylhän sen ohjaajan täytyy

Taru: et sä et niin kuin selviä, et anna mulle se. Mut tässä on selvästi nyt sit johtavan kanssa pidettiin keskustelua niin tässä on tämmöstä et heidän mielestä mä en oo tarpeeksi aktiivisesti, mä oon monta kertaa miettinyt, mut et miten voi sanoa hyvän tuntukselle työntekijälle, että sä et ehkä pystykään, et anna mulle, tai jotain. Mut et aina mä pyrin niin kuin sanomaan et tälle et jonkun verran olen sitä listaa kyllä olen yrittänyt tavata, et jos tulee tarpeeksi pitkältä vankilatuumiolta, niin ok, mä otan sen. Ekat sosku-päätökset allekirjoitan, siinä ei ole mitään virkaa, et miksi mä ne allekirjoitan..

Sosiaalityöntekijän kertomuksessa asiakastapauksien jakaminen asiakastapauksen vaikeusasteen perusteella näyttäytyy hankalana. Taru kuvaa sosiaalityöntekijän ja -ohjaajien välistä tietynlaista etäisyyttä, mikä estää avoimen yhteistyön toteutumisen. Seija ja Taru ovat molemmat sitä mieltä, että yhteistyön olisi lähdeittävä liikkeelle sosiaaliohjaajista. Taru siirtyy sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutuksen vaikeuksista kyseenalaistamaan tehtyä työnjakoa, jota ei ole hänen mielestään tehty järkevästi. Taru kumoo puheenvuorollaan myös ammattien välisiä raja-aitoja kuvatessaan sosiaaliohjaajia sosiaalialan osaajina ja kyseenalaistaessaan asemaansa vaikeimpien ja harkintaa vaativien päätösten tekijänä. Taru esimerkiksi näkee sosiaaliohjaajalla olevan yhtäläinen oikeus ja harkintakyky myöntää asiakkaalle sosiaalista kuntoutusta, joissa on yleensä kyse palveluntuottajilta ostettavasta tuesta.

Pyrin keskustelun vetäjänä vielä tarkentamaan työnkuvan omaksumiseen liittyviä kokemuksia kunkin työntekijän kohdalla:

Fokusryhmä1

Sohvi: mmm saanks mä kysyä vielä tästä, mitä te niin kun et, kun sulla oli sellainen kokemus, et kun sä tulit uutena niin se jotenkin ne tehtävänkuvat, sun oli helpompi hypätä niin kun siihen, siihen rooliin sosiaalityöntekijänä, ja niin kuin rajata sitä työtä: minä teen tätä ja sosiaaliohjaajat tekee tätä ja hekin rajaa myös omaa työtään ja sit etuuskäsittely erikseen...

Seija: niin kun mä luin sen paperin

Ulla: mmm

Seija: ja sit mä ajattelin et se on näin

Sohvi: niin..

Seija: ja rupesin toteuttamaan sitä

Sohvi: entäs sit?

Taru: mut sit on vielä tää epämääräinen vaikeat

Ulla: *naurahdus*

Seija: no jos jossain on sana vaikeat niin toi kuuluu varmaan sit mulle

Taru: niin mut tarkoitan jos sosiaaliohjaajan kaikki on tai kaks kolmasosaa on vaikeita. Jaa niin tarkoitan et tästähän me niin kun, et miten se määritellään se vaikea...

Seija tarkoittaa ”*Paperilla*” uudistuksen alussa kirjattua koostetta, jossa oli määritelty pääpiirteittäin sosiaalityöntekijän, sosiaaliohjaajan ja etuuskäsittelijän työnkuvat. Puheesta välittyy Seijan kokemus siitä, että etukäteen määritellyn työnkuvan omaksuminen on ollut melko mutkatonta. Pidempään tehtävässä olleen Tarun näkemys on erilainen nimenomaan asiakkaiden jakamisessa haasteellisempiin ja enemmän paneutumista vaativiin tapauksiin. Hän toteaa, että suurin osa sosiaaliohjaajien asiakastapauksista voi olla vaikeita ja pohtii muodostuuko tämä työn rajaamiselle ongelmaksi. Ulla on samalla aaltopituudella Tarun kanssa ja ymmärtää sosiaalityön luonteeseen ja asiakasjaon teknisyyteen liittyvän ironian. Tarun kuvaama problematiikka liittyy myös sosiaalityöntekijän mahdollisuuteen olla koordinoijan ja asiantuntijan tehtävässä aikuissosiaalityössä. Jos kaikki haastavat asiakastapaukset kuuluvat sosiaalityöntekijälle, alkaa sosiaalityöntekijällä olla suuret määrät asiakkaita, eikä hänellä ole aikaa paneutua yksittäisiin tapauksiin.

Seuraavassa käydään keskustelua tehtävärakennemuutoksessa sosiaalityöntekijälle kaavailusta tiiminvetäjän roolista:

Fokusryhmä1

Ulla: Siinähan oli semmoinen malli, et me oltais semmosia tiiminvetäjiä. Sehän oli se idea.

Taru: kyllä kyllä

Ulla: siinä alun perin. Mut mä en tiedä mikä se nyt on se ajatus, mut sehän on epämääräinen.

Taru: niin

Seija: Joo en mä ainakaan ole ottanut mitään tiiminvetäjän tehtävää, koska meillä se esimies xxxxx niin se hoitaa aika jämäkästi sitä johtavan sosiaalityöntekijän hommaa ja mulla ei ole mitään niin kuin intressiä eikä halua mihinkään tiiminvetäjäksi

Taru: ei ole minullakaan halua,

Ulla: ei

Taru: koska se on sekainen, koska siinä ei ole esimiesvastuuta, mut kyllä xxxx on nähnyt sen näin..

Seija: Joo

Taru: että, että mä oon

Ulla: Mä muistan, että se on jossain papereissakin, niitä on kyllä.

Taru: Siitä on eri sovellutuksia, niin kun näin tälleen, mut jos kysyttäis, mitä minä olisin halunnut niin en nimenomaan tätä.

Ulla: ei

Taru: Minä olisin halunnut tehdä ammatillisesti niin hyvää sosiaalityötä kuin pystyn, ja miksi en joo neuvoa tai niin kuin uusia ihmisiä neuvotaan tai tämmöistä

Ulla muistuttaa, että uudistuksen alussa (ks. Jaakkola 2012, 32) hahmoteltiin tiimimallin mukaista työn organisoinnin tapaa, jossa sosiaalityöntekijän vastuulla olisi ollut koko tiimin toiminta. Samaan hengenvetoon hän mainitsee, että mallin toteuttaminen käytännössä on jäänyt epäselväksi työntekijöille. Keskustelusta välittyy kuva, ettei kukaan sosiaalityöntekijöistä ole varsinaisesti omaksunut alkuperäisen tehtävärakenneuudistuksen suunnitelman mukaista tiiminvetäjän roolia ja etteivät he ole edes halukkaita ottamaan tiiminvetäjän roolia. Taru kuvaa ristiriitaa johtavan sosiaalityöntekijän näkemyksen ja omien toiveidensa välillä. Taru ilmaisee vahvasti, kuinka olisi halunnut tehdä ammatillisesti laadukasta sosiaalityötä ja perehdyttää tulokkaita sosiaalityöhön, mutta muutosten myötä tähän ei ole enää ollut mahdollisuutta. Tiiminvetäjän tehtävän myötä sosiaalityöntekijän rooli on häneltä ikään kuin kadoksissa.

Voisiko haluttomuuteen ottaa tiiminvetäjän tehtävää liittyä sosiaalityöntekijän aiemman työnkuvan melko itsenäinen luonne, joka ei ole velvoittanut heitä käymään läpi asiakkaisiin liittyviä asioita tai omia päätöksiään muiden työntekijöiden kanssa? Tai kuten Taru mainitsee esimiesvastuun puuttuminen, mikä tarkoittaa sitä, ettei sosiaalityöntekijällä periaatteessa ole valtuuksia velvoittaa ketään tekemään tiettyä tehtävää vaikka sosiaalityöntekijä tiiminvetäjänä näkisi parhaimmaksi tietynlaisen työnjaon. Sosiaalityöntekijän tehtävä asiakastyön koordinoijana ja tiiminvetäjänä muodostuu kuvauksessa joka tapauksessa ristiriitaiseksi ja hankalaksi.

Seuraavassa sosiaalityöntekijä pohtii sitä, miten koulutuksen perusteella jaettu asiakastyö on mahdollista:

Fokusryhmä2

Paula: mmm...mul tulee semmonen, voi olla et mä oon nyt epäpätevä puhumaan tätä, mä oon tätäkin jankuttanut, et mun on tätä hirveen vaikea ajatella, et miten se asiakas voi jakautua niin monelle henkilölle, että, et mikä se on niin kuin se koulutuksen tuoma ero siihen, niin kun et jos asiakkaan kannalta katsoo sitä asiaa, et tota

Sohvi: mmm mmm

Paula: en mä nyt osaakaan sanoa, se että jos asiakas on..

Sohvi: mmm

Paula: on asiakkaana sosiaaliohjaajalla, et mikä se on se asia, et sit siirretään sosiaalityöntekijälle, jos olis semmoinen malli, mut eihän meillä voi olla semmosta, nyt kun ei ole työntekijöitä tarpeeksi.

Sohvi: mmm mmm mmm

Paula: et ne on jotain sellaisia ihme keinotekoisia niin kuin sitten systeemejä joita sit luodaan, et mikä

Sohvi: mmm

Paula: mikä on sit se sosiaalityöntekijöiden, ainakin nyt ollu

Sosiaalityöntekijä pohtii sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan koulutuksen tuottamien erojen konkreettista sovellusta käytännön asiakastyöhön. Hän epäilee, että asiakkaan asioista vastuussa olemisen jakaminen eri työntekijöille on epätarkoituksenmukaista ensinnäkin asiakkaan kannalta sekä pohtii sitä, miten saman asiakkaan eri avuntarpeet voitaisiin jakaa selvästi sosi-

aalityöntekijän asiantuntemusta vaativiin ja sosiaalihjaajan vastuulla oleviin. Hän toteaa lisäksi, ettei kehittäminen ole edes mahdollistunut, koska työntekijöitä on liian vähän. Kommentista ei voi tulkita suoraan tarkoittaako hän tällä sitä, ettei tämänkaltainen työn kehittäminen ole todellisuudessa voinutkaan toteutua, koska sosiaaliaseman sosiaalityöntekijä-sosiaalihjaaja suhde on ollut epäsuhtainen vai tarkoittaako hän tällä myös sitä, että asiakkaita on liian paljon suhteessa työntekijöihin. Hän kuvaa tähän mennessä toteutettujen erontekojen sosiaalihjaajan ja sosiaalityöntekijän välillä olleen ikään kuin päälle liimattuja.

Toisella sosiaaliasemalla työskentelevä sosiaalityöntekijä kertoo siitä, miten kehittämistyötä heillä toteutettiin:

Fokusryhmä2

Liisa: et meillä toimittiin kyllä eri tavalla, että, ehkä me siinä toisessa tiimissä saatiinkin vähän toimimaan sellaista, ja se miten se ero tuli siihen sosiaalihjaajien ja sosiaalityön ja miten se rakentuikin sitä työparityötä, et miten se tuli, et kyl se nousi sit sieltä, en mä koe et se oli ehkä keinotekoista meidän tiimissä, vaan et se oli, et se nousi niistä asioista, mitä niillä asiakkailla oli, siis tavallaan ne tarpeet, et kyl se nousi sieltä se, että kumpi tekee ja mitä tekee ja millä tavalla

Sosiaalityöntekijän ja -ohjaajan välinen yhteistyö on Liisan mukaan toteutunut työparityönä. Sosiaalityöntekijä kertoo heidän saaneen alkuun kehittämistyötä, jota toteutettiin asiakaspinnassa asiakkaan avuntarpeisiin perustuen. Sosiaalityöntekijä ei varsinaisesti mainitse mitään tiiminvetäjän tai koordinoijan tehtävästä, vaan kuvaa sosiaalityöntekijän ja sosiaalihjaajan yhteistyön toteutumista horisontaalisesti ammattilaisten kesken. Hänen mielestään työnkuvien kehittäminen oli selkeää ja aitoa, ja peilaa kokemustaan Paulan kokemukseen kehittämistyön keinotekoisuudesta.

Kysyin vielä Liisalta, miten asiakkaan siirto työntekijältä toiselle onnistui ja käytännössä toteutettiin:

Fokusryhmä2

Liisa: ei me oikeastaan siirretty, vaan meillä oli heti niin kuin omat, et niin kuin toinen keskittyi, et ohjaaja keskittyi tiettyihin asioihin ja sosiaalityöntekijä toisi, että se heti jaettiin se työ ja se ei perustunut siihen katujakoon. Se oli ikään kuin siellä pohjalla vähän joo,

Maija: mmm

Liisa: mut ei me, ei se siihen perustunut,

Maija: mmm

Liisa: vaan siihen sisältöön miten sitä jaettiin

Sosiaalityöntekijä kertoo hänen ja sosiaaliohjaajan jakaneen asiakkaat heti asiakkaan ottaessa yhteyttä sosiaaliasemalle ja työnjaon olleen melko mutkatonta ja päämäärätietoista. Sosiaalityöntekijä tarkoittaa katujaolla sosiaaliasemilla jo ennen uudistusta käytössä ollutta asiakaspiirien jakoa asiakkaiden osoitteen mukaan, minkä avulla kunkin sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan asiakasmäärät pyrittiin jakamaan tasaisesti. Sosiaalityöntekijän kuvaamassa työparityössä kullakin asiakkaalla on ollut siis periaatteessa edelleen oma työntekijä, mutta asiakkaan avun tarve on ollut merkittävämpää työnjaossa kuin asiakaspiireihin perustunut jako.

Seuraavassa Liisa esittää vastauksen Paulan esittämään kysymyksen siitä, miten työntekijöillä riitti aikaa suurien asiakasmäärien puristuksessa keskittyä yhdessä yhteen asiakkaaseen:

Fokusryhmä2

Liisa: ei me keskityttykään yhteen, vaan se oli ikään kuin niin kuin, se toimi silleen, et ensiksikin kun siinä tiimissä oli ohjaaja, sosiaalityöntekijä ja kaksi etuuskäsittelijää. Ja se, niin se..siksi se onnistuikin varmaan suurelta osin kun ne meillä oli tosi hyvät, pitkän linjan ammattitaitoiset etuuskäsittelijät, jotka pyörittivät sitä, pyörittivät sitä meidän niin kuin tiimin, neljän ihmisen sitä yhteistä kakkua, ne pyörittivät ikään kuin sitä pohjaa siellä koko ajan, sitä etuuskäsittelyä, tosi taitavasti ja nopeasti ja siihen ei tarvinnut niin kuin juurikaan puuttua

Maija: mmm

Liisa: ja me pystyttiin sit ohjaajan kanssa jakamaan sitä, et no ihan konkreettisesti, me oltiin niin kuin sovittu, että, et ohjaajalla on esimerkiksi yhteistyö työvoimatoimiston kanssa, et kaikki mikä liittyy siihen, niin kuin aktivointisuunnitelmat, typ-asiakkaat, kaikki mikä liittyy siihen oli hänellä

Paula: joo

Sohvi: mmm

Liisa: ja sit esimerkiksi sosiaalityöntekijällä oli kaikki yrittäjät, hädöt, vuokra-velat

Liisan mukaan sosiaalityöntekijän- ja ohjaajan yhteistä panostusta tietyn asiakkaan asioiden hoidossa ei tarvittu, vaan asiakkaat jaettiin ikään kuin asiakasprofiilin perusteella. Ehkäisevän toimeentulotuen myöntäminen niille asiakkaille, joilla oli vuokravelkaa tai ääritapauksessa häätöpäätöksen asunnosta saaneiden asiakkaiden asumisenjärjestelyjä koskevat ratkaisut olivat edelleen sosiaalityöntekijän hoidettavana. Kuten yrittäjien toimeentulotukea koskevat päätökset. Liisa mainitsee sosiaaliohjaajan työskennelleen asiakkaiden asioissa yhteistyössä työvoimatoimiston ja työvoimanpalvelukeskuksen kanssa ja sosiaalityöntekijä kertookin, että yhteistyössä he olivat pystyneet muodostamaan työnjakoa myös työntekijöiden oman osaamisen tai kiinnostuksen perusteella. Hän kehuu tiimin etuuskäsittelijöiden työtapaa ja ammattitaitoa sekä antaa ymmärtää, että toimeentulotukipäätösten teko ja pohtiminen olisi vienyt huomattavasti enemmän aikaa sosiaalityöntekijältä ja sosiaaliohjaajalta, mikäli etuuskäsittelijöiden työ ei olisi ollut niin moitteetonta. Kokemusta omaavien ja asiantuntevien etuuskäsittelijöiden työ kehittämistyön toteutumisessa saakin Liisan kokemuksessa tärkeän roolin.

Tarkensin vielä Liisalta sitä, oliko ohjaava asiakastyö, kuten esimerkiksi kotikäynnit enemmän sosiaalityöntekijän vai sosiaaliohjaajan vastuulla ja kumman vastuulla asiakkaan verkostoneuvottelut olivat:

Fokusryhmä2

Liisa: mut yhdessä me tehtiin niitä..

Sohvi: mut entäs palaverit ja tämmöset yhteisneuvottelut ja muut?

Liisa: jossa oli isommat verkostot?

Sohvi: niin

Liisa: ne oli sosiaalityöntekijällä, joo

Liisa: mut kyl me kotikäyntejä tehtiin ja me tehtiin niitä nimenomaan ohjaajan kanssa sit yhdessä, että se oli semmoista yhteistä kakkua sitten

Sosiaalityöntekijä kertoo osallistuneensa myös lähiohjaukselliseen asiakastyöhön, kuten kotikäynteihin yhdessä sosiaaliohjaajan kanssa. Marttila (2012, 32) kuvaa ennen uudistuksen käynnistymistä tekemässään Vantaan aikuissosiaalityötä koskevassa käytäntötutkimuksessa sosiaaliohjaajan työtä ”kentällä” tapahtuvina asiakaskohtaamisina ja jalkautuvana lähityönä.

Kuvauksessa sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työnkuvat eivät tältä osin ole muodostuneet niin erilaisiksi kuin Marttilan tutkimuksessa (mts. 32). Asiakkaan kokonaistilanteen kartoitus ja suunnittelu vaikkapa yhteistyössä asiakasta hoitavien tahojen kanssa on kuitenkin säilynyt sosiaalityöntekijän vastuulla, mikä on yhteneväistä aikuissosiaalityön esimiehen Teija Hakulisen erottamien sosiaalityöntekijän tehtävien kanssa (Jaakkola 2012, 32).

Seuraavassa sosiaalityöntekijät pohtivat vielä edellytyksiä tiimin kehittämistyölle:

Fokusryhmä2

Liisa: meillä oli ehkä hyvä siinä se, että siksi se kanssa mahdollistui, kun sekä minä että xxxx tää ohjaaja, tultiin niin kuin, tultiin hyvään saumaan uusina siihen toimistoon, niin kuin pääsi uutena tarttumaan tähän asiaan, että meillä ei ollut sitä vanhaa painolastia siellä, että näin tässä toimistossa on tehty, vaan me tultiin uusina ja sit ruvettiin tekemään, että se oli varmaan...

Maija: niin eri näkökulma

Liisa: kanssa hyvä

Maija: niinpä

Liisa uskoo sillä olleen vaikutuksensa kehittämistyön onnistumiselle, että sekä Liisa että sosiaaliohjaaja olivat uusia työntekijöitä sosiaaliasemalla. Hän puhuu sosiaalitoimistoihin juurtuneista työtavoista vanhana painolastina, mikä voi estää entisiä työntekijöitä omaksumasta uusia tapoja toimia. Liisan mainitsema sosiaaliasemien työkuulttuurin merkitys kehittämiseksi saa pohtimaan myös sitä, että sallivatko entiset työntekijät työnkuvan uudistamisen uusille työntekijöille mahdollisesti helpommin kuin jo työssä olleille, sillä kenelläkään ei ole mitään ennakoasenteita tai valmiiksi luotuja rooleja ennestään tuntemattomille työntekijöille.

Otin itsekin kantaa sekä uusien työntekijöiden että myös henkilökemian merkityksestä onnistuneelle yhteistyölle:

Fokusryhmä2

Sohvi: tai silleen tulee uutena siihen työtehtävään ulkopuolelta, et ajattelee ehkä sit vähän erilailla tai siinä ei ole ehkä silleen ja varmaan myöskin sitten öö, sellainen tietynlainen, että niin kuin henkilökemia toimii ja näin että

Liisa: sillä on merkitystä, sillä on.

Sohvi: että miten tulee sitten

Paula: siinä on just semmoinen, että täytyis olla kuitenkin jotenkin aika jotenkin selkeet ne työnkuvat..

Sohvi: mmm

Paula: koska se pohjautuu siihen henkilökemiaan jotenkin niin, et mä tarkoita et, mut jotenkin jos ne on hirveen epäselvät ja rajattomat, niin kuin tää työ on rajattonta

Sohvi: mmm mmm

Paula: niin kylhän se tuo varmaan vähän

Paula: niin tai voi tuoda haasteita

Esitin tunnustellen työntekijöiden välisen henkilökemian merkitystä kehittämisessä, mutta sosiaalityöntekijät yhtyivät näkemykseeni rohkeasti. Paula johtaa ajatuksen henkilökemiasta rajattuihin työnkuviin. Paulan mielestä selkeiden ja rajattujen työnkuvien olemassaolo vähentäisi työntekijöiden persoonien yhteensopivuuden merkitystä eri ammattilaisten yhteistyön toteutumisessa. Paula perustelee näkemystään sosiaalityöntekijän työn luonteella, jossa asiakkaan asioiden hoitoon liittyvät tehtävät helposti lisääntyvät ja joka ikään kuin elää koko ajan. Paula ei sano suoraan, mutta tulee kuitenkin ymmärrettäväksi, että jos työtehtäviä ei saada jaettua työn tuoksinassa työntekijöiden kesken, olisi parempi selventää työnjakoa. Työnjako ja virkahierkia ovat Weberin byrokraattisen ideaalityypin piirteitä ja Freidsonin mukaan profesoiden itsesäätelyssä tärkeää olisi vapautua nimenomaan byrokratian kontrollista (Freidson 2001 Rostilan ym. 2011, 145 mukaan). Tiukemmin rajatut työnkuvat voisivat siten luoda byrokratiaa, mutta Freidsonin näkemyksestä poiketen kuitenkin edesauttaa sosiaalityöntekijän tehtävän kirkastumista organisaatiossa.

8 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN KAHTALAINEN ROOLI

Työntekijät totesivat, että nykyään Suomessa melkein kuka tahansa voi joutua sosiaalitoimiston asiakkuuteen. Tästä kertoo esimerkiksi koko ajan kasvava toimeentulotukiasiakkaiden määrä. Yksi haastateltavani nosti esiin sen, kuinka toimeentulotukiasiakkuudessa oli vuonna 2008 noin 8800 kotitaloutta. Vuoden 2013 lokakuussa toimeentulotukea saaneiden kotitalouksien määrä oli kivunnut jo 10 700:an. Haastateltava arveli koko vuoden 2013 luvun nousevan 11 000–12 000 kotitalouteen. Asiaksmäärien kasvuun on vaikuttanut vuoden 2009 aikoihin alkanut taloudellinen taantuma, joka on pakottanut monen turvautumaan toimeentulotukeen. Näiden hurjien lukujen valossa on entistä ymmärrettävämpää taloudellisen avun hakeminen sosiaalitoimesta. Samalla luvut kertovat yhtä sosiaalityöntekijää tai sosiaaliohjaajaa kohti kasvaneista asiakasmääristä, sillä työntekijöiden määrää ei ole lisätty.

Aikuissosiaalityön ammatillisuutta etsitään usein toimeentulotukityön ulkopuolelta. Pyrkimys sosiaalityön erottamiseen toimeentulotuesta voi yhtäältä luoda mahdollisuuksia sosiaalityön syvemmälle menetelmälliselle kehittämiselle ja vaikuttamistyölle, mutta toisaalta etäännyttää sosiaalityöntekijöitä asiakkaista. Kuvaan, miten sosiaalityöntekijät perustelevat asiantuntijuuttaan asiakkaiden taloudellisen ja sosiaalisen selviytymisen tukemisessa, tilanteessa, jossa toimeentulotuen tarpeessa olevien kuntalaisten määrä kasvaa. Aikuissosiaalityöntekijät toteuttavat myös aktivointipolitiikkaa viimesijaisen toimeentuloturvan kautta.

8.1 Yksilöllisen harkinnan mahdollisuus asiakasmassojen paineessa

Vantaan aikuissosiaalityössä tehtyjen organisaatiouudistusten kuten tehtävärakennemuutosten ja toimeentulotuen kehittämishankkeen yhtenä tavoitteena oli kasvaneiden asiakasmäärien hallitseminen ja varsinkin toimeentulotukityön tehostaminen ja sujuvoittaminen.

Nostan keskustelusta esiin aineistolähtöisesti diskursseja, jotka kuvaavat esimerkiksi vallitsevaa johtamiskulttuuria. Tarkastelen sitä, millaista vastapuhetta haastattelemani sosiaalityöntekijät tuottavat näitä diskursseja vastaan. Juhila (2004, 29) määrittelee *vastapuheen* olevan kulttuurisesti vakiintuneita luokitteluja horjuttavaa sanallista tai mahdollisesti myös eikielellistä toimintaa. Juhila (mts. 29–31) erottaa vastapuheesta kaksi muotoa: *tavallisuusreto-*

riikan ja eron politiikan, joista jälkimmäinen sopii mielestäni parhaiten kuvaamaan sosiaalityöntekijöiden tuottamaa vastapuhetta. Eron politiikassa vaihtoehtoiset määritykset kilpailevat hallitsevien määrittelyjen kanssa, jolloin vastapuheen kautta tuotetuista määrittelyistä tulee pikemminkin rinnakkaisia kuin alisteisia suhteessa etuoikeutettuihin määrittelyihin (mts. 30–31). Sosiaalityöntekijöiden puheesta muodostamani vallitsevia ajattelutapoja kiteyttävät diskurssit ovat vielä kulttuurisesti vakiintumattomia, joten pienen sosiaalityöntekijöiden ryhmän on mahdollista tuottaa niiden rinnalle vaihtoehtoisia määrittelyjä.

Sosiaalityöntekijät pohtivat työn uudelleenorganisointien yhteyksiä sosiaalityön ja toimeentulotuen väliseen keskusteluun ja yksilöllisen harkinnan merkitystä toimeentulotukiasiakkaille. Fokusryhmän vetäjänä kerroin opintojeni aikana havainneeni yliopistolla vallinneen trendin, jossa raha ja sen myöntäminen haluttiin eriyttää kokonaan sosiaalityöstä. Ilmiöstä syntyi keskustelua, jossa sosiaalityöntekijät pitivät asiakkaiden auttamisen toimeentulotukea myöntämällä sosiaalityöhön kuuluvana ja tärkeänä keinona asiakastyössä. Keskustelijat toivat esiin esimerkiksi sen, ettei muuta hoitoa, kuten psykiatrista sairaalahoitoa voida aloittaa ennen kuin ihmisen ensisijaiset perustarpeet, kuten ruoka ja asunto on turvattu. Toimeentulotuen myöntämistä perusteltiin myös toimeentulotukilaililla ja sen harkinnanvaraisella osuudella, joiden tarkoituksena on tukea taloudellisissa vaikeuksissa olevia ihmisiä ja perheitä, jotta heidän mahdollisuutensa osallistua yhteiskuntaan eivät kaventuisi.

Fokusryhmä1

Seija: ...Ja mitä vielä tulee siihen rahaan, niin mä en näkis sitä niin kovin pahana asiana. Et sehän on sosiaalityön väline, et kyllähän se kuitenkin me operoidaan ihmiselämän sen puolen kanssa, missä on niin kun tää toimeentulo ja asuminen ja nää perusasiat, et ne on ne lääketieteet ja psykologiat mitkä tutkii sitä sielua ja muuta. Me katotaan et ruumis saa sen minkä se tarvii. Kyl mä nään et siinä toimeentulotuessa niin just se harkinnanvaraisuus, et me voidaan kattoa millä se asiakas pärjää ja selviää ohi niitten kaikkien ohjeitten ja normien, että siinä mielessä mä ajattelen, että tää rakennemuutos voi olla niin kun hyväksikin, et jos se sitten se semmonen massojen käsittely menee sinne etuuskäsittelyyn ja jos meille jäis enemmän kattoo sitä yksilöllistä näkökulmaa siinä toimeentulotuen osassakin.

Seijan puheenvuoro kiteyttää asian ytimen: sosiaalityön tehtävänä on ensisijaisesti huolehtia ihmisen perustarpeista. Seijan kommentissa heijastuu aikuissosiaalityön asiantuntijuus, jossa

sosiaalityöntekijä voi harkintavaltaansa perustuen huolehtia siitä, että asiakkaan oikeus viimesijaiseen toimeentuloturvaan sekä myös ehkäisevään toimeentulotukeen toteutuu. Pelkkiin toimeentulotukiohjeisiin ja -normeihin perustuva päätöksenteko voi siten johtaa asiakkaan kannalta erilaiseen lopputulokseen. Sosiaalityöntekijän mukaan tehtävärakennemuutos mahdollistaa yksilöllisen näkökulman huomioimisen paremmin tiettyjen asiakkaiden osalta, mikäli valtaosa toimeentulotukiasiakkaiden taloudellisista asioista ratkaistaan etuuskäsittelytyössä.

Keskustelun vetäjänä tarkensin vielä Seijan näkemystä siitä, että sosiaalityöntekijän on tärkeää voida päättää toimeentulotuesta:

Fokusryhmä1

Sohvi: niin et sä näet, että se on kuitenkin tärkeä väline, toimeentulotuki ja tietysti tavalla se raha ja rahan myöntäminen?

Taru: Samoin mun.

Ulla: joo samaa mieltä.

Seija: koska sillä voi pelastaa monen perheen, kun kyllä se nyt jokainen tietää kuinka suuren ahdingon se aiheuttaa jos sulla ei ole rahaa.

Taru: ei silloin mietitä, ei silloin ihminen pysty sisäistämään mitään muuta. Ei silloin sovi päähän muuta kuin se, että mistä mä saan sen rahan.

Maija: Se on ihan tutkittu juttu, se on ihan tutkittu juttu että stressi rahasta tyhmentää.

Taru: joo se on hyvin sanottu.

Maija: Siihen menee kaikki resurssit siihen päivittäisen, et ei pysty saamaan niitä kykyjä mitä on. Siis se ihminen ei ole tyhmä tai muuta, mut et on vaikea niin kun miettiä niitä, mitä sitten tekee, kun ne resurssit menee siihen.

Keskustelijat kertovat huomanneensa, kuinka vaikeassa taloudellisessa tilanteessa kamppailevien asiakkaiden voimavarat ovat lopussa ja huoli rahasta ja sen riittämisestä päivittäiseen elämään estävät heitä toteuttamasta täysvaltaisesti itseään. Keskusteluotteessa näyttäytyy myös eräs sosiaalityön asiantuntijuudelle tärkeä asia, joka on nöyryys suhteessa omaan työhön ja omaan asemaan. Nöyryys ihmisten perustarpeiden ymmärtämisessä ja nöyryys suhteessa omaan asemaan päätöksentekijänä ei kuitenkaan tarkoita alemmuutta eikä oman työn vähek-

symistä. Pikemminkin kyse on asiakkaiden tilanteen todellisuuden ja työn reaalisten lähtökoh-
tien sanoittamisesta rehellisesti ääneen.

Seuraavassa otteessa keskustelu yksilöllisen asiakasnäkökulman huomioimisesta ja sosiaali-
työn asiantuntijuudesta jatkuu. Keskusteluun nousee laajempi perspektiivi toimeentulotuen ja
muun asiakastyön eriyttämisestä ja samalla keskustelu tuodaan lähemmäksi sosiaaliasemilla
tehtävää asiakastyötä ja palvelukäytäntöjä.

Fokusryhmä1

Taru: Tästä toimeentulotuen ja muun työn eriyttämisestä, että minusta tuntuu jo-
tenkin, et kun sanoit massasta. Niin minua arveluttaa se, että ja varsinkin kun tie-
tysti kun nuorten asiakkaiden kanssa, joiden elämässä vaihtuu asiat muuttuu niin
hirveen nopeasti, et mä ihmettelen tavallaan et kuka määrittelee sen massan ja
minua huolestuttaa se, et se missä meidän ainakin pitäis olla, on nyt se tässä
missä me arvioitais se, minkä palvelun tarpeessa tää ihminen on. Et nythän se
arvioinnin, jotenkin siitä puhutaan ihan kuin se olis joku marginaalihomma, joo
etuuskäsittelijä.

Seija: Niin etuuskäsittelijä arvioi sen, et kuka tarvii enempi...et se on nyt vähän
väärässä kohtaa.

Ulla: Niin sehän tässä huolestuttaa muun muassa.

Taru tarttuu Seijan aiemmin esittämään positiiviseen mahdollisuuteen, jossa asiakkaiden erot-
taminen niin sanottuihin pelkästään toimeentulotukea hakeviin asiakkaisiin ja sosiaalityön
palveluja tarvitseviin asiakkaisiin, voi luoda sosiaalityöntekijöille tilaisuuden keskittyä enem-
män yksittäisiin asiakkaisiin ja heidän tarpeisiinsa. Sosiaalityöntekijöiden huolena on se, että
mikäli sosiaalityötä tarvitsevien asiakkaiden seulonnassa ei sosiaalityön asiantuntijuudelle jää
aikaa tai sille ei anneta tilaa, on vaarana nimenomaan asiakkaiden hukkuminen massaan ja
yksilöllisen näkökulman katoaminen.

Taru jatkaa pohdintaa toimeentulotukiasiakkaiden jaottelusta tuntemattomaan massaan ja eri-
tyistä huolenpitoa tarvitseviin asiakkaisiin:

Fokusryhmä1

Taru: Mun mielestä xxxxx (johtava sosiaalityöntekijä) sanoi jossain tilaisuudes-
sa, niin eduskunnassa oli toissa viikolla, en päässy sinne kun olin kipeenä, niin
xxxxx (johtava sosiaalityöntekijä) oli siellä käyttänyt puheenvuoroa, ja sanonut

tästä, et... eiku se oli siinä meidän yhteisessä, niin kun et mikä on tavallaan se massa et, ei semmosta ole olemassa, et lain mukaan kaikilla on mahdollisuus saada sosiaalihenkilön palvelua, et minun mielestä olis vähimmäinen se, et sosiaalityöntekijät arviois sen. Nyt vaan oletetaan et on se joiden elämässä ei tapahdu mitään, jotka voi olla vuoskausii tuolla ja sit erityisporukka meillä. Ei, ei se silleen niin kun...

Ulla: joo se on ihan sattumanvarasta tällä tavalla, mikä on meillä

Johtavan sosiaalityöntekijän puheenvuoron nostaminen keskusteluun lisää Tarun esittämiin ajatuksiin auktoriteetin antamaa painokkuutta. Asiaksmassojen olemassaolo kyseenalaistuu entistä vahvemmin ja sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden tarve jokaisen asiakkaan asian kohdalla vahvistuu. Taru kertoo johtavan sosiaalityöntekijän perustelleen näkemystään myös lailla, jonka mukaan jokaisella toimeentulotukiasiakkaalla tulisi olla oikeus saada sosiaalialan koulutuksen saaneen henkilön palvelua. Myös Ulla toteaa sosiaalityöntekijän asiakkuuteen pääsyn olevan sosiaalityöntekijän päätösvallan ulottumattomissa.

Seuraavassa sosiaalityöntekijät eivät puhu asiaksmassoista tuntemattomana ja abstraktina joukkona, vaan alkavat kuvata heitä tarkemmin.

Fokusryhmä1

Taru: Mä sanon, et nuorten kohalla on siin niin sanotussa massassa niin julmetusti kaikilla asteikoilla kaikkein syrjäytyneimpiä ihmisiä, niitä jotka ei voi jaksa ollenkaan huolta oikeuksistaan, jotka ei edes kykene siihen. Ja se minua vaivaa ihan hirveesti tässä, et niitähän pitäis kaivaa justiinsa esiin ennen kaikkea.

Maija: Se on ihan totta, siitä nyt tosta massa-ajattelusta. Niin siinäähän käy juuri niin, et ne jotka on ne pitkäaikaiset asiakkaat, ne jotka on ehkä just niissä hankalimmissa tilanteissa, ne jää just sinne massaan, koska niillä ei ole resursseja pitää elämää itsestään silla lailla silleen, että saisivat varattua aikaa ja keskusteltua, et se on niin kun sanoit julma systeemi. Ja se on nyt just julma työntekijän etiikalle, et joutuu ohittamaan niitä siksi, et asiakasmäärä on niin kauheen iso, et ajattelee et sillekin pitäis varata aika, mut kun ei kerkee.

Sosiaalityöntekijät asettuvat puheenvuoroissaan kuvaamaan asiaksmassoja ikään kuin vallitsevan massa-diskurssin vastakkaisesta näkökulmasta. He toteavat, että pelkästään toimeentulotukiasiakkuudessa olevien asiakkaiden tilanne on ehkäpä kaikista hankalin ja juuri heistä moni tarvitsisi kipeimmin sosiaalityöntekijän apua. Maija palaa myös sosiaalityön etiikkaan ja tote-

aa, ettei sosiaalityöntekijä voi tehdä työtään eettisiä periaatteita noudattaen koska sosiaalityön palveluja tarvitsevien asiakkaiden määrä on niin suuri. Hän puhuu sosiaaliaseman käytännöistä julmana systeeminä, mikä osaltaan kuvastaa organisaation rakenteita työntekijöitä ja asiakkaita etäännyttävinä. Sosiaalityöntekijöiden kaventuneet mahdollisuudet tehdä työtään eettisiä periaatteita noudattaen näkyy myös Mänttari- Van der Kuipin (2013) tutkimuksessa, jossa sosiaalityön eettiset velvollisuudet jäävät julkisten organisaatioiden markkinaorientoitumisen myötä kiristyneiden tulostavoitteiden ja selontekovelvollisuuden jalkoihin.

Toisessa keskustelussa pyysin sosiaalityöntekijöitä ottamaan kantaa siihen, mitä mieltä he ovat julkisuudessa esille nousseesta valtakunnallisesta sosiaalityön palveluiden tasapuolisuuden ja varsinkin toimeentulotuen tasapuolisen myöntämisen vaateesta suhteessa yksilölliseen harkintaan.

Fokusryhmä 2

Paula: No se on kaksipiippuinen juttu. Mut aika vaikee tehdä sitä työtä jos ei ole sitä yksilöllistä. Jos ei tässä työssä olis sitä yksilöllistä harkintaa, mut...

Liisa: mun mielestä sille on liiankin vähän aikaa, sen harkinnan alikäyttöhan

Maija: niin

Liisa: on sen julkisen vallan väärinkäyttöä, et ei se niin, et sitä on liian vähän mun mielestä

Paulan mukaan sosiaalityöntekijän työssä on olennaista nimenomaan mahdollisuus käyttää yksilöllistä harkintaa asiakkaan kohdalla, mutta asiassa on myös huonot puolensa. Liisan mielestä asiakkaan yksilöllisen tilanteen arvioimiselle on liian vähän aikaa ja hän linkittää sen puutteen myös laajempaan kontekstiin julkisen vallan väärinkäytöstä.

Maija tarkentaa vielä omaa käsitystään yksilöllisen harkinnan tarkoituksesta:

Fokusryhmä2

Maija: niin ja se yksilöllinen harkintahan on se, mikä pitäisi olla kaikille, mut tietysti on semmoisia asioita missä voitais niin kuin, jos me huomataan semmoinen asia, joka vaan on semmoinen täysin paisunut ongelma vaikka pääkaupunkiseudulla tää vuokrien hinta, niin se voitais ratkaista myös niin kuin semmoisella yleisemmällä tasolla, sillä tavalla, että ei sit niin pidättäydyttäisi, pidättäydyttäisi niissä, niissä kohtuuvuokrissa ja muuta. Että, et voishan sen niin kuin muualla-

kin, voishan sen jo etuuskäsittelyssä katkoa, että onko tällä ihmisellä perusteet, ahaa se on asunut tässä 15 vuotta ja vuokra on noussut, no emme kohtuullista. Et se ei mun mielestä ole välttämättä ole sitä sosiaalityön harkintaa enää sitten, kun se asia semmoinen, et se riippuu vähän niin kuin siitä

Sohvi: Niin aivan

Maija: Et tietysti se, että sitten asiakkaalla on niin kuin oikeus tulla, tulla keskustelemaan näistä, mistä tahansa asiasta ja saada sitä yksilöllistä harkintaa. Niin se on tosi tärkeä ja sitähan pitäisi, se pitäisi kaikilla olla se mahdollisuus.

Maija jatkaa Paulan esittämästä kielteisestä puolesta, mikä voi liittyä yksilölliseen harkintaan sosiaalityöntekijän työssä. Maijan mukaan jotkin sosiaalityöntekijän harkinnan piiriin kuuluvat päätökset ovat turhia, kuten vuokran kohtuullistaminen eli se, että otetaanko asiakkaan vuokra kokonaisuudessaan toimeentulotukipäätöksissä huomioon vai jätetäänkö siitä osa asiakkaan itsensä maksettavaksi. Hänen mukaansa asiakkaan kokonaistilanteen arviointia voitaisiin tehdä myös etuuskäsittelyssä. Hän näkee tärkeämmäksi sosiaalityöntekijän vastaanotolle pääsyn ja sitä kautta ehkä erityisemmissä asioissa mahdollisuuden saada yksilöllistä harkintaa.

Seuraavassa otteessa keskustelijat pohtivat vielä pidemmälle asiakkaiden tasapuolisen kohtelun mahdollisuutta ja sosiaalityöntekijän roolia asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden huomioonottamisessa.

Fokusryhmä 2

Liisa: Niin onko kyse siitä, että kun nykyään niin moni jää ikään kuin kokonaan ilman, niin sitten ruvetaan huutamaan sen tasapuolisuuden nimiin vaikka ikinä ei siihen päästä

Sohvi: niin

Maija: mmm

Sohvi: niin

Maija: Ja toisaalta, jos se nyt ois, jos esimerkiksi tässä jos nyt ajatellaan rahassa, et jos se nyt olis aina täysin tasapuolista ilman sitä harkintaa, niin en mä nyt tiedä mihin sitä sosiaalityöntekijää tarvittaisiin

Liisa: niin..niinpä

Maija: et silloinhan se voitais vaan lainsäädännöllä ja ohjeistuksella niin kuin päättää se homma

Liisa: toteuttaa ne summat

Maija: et sitä vartenhan sosiaalityöntekijä on, jotta voidaan ottaa se yksilöllinen tilanne ja perheen tilanne huomioon et eihän se...se niin kuin, ja koska koskaan ei voida mitään asiaa ihan niin kuin ihmisten ja elämä on vaan semmoista ja ihmisten tilanteet on niin moninaisia, että siellä saattaa olla semmoisia asioita vaikka mitä ei pysty sellaisella yleisellä säännöllä ottamaan huomioon ja sitä vartenhan se järjestelmä on semmoiseksi luotu.

Keskustelu sosiaalityön asiakkaiden tasapuolisesta kohtelusta alkaa Liisan ottaessa esille, kuinka läheskään kaikki apua tarvitsevat eivät pääse sosiaalityön asiakkuuteen. Hän viittaa kommentillaan sosiaalityön asiakkaiden suureen määrään ja sosiaalityöntekijöiden vähäisyyteen, joka tuottaa tilanteen, jossa läheskään kaikkia asiakkaita ei ehditä tavata. Hän on vahvasti sitä mieltä, että täysi tasapuolisuus asiakkaiden välillä ei sosiaalityössä ole mahdollista. Maija esittää ajatuksen, että vaatimus tasapuolisuudesta asettaa myös sosiaalityöntekijän tehtävän kyseenalaiseksi. Samalla hän tuo uudelleen esiin lakisääteisyys ja ohjeistuksen mahdollisuuden toimeentulotuen myöntämisessä, jonka avulla voitaisiin helposti päättää kaikki toimeentulotuen perusosan lisäksi tarpeelliset menot. Hän kuitenkin peräänkuuluttaa edelleen sosiaalityöntekijän roolia nimenomaan ihmisten vaihtuvien elämäntilanteiden ymmärtäjänä, johon yleiset normit ja ohjeistukset eivät ylety. Sosiaalityöntekijän roolina on toimia osana järjestelmää, mutta sellaisena osana, jolla on mahdollisuus poiketa yleisistä säännöistä.

Massat ja massa-ajattelu on aineistosta esiin nouseva diskurssi, jonka sosiaalityöntekijät tuntevat vieraaksi omalle etiikalleen ja asiakastyön toteuttamisen tavalle. Asiakkaiden näkeminen pelkkänä toimeentulotuen tarpeessa olevana massana edustaa työntekijöille erityisesti toimeentulotukityön välineellistymistä sekä uhkaa siitä, että myös sosiaalityön halutaan välineellistyvän pelkäksi työsuoritteeksi. Työntekijöiden näkemyksissä eronteko sosiaalityön asiakkaisiin ja toimeentulotukiasiakkaisiin on kuin kaksiteräinen miekka: yhtäältä työntekijöiden mahdollisuus keskittyä vain muutamiin sosiaalityötä tarvitseviin asiakkaisiin antaa tilaa sosiaalityölle, toisaalta taas se luo työntekijän etiikalle ristiriitaisen tilanteen, kun he tietävät etteivät läheskään kaikki vaikeassa tilanteessa olevat pääse sosiaalityöntekijöiden vastaanotolle.

Toimeentulotuki toimii välittäjänä yksittäisen asiakkaan ja sosiaalityön välillä. Kun toimeentulotuki erotetaan sosiaalityöstä, on mahdollista, että aikuissosiaalityö ei enää kohtaa asiakasta ja

hänen hätäänsä juuri kriittisemmillä hetkillä. Vantaan aikuissosiaalityössä viime vuoden aikana toteutettu toimeentulotukityön ja sosiaalityön - ja ohjauksen organisoiminen erillisiksi yksiköikseen ja valtakunnallinen päätös toimeentulotuen siirrosta kelaan voi johtaa asiakkaan heikentyneisiin mahdollisuuksiin saada yksilölliseen akuuttiin tilanteeseensa perustuvaa taloudellista tukea.

8.2 Aikuissosiaalityön kontrollivelvollisuus

Aikuissosiaalityössä kohdataan myös ongelmia, joissa asiakkaan asianajajan tai hänen rinnalla kulkijan rooli ei riitä, vaan sosiaalityöntekijän on myös toteutettava viranomaisen kontrollivelvollisuutta. Kontrollitehtävää toteuttaessaan sosiaalityöntekijän suhde asiakkaaseen voi muuttua. Toisaalta mikäli sosiaalityöntekijä oman ammatillisen eetoksensa perusteella ei näe tarvetta kontrollille voi syntyä ristiriitainen tilanne, koska hänen odotetaan toteuttavan sosiaalityölle organisaation tai yhteiskunnan taholta annettuja tehtäviä. Kontrollivelvollisuus näytetään esimerkiksi pelkän toimeentulotuen tai työmarkkinatuen varassa elävien asiakkaiden tapaamisvelvoitteena, mikä juontaa juurensa aktivointipolitiikasta.

Julkusen mukaan aktiivinen sosiaalipolitiikka käsitteenä ei ole yhtä selkeä kuin aktiivinen työvoimapolitiikka, jota alettiin toteuttaa 1990-luvun laman aikaisessa Suomessa yhdessä muiden lamatalouden leikkaustoimenpiteiden kanssa (Julkunen 2014, 34–35). Aktiivista sosiaalipolitiikkaa alettiin toteuttaa myöhemmin, 1990-luvun puolivälissä. Aktivointi ulotettiin tällöin koskettamaan ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä olevien lisäksi ainoastaan työmarkkinatuen ja sosiaaliturvan varassa eläviä henkilöitä. Sanktiointia toteutettiin velvoittamalla nämä henkilöt ottamaan vastaan tarjottua työtä työmarkkinatuen tai toimeentulotuen leikkauksien pelossa. Aktivointipolitiikan tavoitteena on siis edistää sosiaalitoimen asiakkaiden kuntoutumista ja kelpoisuutta työmarkkinoille ja saada heidät ansiotyöhön sosiaaliturvalla elämisen sijaan. (Julkunen 2014, 35.)

Seuraavassa otteessa keskustelua käydään tästä asiakasryhmästä ja sosiaalityöntekijän osittain ongelmallisesta tehtävästä näiden asiakkaiden kanssa.

Fokusryhmä 1

Seija: Mut sit on nää elämäntapaintiaanit, jotka tota, joilla on jonkunlainen alakulttuuri, jossa he elää ja he haluaa elää vapaana tehdä jotain omia juttuja ja

Taru: mmm

Maija: mmm

Seija: haluaa kuitenkin tän toimeentulotuen, ei tuu mihinkään tapaamisille, ei ota mitään kontaktia, kun me yritettäis niin kuin sinne työkkäriin ja he ei halua mennä sinne työkkäriin, koska ne sit siellä rupee tuputtamaan niitä kaikenmaailman työpaikkoja, kun he haluaa pysyä vaan siinä, he tyytyy siihen pieneen toimeentulotukeen ja haluaa tehdä niitä omia juttujaan, niin tässä tulee semmoinen, että mulla ei olis mitään sitä vastaan, vaikka heidän heidät annettais olla ihan rauhasa, mutta kun tässä tulee nyt se velvoite, että kun pitäis hakea ne ensisijaiset etuudet ja sit pitäis saada nää ihmiset niin kuin tulemaan edes moraaliseen keskusteluun, että miten sä meinaat tän elämäs viettää.

Seija nostaa keskusteluun hänen työssä kohtaamansa ongelman, jossa tietty asiakasryhmä ei suostu minkäänlaiseen yhteistyöhön sosiaalityöntekijän kanssa. Nämä ”*elämäntapaintiaanit*”, eivät oikein sovellu sosiaalityön kontrollitehtävään ja aktivoinnin ajatukseen, jossa kaikkien kynnelle kykenevien asiakkaiden tulisi hakeutua töihin tai heille tulisi etsiä vaihtoehtoisia polkuja esimerkiksi työllistämistoimenpiteiden kautta. Rajavaaran (2014, 156) mukaan aktivointi muuttaa ajatusta yhteiskunnan ja yksilön suhteesta ja toimeentuloturvan tehtävistä. Toimeentuloturvan merkitys muuttuu, kun sosiaaliturvan tehtävänä ei olekaan enää vain yksilön suojaaminen mahdollisilta elämänkulkuun liittyviltä riskeiltä. Aktivointipoliittisen ajattelutavan perusteella yksilöä tuetaan, vain mikäli hän pyrkii työelämään tai osallistuu aktivointitoimenpiteisiin. (Keskitalo 2013 Rajavaaran 2014, 156 mukaan.) Tässä kohtaa sosiaalityöntekijä asettuu kuitenkin lähtökohtaisesti näiden vähään tyytyvien ja itsensä ikään kuin yhteiskunnan vaatimuksista vapauttaneiden asiakkaiden puolelle, mutta pitää silti kiinni siitä olettamuksesta, että sosiaalityössä näitä asiakkaita olisi kuitenkin edes yritettävä tavata ja sitä kautta ohjata heitä työelämään.

Keskustelu sosiaalityön kontrollivelvollisuuden liittyvästä aktivoinnista jatkuu Maijan esittäessä oman selkeän näkemyksensä kyseiseen ongelmaan.

Fokusryhmä 1

Maija: mä oon vapauttanut itseni siitä, mä oon ajatellut, et jos mä tsekkaan välillä, että semmoinen henkilö mä tarjoon välillä, et jos sä sitten joskus haluat, niin täällä on näitä ja näitä palveluita ja ikään kuin niin kuin se, et jos tulee toisiin ajatuksiin tai haluaa niihin, niin mä oon ajatellut niin silloin, et me tarjotaan niitä, mut tietyllä tavalla tai en mä tiedä onks tää sukupolvikysymys vai mikä, tai ei tää välttämättä oo, mä ajattelen silloin myös niin että, että ainakin meidän ikäluokassa tai minun ikäluokassa ja nuoremmissa on jo paljon semmosia, jotka sitten jotenkin valitsee toisella tavalla tai ajattelee et valinta on niin kuin semmoinen.

Maija ei näe aktivointitehtävää samanlaisena ongelmana kuin Seija. Hän ottaa vahvemmin sosiaalityöntekijän ammatillisen harkintavallan työn keskiöön ja asettaa itsensä ikään kuin asiakkaan työllistymisen parantamisen mahdollistajaksi, muttei niinkään kontrollitehtävän toteuttajaksi. Lisäksi hän arvelee, että nuoressa ikäluokassa on paljon ihmisiä, jotka eivät halua työmarkkinoille syystä tai toisesta. Hän hyväksyy näiden nuorien sosiaalityön asiakkaiden valinnan. Tutkijat näkevät sosiaaliturvaa koskevia aktivointiuudistuksia perusteltavan muun muassa sillä, että pitkään jatkunut toimeentulotukiasiakkuus passivoi työttömiä. Tukea on myönnetty liian helposti aiemmin, jolloin asiakkaiden tehokas työhön sitouttaminen ei ole toteutunut. (Lodemel ja Trickey 2001; Lodemel 2004 Keskitalon 2013, 50 mukaan.) Maijan näkemyksessä keskeistä on se, ettei varsinkaan nuorten asiakkaiden työhön meneminen ole kiinni toimeentulotuen myöntämisestä tai sen myöntämättä jättämisestä.

Aktivointitehtävään ei kuitenkaan synny tyhjentävää ratkaisua Maijan vapauttaessa sosiaalityöntekijän aktiivoinnin ikeestä, vaan keskustelua jatketaan toimeentulotuen ja aktivointitoimenpiteiden suhteesta.

Fokusryhmä 1

Seija: Mut miten te teette sitten tän 20 prosentin alennuksen kanssa?

Taru: Usein he sanoo, et ihan sama, vai onks sinulla? Ainakin minulle nää jotkut tämmöset sanoo, että kuule nyt pitää alentaa, kuule ihan sama alenna vaikka 40. Vai onks nää yksittäisiä?

Ulla: joo..o

Ulla: Mä voin sanoa, et mä oon varmaan ainakin 15 vuotta tehnyt niin, että jos ihminen sanoo, tietysti aina on ollut tämmösiä ihmisiä, mut on varmaan nykyään

enemmän, niin on tehty sit suunnitelma, et tää on sit hänen suunnitelmansa ja se on kirjattu..ja sit jos joskus

Seija jatkaa vastausten etsimistä ongelmalliseksi kokemaansa tilanteeseen esittämällä konkreettisen esimerkin, joka koskee toimeentulotuen alentamista sanktiona, mikäli asiakas ei suostu tapaamiseen. Taru jakaa kokemuksen Seijan kanssa, mutta ei esitä siihen tyhjentävää ratkaisua. Asiakkaan rankaisu toimeentulotukea alentamalla ei ehkä ratkaisekaan sitä, miten aktiivointitehtävää saataisiin toteutettua. Taru myös hakee vastausta ongelmaan muilta kysymällä ovatko he kohdanneet samanlaisia ongelmia. Vasta Ullan antama vastaus tarjoaa ongelman ratkaisuun lisää keinoja. Ullan mukaan asiakkaan oma suunnitelma työllisyystilannettaan koskien riittää. Ullan kommentissa näkyy myös kokemuksen tuottama varmuus siitä, että sosiaalityössä on aina kohdattu ihmisiä, jotka eivät halua tehdä työtä eivätkä ottaa vastaan sosiaalityöntekijän apua tilanteen korjaamiseksi.

Seuraavassa pohditaan edelleen sosiaalityöntekijän tehtävää passiivisten asiakkaiden herättelijänä. Käytännöllisiä ongelmia tuottaa myös se, ettei sosiaalityöntekijä tavoita asiakkaita tapaamiselle, jotta yksilöllinen suunnitelma voitaisiin tehdä.

Fokusryhmä 1

Seija: Niin mut jos sitä ei saa kiinnikään tekemään mitään suunnitelmaa?

Ulla: No se on jo vaikeempi, se on totta

Maija: Se on hankalampi

Ulla: No mä oon nyt toistaiseksi saanut kaikki sillä tavalla

Maija: Niin mäkin

Ulla: Et on voitu sitten todeta, et tää, et näin hän on ajatellut asian ja hän haluaa näin elää ja se on hänen suunnitelmansa. Ikänä en ole kyllä yhtään alennusta tehnyt prosentteille, koska mä en koe, että se toimeentulotuen prosentin alentaminen olis mitenkään kuuluis sosiaalityöhön mä en osaa sitä mieltää siihen mutta, että se ei mua paina ja suunnitelmaan mä sen kirjaan.

Sosiaalityöntekijän ongelma tavoittaa asiakkaitaan henkilökohtaisesti, kertoo toimeentulotukiasiakkaita olevan paljon ja taloudellista tukea myönnettävän myös ilman asiakkaiden tapaa-

mista. Maijalla ja Ullalla ei ole kuitenkaan ongelmaa asiakkaiden tavoittamisessa suunnitelman tekoa varten. Ulla vahvistaa edelleen aikaisempaa näkemystään siitä, että yksilöllisen suunnitelman tekeminen riittää asiakkaan tilanteen selvittämiseksi, jonka jälkeen asiakkaan voidaan antaa olla rauhassa. Serrano Pascual toteaa (2007, 14–15 Keskitalon 2013, 55 mukaan) aktivoinnin muuttaneen tapaa, millä hyvinvointivaltion tavoitteita ja keinoja tarkastellaan. Hänen mukaansa aktivointia voidaankin kuvailla hyvinvointivaltion uutena paradigmatyöttömyyttä ongelmana lähestytään tällöin yksilön kanssa tehtävien sopimusten kautta. Keskeistä uudessa paradigmassa on myös se, että rakenteellinen työttömyys jää yksilön kannustus- ja pakotetoimia korostavan ideologian varjoon.

Serrano Pascual (mt.) väittää, että aktivointia varten tehtäviä suunnitelmia ei kuitenkaan tehdä kahden tasa-arvoisen henkilön välillä, vaan ne ovat osa uutta sosiaalisen säätelyn mekanismia, jotka vain symbolisesti perustuvat työntekijän ja asiakkaan yhteiseen sopimukseen. Haastattelemani sosiaalityöntekijät kyllä käyttävät keinovalikoimanaan asiakkaiden kanssa yhteisesti tehtäviä suunnitelmia, mutta Serrano Pasqualin kuvaamaa sosiaalisen säätelyn tehtävää ne eivät varsinaisesti toteuta. Tähän on syynä joko se, että asiakkaat eivät suostu yhteistyöhön tai sosiaalityöntekijät kiertävät kontrollitehtävää mieltämällä aktivointisuunnitelmat vain muodollisuuksina. Esimerkiksi Ullan mielestä asiakkaiden toiminnan kontrollointi toimeentulotukea alentamalla ei kuulu sosiaalityöntekijän tehtäviin.

Tässä kohtaa sosiaalityöntekijät siirtyvät hetkeksi ymmärtämään myös sosiaalityöntekijän keinoa aktivoita nimenomaan nuoria työttömiä toimeentulotuen saajia.

Fokusryhmä 1

Taru: Kyl mä nuorten tiimissä, oon mä alentanut monta kertaa

Ulla: sen mä tiedän voi olla kun teillä on näitä...

Taru: nimenomaan semmosista jäpiköistä, semmosilta, jotka valuu tuolissaan ja ei ikinä tee mitään

Ulla: mä just ajattelin

Taru: mut sit taas nää elämäntapaintiaanit, jolla on tavallaan joku niin kuin näkemys, niin minun on helpompi heidät niin kun jättää

Maija: niin jos siellä on joku arvopohja tai joku semmonen mikä sit..

Taru: niin niin

Taru: mut sit nää tommoset no en oo viittinyt en jaksa

Ulla: joo mä uskon, että nuorten puolella teillä on eri tilanne varmasti, joo mä voin uskoa

Tarun tapa toimia nuorten asiakkaiden kanssa kuvastaa sosiaalityöntekijää kontrolloijana, joka toimeentulotuen perusosaa alentamalla yrittää aktivoida passiiviseksi kuvaamiaan nuoria. Tarukin ymmärtää kuitenkin oman arvopohjansa perusteella valintansa tehneitä nuoria, jotka eivät halua hakea työtä. Asiakkaan passiivisuus on kuin punainen vaate sosiaalityöntekijälle, mutta asiakkaan yksilöllisyys ja päämäärätietoisuus saa sosiaalityöntekijät ymmärtämään asiakasta. Näkemys saa minut pohtimaan toteuttaako kuvatus kaltainen ristiriitainen tapa toimia erilaisilla samassa tilanteessa olevien asiakkaiden kanssa aktivointitehtävää? Voisi kuvitella, että nimenomaan positiivista kannustusta ja aktivointia tarvitsisivat nuoret, joiden passiivinen käytös voi kätkeä sisälleen avuttomuutta ja kyvyttömyyttä omien asioiden hoitoon. Kun taas tietyn arvopohjan valinneita nuoria eivät ehkä rankaisutoimenpiteet hetkauta, mutta yhteiskunnan kannalta heitä voitaisiin pitää hyvinvoivina vapaamatkustajina, joita tulisi tästä sakottaa. Sosiaalityöntekijät kuitenkin näyttävät hyväksyvän nämä nuoret paremmin kuin muut työttömät nuoret.

Lodemel ja Trickey (2001 Keskitalon 2013, 51 mukaan) toteavat, että uudet sosiaaliturvan aktivointiehdot koskettavat nimenomaan nuoria työttömiä ja pitkäaikaistyöttömiä tietyn työttömyysajan jälkeen. Viranomaisten kuten esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden tulee tarjota näille nuorille tukea sekä seurata heidän omia toimiaan työllisyyden edistämiseksi. Tuen saantiin liittyy ehtoja, joten mikäli nuori ei välitä näistä ehdoista, voidaan hänen työttömyysturvansa lakkauttaa tai toimeentulotukensa määrää alentaa. Nimenomaan nuorista työttömistä ollaan oltu huolissaan, koska nuorten syrjäytymistä myös muusta elämästä on pelätty (Lodemel ja Trickey 2001 Keskitalon 2013 50 mukaan).

Aikuisasiakkaiden kohdalla tilanne näyttää olevan helpompi, sillä he ovat jo ehkä hyväksyneet yhteiskunnalliset velvollisuutensa ja heitä ei enää niin paljon painosteta työvoimatoimistossa.

Fokusryhmä 1

Maija: Niin kun musta tuntuu, et yli 25-vuotiaissa on sellaisia, et sit kun sanoo et menet sinne työkkäriin, niin sit menee ja vaikkei siinä tapahtuis mitään, niin sit menee

Taru: joo

Maija: sitten jos on näitä et mä en siksi ja siksi mene

Seija: mut niille ei tuukkaan niitä työllistämistoimenpiteitä, kato nehän saa olla siellä työkkärissä ihan rauhassa

Ulla: joo sekin on totta

Maija pohtii sitä, että hänen tapansa toimia työllistymisvelvoitteiden osalta asiakkaan ehdoilla toimii mahdollisesti paremmin aikuisasiakkaiden kohdalla kuin nuorten kanssa. Seija muistuttaa, kuinka yhteiskunnan taholta painostetaan nuoria enemmän kuin aikuisia asiakkaita hakemaan elämälleen suuntaa opiskelun tai työllistymisen avulla. Vastakkainasettelu työtä tai opiskelua vierastavien nuorten ja viranomaisten välillä voi tällöin käydä hankalaksi.

Sosiaalityöntekijät toimivat etulinjassa aktivointipolitiikan toimeenpanossa, jolloin heidän työllään on merkitystä siihen millaiseksi aktivointipolitiikka käytännössä muodostuu. Koska sosiaalityöntekijät tekevät työtään organisaation ja erilaisten verkostojen ehdoilla sekä ammatillisten lähtökohtiensa mukaan, ei voida ajatella, että virallinen aktivointipolitiikka toteutuisi sellaisenaan ja samanlaisena käytännön työtä tekevien ammattilaisten kautta. (van Berkel & van der Aa 2012, 493–494 Keskitalon 2013, 61 mukaan.) Yksilöllisen tilanteen kartoitus vaatii myös paljon työaikaa ja ei palvele siten tehokkuustavoitteita. Riittämättömien resurssien vuoksi etulinjan työntekijät joutuvat kehittämään erilaisia tapoja selvittääkseen aktivointitoimenpiteitä tarvitsevien asiakkaiden tulvassa. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004 Keskitalon 2013, 61 mukaan.) Tämä tulee esille myös tutkimieni sosiaalityöntekijöiden parissa siten, että he saattavat tehdä erilaisia ratkaisuja eri asiakkaiden kohdalla. Toki myös asiakkaiden määrät ja se millaisia asiakkaita sosiaalityöntekijällä on sekä työtehtävän ja toimipisteen antamat mahdollisuudet vaikuttavat etulinjan aktivointipolitiikan toteuttamiseen.

Sosiaalityön professionaalisuuden piirteet nousevat vastakohtaisuuksina edellä tulkitsemistani aineisto-otteista. Keskustelussa muodostetaan yhteenliittymiä ja erontekoja asiakkaan ja sosi-

aalityöntekijän välille. Sosiaalityöntekijä ja asiakas liittyvät yhteen tietyissä tilanteissa ja toisissa tilanteissa sosiaalityöntekijän on etäännyttävä itsensä asiakkaasta, jotta sosiaalityöntekijän rooli ja tehtävät hyvinvointivaltion ammattilaisena toteutuvat. Nämä aikuissosiaalityöhön liittyvät kontrollitehtävät voivat olla ristiriidassa ammatin eettisten lähtökohtien ja ammattilliseen kokemukseen liittyvän asiantuntemuksen kanssa. Sosiaalityössä kohdattavaa ristiriitaisuutta kuvaa Jürgen Habermasin *elämismaailman käsite*. Habermas muodostaa elämismaailman käsitteen (Habermas 1987; Lorenz 2004 Partonin ja Kirkin mukaan 2010) avulla sosiaalisen jaottelun *elämismaailman* ja *systeemin* välillä. Elämismaailman kautta ihmiset (yhteiskunnan jäsenet) ymmärtävät maailman merkityksen ja ovat vuoropuhelussa toistensa kanssa. Systemi taas heijastelee rationaalista ja materiaalista sosiaalisen uusintamisen muotoa ja toimii välineellisesti. Nämä kaksi maailmaa ovat nykyään erottuneet yhä kauemmaksi toisistaan. Sosiaalityöllä on kahtalainen rooli toimia sekä tuen antajana että kontrolloijana yhteiskunnan tasolta. Sen toteuttamisen haaste on toimia näiden kahden sosiaalisen todellisuuden välissä ja luoda niiden välille yhteyksiä. (Lorenz 2004 Partonin ja Kirkin mukaan 2010.)

8.3 Sosiaalityöntekijöiden ja johdon välisestä etäisyydestä tulevaisuuden toiveisiin

Toinen fokusryhmähaastattelu ajoittui tehtävärakennemuutoksen loppuvaiheeseen ja toinen haastattelu uudistuksen jälkeiseen kevääseen, jolloin organisaatiossa puhalsivat jo uudet tuulet sosiaalityön kehittämisen osalta. Sosiaalityöntekijöiden toiveissa tulevaisuuden sosiaalityölle ja jatkokehittämiselle painottui johdon ja sosiaalityöntekijöiden välisen yhteisymmärryksen lisääminen sekä työkäytäntöjen selkiyttäminen. Sosiaalityöntekijät esittivät myös asiakastyön ja tutkivan sosiaalityön yhdistämistä.

Seuraavassa sosiaalityön käytännön toteuttamisen ja johdon vaatimusten ristiriitaisuudesta käydään keskustelua:

Fokusryhmä2

Paula:..kun tota ja sit se että, se tuntuu että, et jotenkin tulee ulkopuolelta aina ne, jotka sanelee niin kuin, et mitä tämä työ on, eikä niillä ole kuitenkaan käsitystä tavallaan

Liisa: mmm

Paula: en mä tiedä onks mulla itelläkään, mut kun tota, esimerkiksi just tässä asiakkaiden vastaanottomäärässä, tulee nyt mieleen tämmönen yksityiskohta, että tästä me kerran sunnin kanssa puhuttiin, tää on niin, tässä, et jos sanotaan, että pitää ottaa näin ja monta, niin se tuntuu hirveen pieneltä, mut silti sulla on vaikka kuinka monen asian...koska se ois kiva jos pystyis keskittymään niihin asioihin, mikä on se vastaan..et ottaa vastaan niitä asioita, mut kun tää on sellaista, et on niin paljon erilaisia tehtäviä

Sohvi: mmm mmm

Paula: semmosta

Maija: mmm

Paula: järjestämistä ja yhteydenottoa ja...en osaa tätä nyt oikein kuvailla

Sohvi: mmm tiedän kyllä varmaan suurin piirtein mitä tarkoitat, et jotenkin se

Maija: niin kaikkee muuta on niin paljon, ja tietysti joutuu paljon hoitamaan kirjallisesti ja puhelimesta, et ne vastaanottoajat jää sitten jotenkin pieneksi verrattuna siihen.

Paula ottaa esille sen, kuinka hän kohtaa yhä uudelleen sosiaalityön organisoimisen ja määrittelyn sen ulkopuolelta. Freidsonin (1986, 159) mukaan professioiden itsenäisyydessä on pitkälti kysymys siitä, miten paljon ammatinharjoittajien työtä määrittää ja johtaa hallintohenkilökunta, jolla ei ole samaa ammatillista tietotaitoa, jota professiolla on. Voikin ajatella, että juuri Paulan kuvaama johdon tietämättömyys sosiaalityön sisällöistä heikentää sosiaalityöntekijöiden itsenäisyyttä ja mahdollistaa tiukentuneiden tulostavoitteiden ujuttamisen sosiaalityöhön. Sosiaalityön pirstoutuminen erilaisiin pieniin tehtäviin kuvastaa aikuissosiaalityön kehittymistä aiempaa byrokraattisempaan suuntaan. Toisaalta sosiaalityöntekijöiltä myös odotetaan asiakkaiden henkilökohtaista tapaamista, joka taas poikkeaa byrokraattisesta työstä. Sosiaalityöntekijät joutuvatkin puolustautumaan tämän vaatimuksen toteutumattomuutta vastaan muistuttamalla kuinka he myös puhelimesta hoitavat asiakkaiden asioita ja kuinka paljon työhön kuuluu kirjallisia tehtäviä, kuten päätöksentekoa ja asiakassuunnitelman tai lähetteen valmistelua, jotka vievät aikaa varsinaiselta asiakkaiden vastaanotoilta.

Sosiaalityöntekijä nostaa esiin näkökulman etuuskäsittelyn laajemmasta päätösoikeudesta ja erilaisista käytännöistä organisaation sisällä:

Fokusryhmä2

Maija: niin se mitä mä oon ainakin oottanut, niin on ollut se, että kun on puhuttu siitä, että kun saatais ne toimeentulotukiohjeet ja etuuskäsittelijä voisi päättää laajemmin määritellään se mitä etuuskäsittelijä voisi päättää ja siellä on selkeesti semmoisia, mistä etuuskäsittelijä voisi päättää, mistä nyt päätetään sosiaaliohjauksessa tai sosiaalityössä, niin kuin, et saatais semmoinen selkeys, et sitä on luvattu ja odotettu, niin ainakin se, että tota siihen saataisiin sillä tavalla ne niin kuin ohjeet ja prosessit niin kuin sillee järkeväksi kuitenkin, että se ei olis aina sillä tavalla, että se kuitenkin valuu sosiaalityöhön tai sosiaaliohjaukseen

Sohvi: mmm mmm

Paula: nytkin siihen on käytetty kuitenkin hirveästi aikaa, jos ajattelee, että kuinka monta ihmistä on ollut ryhmässä niitä miettimässä niitä ohjeita

Maija: niin, et aina tietysti tarvitaan joustoa, et ei mitkään asiat oo ihan yksioikoisia, mut siellä on paljon semmosia, mitkä olis minun mielestä ainakin aika yksioikoisia,

Paula: joo

Maija: kun ne vaan päätettäis semmosella tasolla, että niistä annetais semmonen esimiesohjeistus, että näin toimimme tässä asiassa

Sohvi: niin

Maija ettei se jäis sinne niin kuin työntekijätasolle, nyt on jäänyt paljon semmosia asioita että toisissa toimistoissa ja toisissa työpareissa ja toisissa yhteyksissä tehdään toisella tavalla ja toisissa hyvinkin toisella tavalla, että se yhteinen Vantaa ja ne yhteiset ohjeet, niin ei ne kyllä ainakaan oo vielä mitenkään, mitenkään semmosta arkipäivää.

Sosiaalityöntekijät ottavat kantaa toimeentulotuen myöntämiskäytäntöjen selkeyttämisestä ja sen puolesta, että monista täydentävän toimeentulotuen piiriin kuuluvista menoista voitaisiin päättää etuuskäsittelyssä. Sosiaalityöntekijät tuovat julki sitä, kuinka paljon aikaa ja työresursseja käytetään esimerkiksi toimeentulotukiohjeiden suunnitteluun. Maija kuvaa lisäksi sitä, miten esimiestason ohjeistuksen ja jämään johtamisen puuttuessa valta työkäytänteiden soveltamisesta ja toteutuksesta jää työntekijöille, organisaation ruohonjuuritasolle. Maija toteaa ikäväkseen toimeentulotukipäätösten monesti jäävän yleisistä ohjeista huolimatta sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan ratkaistavaksi. Hän argumentoi sen puolesta, että etuuskäsittelyn laajempi harkintavalta toisi sosiaalityölle enemmän tilaa ja mahdollisuuksia muuhun kuin toimeentulotuesta päättämiseen.

Sosiaalityöntekijä pohtii aikuissosiaalityön arvostusta ja koulutuksen lisäämistä asiakastyöhön:

Fokusryhmä1

Seija: samaa asiaa kun nyt tota oli uutisissa, että ruvetaan kouluttamaan terveyskeskuksiin näitä yleislääketieteen erikoislääkäreitä

Taru: joo

Seija: että ne osaisi jo siellä terveyskeskuksessa hoitaa mahdollisimman pitkälle asioita, ettei tarttisi lähettää sitten niin kuin erikoislääkäreihin. Niin mä ajattelen, että kyllä tässä aikuissosiaalityössä on vähän sama, että me ollaan tämmösiä niin kuin yleissosiaalityön erikoisosajia, että meidän tarttee osata niin mahdollisimman laaja skaala ja niin kuin hallita niin paljon, että me saadaan se koko ongelmien kirjo niin kuin jotenkin haltuun, mikä meidän asiakkailta on. Niin kyl niin kuin sitä semmosta osaamista ja semmosta arvostusta sille, et joka ensimmäisenä ottaa sen ongelmaisen moniongelmaisen asiakkaan vastaan ja osaisi sitä sitten ohjata joko itse tai eteenpäin miten sitten missäkin tilanteessa.

Sohvi: mmm

Ulla: joo

Seija: et kyllähän tämä on sellainen tuhannen taalan paikka niin kuin kohdata ne ongelmat ja tehdä niille se ensimmäinen siirto, että asiat ei pääse pahemmaksi

Seija rinnastaa aikuissosiaalityöntekijän terveyskeskuslääkäriin, jonka tehtävänä on hoitaa asiakkaiden moninaisia sosiaalisia ongelmia samalla tavoin kuin lääkärin on hoidettava erilaisista sairauksista kärsiviä potilaita. Seijan näkemyksessä korostuu aikuissosiaalityön merkitys nimenomaan laajalla skaalalla asiakkaita vastaanottavana ja siihen erikoistuneena sosiaalityön osa-alueena. Seija toivoo sosiaalityöntekijöille lisää koulutusta moniongelmaisten aikuissosiaalityön asiakkaiden kohtaamiseen ja auttamiseen. Seija näkee vaatimuksen aikuissosiaalityön profiloitumisesta saavan vastauksensa jo siinä valmiina olevista elementeistä. Aikuissosiaalityötä ei tarvitse silloin määritellä sen ulkopuolelta vaan sen sisältä.

Seuraavassa sosiaalityöntekijä peräänkuuluttaa työkokemuksen ja koulutusosaamisen yhdistämistä tulevaisuudessa:

Fokusryhmä1

Taru: mut jos ajattelee vielä tätä kehittämistä, niin tää kuuluu ehkä vain niin kuin langanpätkän päästä tähän asiaan, mut sitä mä oon ihmetellyt ja ihmettelen edelleen samoin niin kuin tehtävärakennemuutoksesta, et siinä ei käytetty meitä, aikuissosiaalityössä olleita ihmisiä, jotka osaisi kertoa, jotka osaisi kertoa tästäkin öö kertoa ainakin mistä löytyy tiedot tästä et ihminen kokonaisuus, nämä ja nämä lainalaisuudet toimivat ja nämä toimii ainakin niin kuin erityisesti syrjäytyneiden kanssa, mutta tämä ettei ole mitään järjestelmää ymmärtääkseni, vielä-kään, että meidän kaltaiset niin kuin pitkän työkokemuksen omaavat ihmiset, et voitaisi soveltaa sitä, et me saataisiin tutkia jotain omaan työhön liittyvää asiaa

Sohvi: mmm

Seija: mmm

Taru: siis et me saatais olla kaks kuukautta tekemässä jotain tutkimusta, työnantaja antaisi meille aiheen, ei siinä mikään, ei se tarvii olla välttämättä meidän, mutta että me yhdistettäisiin siinä koulutusosaamista

Ulla: joo

Taru: ja tota käytännön osaamista ja tota vaikka minusta on ihan kiva lukea niin kuin työtä koskevia graduja ja sun muita

Sohvi: mmm

Taru: en mä niin kuin sitä sano, mut tuntuu et yksi osa niin kuin tämmöisestä ammattitietämyksestä- tuntemuksesta niin kuin hukataan koko ajan..

Taru ihmettelee miksi työnantaja organisaatiouudistuksessa ja sen jälkeenkin on välinpitämättömien kokeneiden sosiaalityöntekijöiden vuosien saatossa karttuneen kokemuksen ja koulutusosaamisen hyödyntämiselle asiakkaiden ongelmien kartoittamisessa. Kuvatessaan kehittämistyön puutteita hän korostaa sanavalinnoillaan *ihminen kokonaisuutena, syrjäytyneiden ihmisten käyttäytymisen lainalaisuudet ja järjestelmä* asiantuntemustaan myös rakenteellisen työn tekijänä käytännön asiakastyön ohella.

Hänninen (1990, 129–132 Karvisen 2011, 39 mukaan) uumoili hyvinvointivaltion osittaista purkamista, jolloin tuotettavien palvelujen sisältö on yhä tiukemmin valtiovallan kädessä. Tämä johtaa hänen mukaansa siihen, että teknisessä mielessä itsemääräämisoikeus säilyy profesioilla, mutta palveluiden suunnittelu ja niiden kohdeväestö eivät enää ole professioiden päätehtävissä. Tosin Hännisen ennustama valtion vahva rooli palvelujen toteuttamisessa on vaih-

tunut viime vuosina kuntien vahvaan rooliin (ks. Palola ja Parpo 2011, 51). Esimerkiksi Tarun kuvailema paikallisten sosiaalisten ongelmien tutkiminen ja raportointi ja näiden tulosten soveltaminen julkisiin sosiaalipalveluihin voisi luoda sosiaalityöntekijöille vahvemman aseman sosiaalipalvelujen suunnittelussa ja sosiaalisten ongelmien hallinnassa. Sosiaalityöntekijöille annettu mahdollisuus tehdä rakenteellista sosiaalityötä voisi siis hidastaa tai estää Hännisen ennustaman kehityskulun toteutumista.

9 POHDINTA

Tutkimukseni on avaus sosiaalityöntekijöiden hiljaisuuden kulttuurin murtamiselle ja taistelulle vaientavaa ympäristöä vastaan, jota Tiitinen ja Kauppi (2014) kertovat esiintyvän kunnallisessa toimintaympäristössä. Työntekijöillä ei aina ole tiedossaan organisaation virallisia viestintäohjeita, jolloin heillä ei ole varmuutta mistä sosiaalipalveluiden organisoimiseen tai sosiaalisiin ongelmiin liittyvistä asioista he saavat puhua julkisesti. Myös työntekijät saattavat itse ylläpitää julkista kritiikkiä ja viestintää rajoittavaa pelon ilmapiiriä varoittelemalla julkisesti puhuvaa työntekijää mahdollisista ikävistä seurauksista tai jopa neuvovat häntä olemaan hiljaa. (Mts. 136.) Kirjoittajien mukaan julkisen viestinnän estämiseen liittyvää suoranaista sananvapauden rajoittamista tai hienosyisempää vaientamista voidaan kuvailla *resurssivaltana*, jossa uskotaan työntekijän viestinnän palveluiden kehittämistarpeista lisäävän palveluiden kysyntää ja pelätään resurssien riittämättömyyttä. Sitä voidaan kuvailla myös *normi- ja pelotte-luvaltana*, jossa hiljaisuuden kulttuuria vahvistetaan eri diskursseissa. Normivalta painottaa sosiaalityötä vain yksittäiseen asiakkaaseen liittyvänä auttamistyönä ja sulkee näköpiiristään ulos julkisen sosiaalisten olojen kehittämisen eli niin sanotun rakenteellisen sosiaalityön. (Mts. 139.)

Uskon, että tutkimukseni koskettaa aikuissosiaalityötä- ja työntekijöitä historiallisesti. Monilla haastateltavillani oli kokemusta sosiaalityöstä viimeisiltä vuosikymmeniltä ja ajattelenkin, että sosiaalityöntekijöiden niin sanottua hiljaista tietoa on tärkeää saada talteen. Kuten eräs haastateltavani totesi: *”Eli tää on hyvin niin kuin, suuri muutos sen jälkeen kun sosiaalityö on niinku vaivalla ja työllä saatu tähän pisteeseen. Siit huolimatta tietysti sosiaalihojajilla ja erityis-sosiaalihojajilla on paikkansa tässä paletissa, mut miten se tää koko homma tehdään ja kuinka se toteutetaan, niin siin on aika paljon kysymysmerkkejä ja se on edennyt hyvin hallitsemattomasti ja ammattitaidottomasti, joten tota, ja sen lisäksi kun asiasta on ammatin oppien mukaisesti sosiaalityöntekijät olleet julkisuudessa, niin siit on tullut sapiskaa ja meidät on vaiennettu. Ja jos on joku mahdollisuus puhua asioista ja kertoa eteenpäin, niin ja samalla auttaa graduntekijää, niin on syytä olla paikalla.”*

Tutkimukseeni osallistuneet sosiaalityöntekijät olivat siis kohdanneet Tiitisen ja Kaupin (2014) kuvaamaa vaientamista tai jopa sananvapauden rajoittamista. Tällaista rajoittamista he olivat kohdanneet esimerkiksi silloin kun heille ei ollut annettu mahdollisuutta kommentoida työhön liittyviä asioita julkisesti, vaan esimiehet olivat hoitaneet virallisen viestinnän. Sosiaalityöntekijät toki pohtivat julkista viestintää kohtaavaa salassapitovelvollisuutta, joka estää esimerkiksi yksittäisiin asiakkaisiin liittyvien asioiden julkisen käsittelyn. Kuitenkin heidän mielestään myös työntekijöillä on kykyä arvioida sitä, missä asioissa ja yhteyksissä he tuovat asioita julkisuuteen. Jotkut pohtivat sosiaalityön luonnetta tieteenä, josta ei voi tehdä eksakteja lausuntoja, mikä saattaa tehdä yleispätevän keskustelun vaikeaksi. Sosiaalityöntekijöiden mukaan vaikuttamista voitaisiin kuitenkin edesauttaa keskustelemalla organisaation sisällä tai yhteistyössä oppilaitosten kanssa sosiaalityössä kohdattavien ilmiöiden, palvelujärjestelmän puutteiden tai organisaatiomuutosten oikeaoppisesta viestinnästä.

Tehtävänrakennemuutoksessa merkittävää oli sosionomien tulo sosiaalityöntekijöiden rinnalle suunnitelmalliseen alueen sosiaalityöhön sosiaaliohjaajan tehtävään ja niin sanotun harkinnanvaraisen päätöksenteko-oikeuden antaminen sosiaaliohjaajille. Sosionomeja oli työskennellyt toki jo aiemmin sosiaalityöntekijän sijaisina, joten sosionomien sijoittuminen sosiaalityöntekijän tehtäviin ei ollut uutta ja monilla heistä oli kokemusta sosiaalityöntekijän työstä. Kuitenkin tehtävänrakennemuutuksen myötä sosiaaliohjaajille luotiin vakanssien muutoksen myötä vakituiset työsuhteet ja suuri muutos olikin sosiaaliohjaaja-ammattikunnan määrän kasvu aikuissosiaalityössä. Ennen uudistusta aikuissosiaalityössä oli toiminut sosionomeja asumisen sosiaaliohjaajina ja vastaanottotiimien sosiaaliohjaajina.

Organisaatiossa oli muutama vuosi ennen tehtävänrakennemuutusta sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyötä kehitetty ja sosiaaliohjaajien työpanosta käytetty sosiaaliohjaushankkeessa, jossa sosiaaliohjaajat toimivat kenttätöissä asiakkaan ohjaajina. Hankkeessa kuitenkin sosiaaliohjaajan työnkuva oli hyvin erilainen verrattuna tehtävänrakennemuutoksessa sosiaaliohjaajalle luotuun paikkaan. Sosiaaliohjaushankkeessa sosiaaliohjaajien tehtävänä oli olla ikään kuin sosiaalityöntekijän oikeana kätenä. Mikäli sosiaalityöntekijällä ei ollut esimerkiksi aikaa tai mahdollisuuksia tukea yksittäistä asiakasta asioiden hoidossa, sosiaaliohjaaja kulki asiakkaan kanssa esimerkiksi kelaan tai lääkäriin. Tehtävänrakennemuutoksessa sosiaaliohjaajien vastuulle ensinnäkin tuli suuremmat määrät asiakkaita ja päätöksentekovastuu esi-

merkiksi toimeentulotukiasioissa. Lisäksi päivittäinen yhteistyö sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan kesken ja asiakasasioissa neuvottelu väistämättä lisääntyi. Kaiken kaikkiaan sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän tehtävien rakenteelliset reunaehdot lähenivät toisiaan, vaikka työnkuviin oli kaavailtu myös eroavaisuuksia.

Kiistattomasti taloudelliset tekijät vaikuttivat uudistuksen toteutukseen ihan jo siitä syystä, että toisilla sosiaaliasemilla oli paremmat edellytykset kehittämistyöhön kuin toisilla työntekijäsuhteen erojen vuoksi. Syynä sosiaalityöntekijöiden vakanssien muutokseen sosiaaliohjaajien vakansseiksi heti uudistuksen alkaessa oli taloudellinen paine saada aikaan säästöjä aikuis-sosiaalityön työntekijäkustannuksissa. Tämä pakotti kaikkien sosiaaliasemien aloittavan uudistuksen kokeilun yhtä aikaa. Lisäksi Vantaan taloudenvakauttamisohjelma vei hyvin alkaneelta uudistukselta pohjaa etuuskäsittelijöiden määrän vähentämisen myötä, ja kun toimeentulotuki siitä syystä ruuhkautui, alettiin kehittämisessä panostaa enemmän toimeentulotukityön sujuvuuteen kuin sosiaalityöhön.

Kuitenkin kehittämistyötä toteutettiin kullakin sosiaaliasemalla ja sosiaaliasemien eri tiimeissä. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa työnkuvat olivat kehittyneet jokseenkin erilaisiksi. Yksi haastattelemani sosiaalityöntekijä kuvasi sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan tehtävänkuvien kehittämistä horisontaalisena. Tiimissä oli sosiaalityöntekijän kertoman perustella tehty tiivistä yhteistyötä. Sosiaalityöntekijä kuvauksessa sekä sosiaalityöntekijällä että sosiaaliohjaajalla oli ollut selkeä näkemys omista tehtävistään ja vastuu-alueistaan vaikkakin he olivat tehneet yhdessä asiakastyötä. Etuuskäsittelijät saivat merkittävän roolin toimeentulotukipäätösten tekijöinä ja sosiaalityöntekijä antoi heidän työlleen paljon painoarvoa kehittämistyön onnistumisessa.

Toiselle sosiaalityöntekijälle oli luotu tiiminvetäjän rooli, mutta rooli näyttäytyi hankalana. Sosiaalityöntekijän kuvauksessa heijastuivat vuorovaikutusvaikeudet sosiaaliohjaajan kanssa ja asiakastyön orientaation eroavaisuudet. Sosiaalityöntekijälle oli syntynyt ristiriitaisia tunteita toimiessaan tiiminvetäjän tehtävässä. Ristiriitaisia tunteita tulkintani mukaan tuotti sosiaalityöntekijän kokemus oman ammatillisen orientaationsa ja asiakastyön tekemisen tavan kyseenalaistumisesta sekä sosiaalityöntekijälle itselleen että muille tiimin työntekijöille. Sosiaalityöntekijä tunsikin olevansa ikään kuin uudessa opissa, joka oli hänelle sekä vaativaa että samalla myös ikään kuin silmiä avaavaa.

Yhden sosiaalityöntekijän ammatillinen rooli oli muodostunut melko etäiseksi suhteessa sosiaaliohjaajiin ja etuuskäsittelijöihin. Sosiaalityöntekijä kertoi välttävänsä tekemästä muille kuuluvia tehtäviä ja keskittyvänsä rauhassa omiin sosiaalityöntekijän tehtäviinsä. Hän kertoi sosiaalityöntekijän hoidettaviksi ja ratkaistaviksi jäävän lisäksi asiakasasioita ja päätöksiä, mitä muut ammattilaiset, kuten sosiaaliohjaajat eivät koe omiksi tehtävikseen. Sosiaalityöntekijä pohti rooliaan enemmän organisaation odotusten kautta kuin muihin työntekijöihin vertaamalla. Hän kuvasi ammatillista orientaatiotaan aikuissosiaalityön yhteiskunnallisen tehtävän sekä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutteisen suhteen kautta.

Jotkut sosiaalityöntekijöistä kertoivat kehittämistyön jääneen pitkälti vain hienovaraisiin muutoksiin sosiaaliohjaajan ja sosiaalityöntekijän välillä, koska sosiaaliaseman sosiaalityöntekijä-sosiaaliohjaaja suhde ei ollut juurikaan muuttunut. Kuitenkin erästä sosiaalityöntekijää mietitytti ajatuksen tasolla se, miten sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan koulutuksen tuottamia eroja sovellettaisiin asiakastyöhön. Sosiaalityöntekijän mielestä esimerkiksi nimenomaan sosiaalityöntekijän asiantuntemusta vaativan asiakastilanteen määrittäminen ei olisi välttämättä niin yksinkertaista sisällöllisesti tai työn resurssoinnin vuoksi. Sosiaalityöntekijät näkivät kuitenkin työnkuvan kehittämisessä olevan tärkeää ainakin sen, ettei sosiaalityöntekijän tarvitsisi päättää niin paljon toimeentulotukeen liittyvistä asioista ja että työnkuvaa olisi mahdollista rajata.

Mielestäni sosiaalityöntekijöiden kokemukset erosivat siltä osin toisistaan, että jotkut sosiaalityöntekijöistä eivät niin kovasti pohtineet rooliaan asiakastyön koordinoijana tai vastuullisimpana päätöksentekijänä kuin toiset sosiaalityöntekijät. Tulkitsen tämän liittyvän sosiaalityöntekijän sisäistämään professionaalisen roolin vahvuuteen ja koherenssiin. En tarkoita tällä sitä, että ristiriitaisia tunteita kuvaava sosiaalityöntekijä olisi ollut vähemmän ammatillisempi sosiaalityöntekijä kuin toiset, vaan, että hän joutui kamppailemaan enemmän itsensä kanssa luvasta tehdä työtään omien ammatillisten näkemyksiensä ja eetoksensa mukaan. Sosiaaliasemien työntekijöiden matalasta hierarkiasta ja sosiaalityön profession aseman heikkoudesta taas kertoo se, etteivät sosiaalityöntekijät aina päättäneet itse omista tehtävistään ja että sosiaaliohjaajat tai etuuskäsittelijät voivat sulkea ikään kuin yksinkertaisemmin ja luvallisemmin työtehtäviä oman työnkuvansa ulkopuolelle.

Työnkuvien rajaamista voi peilata myös Karvinen-Niinikosken ja kumppaneiden (2005, 42) suomalaisten sosiaalityöntekijöiden tilannetta vuonna 2003 selvittäneen raportin tuloksiin, joiden mukaan sosiaalityöntekijät eivät kokeneet tehtävänkuvan epäselvyyttä kovin huolestuttavana. Pikemminkin heitä vaivasi arkisessa työssä kiire, johon liittyi pitkälti huoli suurista asiakasmääristä ja riittämättömästä henkilöstöstä. Näkemykseni mukaan aikuissosiaalityöntekijän työnkuvaa voi olla vaikea yksiselitteisesti määrittää ja työssä tarvitaan myös tietynlaista luovuutta, tai Piiraisen (1956 Satkan 1995, 183 mukaan) sanoin intuitiota, tilannetajua ja uskoa. Ajattelenkin, että sosiaalityölle ja sen professionaalisuudelle ei ehkä ole tärkeintä työn tarkka rajaus, vaan mahdollisuus käyttää asiantuntijuutta ja harkintavaltaa ja se, että sosiaalityöntekijälle annetaan riittävä aika tämän toteuttamiselle.

Toimeentulotuen myöntäminen, asiakkaan yksilöllisen tilanteen ymmärrys ja asiakkaan edunvalvonta näyttäytyvät selkeästi aikuissosiaalityöntekijän työnkuvassa. Aikuissosiaalityöntekijän työn luonnetta voi myös tarkastella historiallisen perspektiivin läpi. Nykyisessä sosiaalityöntekijän työssä on nähtävissä Veikko Piiraisen (1947c Satkan 1995, 149–150 mukaan) kehittämän huoltotyön piirteitä. Piirainen määritteli huoltotyötä siten, että asiakkaan tuli olla huollontarpeessa ja tämän tarpeen tuli olla työntekijän määriteltävissä. Tosin tutkimieni sosiaalityöntekijöiden kuvauksesta tulee ilmi, etteivät huollontarvetta aina määritä sosiaalityöntekijät vaan muut työntekijät kuten etuuskäsittelijät. Lisäksi lakien ja sääntöjen tuntemus, josta Piirainen puhuu, on keskeisessä osassa aikuissosiaalityössä nimenomaan taloudellisen avun myöntämisen ja asiakkaan oikeusturvan toteutumisen kannalta.

Työssä on Social case workin (Satkan 1995 mukaan) sekä sen pohjalta Suomessa kehitellyn henkilökohtaisen huollon (Tarvainen 1959, 311 Toikon 2005, 159 mukaan) työtapoja nimenomaan asiakkaan yksilökohtaisen avuntarpeen arvioinnin osalta ja myös siltä osin, ettei nykyinen sosiaalityöntekijän työ perustu pelkkään materiaaliseen avunantoon. Mary Richmond (Richmond 1917a, 51 Toikon 2001, 29 mukaan) Social case work - työmenetelmää kehittäessään sekä Suomessa case work - työmenetelmään perustunutta henkilökohtaisen huollon menetelmää kehittänyt Lauri Tarvainen (1954 ja 1959 Toikon 2005 mukaan) korostivat sosiaalisen ympäristön vaikutusta asiakkaan tilanteen tarkastelussa ja perheen sekä muiden lähellä olevien ihmisten ottamista mukaan auttamistyöhön. Lisäksi Piirainen (1947c Satkan 1995 mukaan) perhekohtaista avohuollon sosiaalityötä suunnitellessaan otti huomioon sosiaalisen ym-

päristön merkityksen auttamistyössä. Haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden puheessa auttamiskohteena on pitkälti yksittäinen asiakas. Työntekijät eivät varsinaisesti puhu asiakkaan perheestä tai muusta sosiaalisesta ympäristöstä siten, että ympärillä olevat ihmiset muodostuisivat merkityksellisiksi toimijoiksi asiakkaan tilanteen tarkastelussa. Nykymuotoinen aikuis-sosiaalityö ei sosiaalityöntekijöiden kuvauksessa siltä osin vastaa case work -työmenetelmää.

Närhi, Kokkonen ja Matthies (2014, 231–232) toteavat sosiaalityöntekijän harkintavaltaa palvelujärjestelmässä koskeneessa tutkimuksessaan, että sosiaalityöntekijät eivät toteuta organisaation ohjeistuksia ja sääntöjä esimerkiksi asiakasta koskevissa aktivointitoimenpiteissä vaan käyttävät harkintavaltaansa asiakkaan eduksi. Byrokraattinen ja professionaalinen harkintavalta eroavat toisistaan siten, että edeltävässä asiakaskansalaisten kanssa toimimiselta vaaditaan yhdenvertaisuutta, kun taas professionaalisen näkemyksen mukaan kunkin asiakkaan kohdalla tulee toimia yksilöllisesti ja tehdä ratkaisuja tilannesidonnaisesti (mts. 231–232). Paine toimia sääntöjen ja ohjeistusten mukaan herätti myös tutkimissani sosiaalityöntekijöissä pohdintaa. Kuitenkin he näkivät sosiaalityöntekijän harkintavallan tärkeämmäksi ja toimivat myös vallitsevan aktivointipolitiikan vastaisesti. Pääosin sosiaalityöntekijät eivät tunteneet paineita asiakkaiden yhdenvertaiselle kohtelulle esimerkiksi raha-asioissa vaan korostivat yksilöllistä asiakkaan tilanteeseen perustuvaa harkintaa. Sosiaaliasemien aikuissosiaalityö näyttäytyi ehkäpä tältä osin vähemmän byrokraattisena kuin yleinen käsitys antaisi olettaa.

Sosiaalityöntekijät totesivat tehtävänrakennemuutoksessa koulutuksen merkityksen sosiaalityön kehittämisessä jääneen sivurooliin. Koulutus unohtui sekä rakenteissa että kehittämisajattelussa. Sosiaalityön koulutusta oli ajateltu hyödynnettävän etuuskäsittelijöistä, sosiaaliohjaajista ja sosiaalityöntekijöistä koostuvan tiiminvetäjän tehtävässä. Ensinnäkin uudistuksen myötä joillakin sosiaaliasemilla oli rakenteet tiimien luomiseksi ja toisilla ei. Toiseksi vaikka joillakin sosiaaliasemilla olisi ollut rakenteellisesti mahdollista luoda tiimejä, sosiaalityöntekijät eivät olleet välttämättä halukkaita ottamaan tiiminvetäjän roolia, eikä siihen ollut velvoitettu. Kolmanneksi sosiaalityöntekijät kuvasivat sitä kuinka eivät tienneet oikein mihin kehittämisajattelu suuntautui, toisin sanoen oliko uudistuksen käynnistyttyä edes tarkoituksena luoda sosiaalityöntekijälle työn koordinoijan ja asiakkaan asioista päävastuullisen työntekijän tehtävää.

Lisäksi rakenteellista sosiaalityötä oli kaavailtu kuuluvaksi sosiaalityöntekijän työnkuvaan. Sosiaalityöntekijät näkivät itse, että sosiaalityön koulutus tuottaa heille analyttisen ajattelun taitoja ja kykyä ymmärtää kuntapoliittista tilannetta ja yhteiskunnan rakenteita. Lisäksi sosiaalityöntekijät totesivat yhteiskunnallisen koulutuksen antavan heille laajempia näkökulmia asiakastyöhön, kuten näkemystä asiakkaan ongelmien suhteesta yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Sosiaalityöntekijät näkivät koulutuksen yhteyden myös asiakkaan asioiden äärelle pysähtyväsä asiakastyön otteessa ja ymmärryksessä asiakkaan elämänhistorian merkityksestä nykyiseen tilanteeseen. Kehittämisessä ei kuitenkaan annettu mahdollisuutta käyttää näitä analyttisen ajattelun välineitä ja sosiaalisten ongelmien käsitteellistämisen kykyä esimerkiksi vaikuttamistyöhön.

Myös meneillään olevalla sosiaali- ja terveystalouden uudistuksella on tulevaisuudessa vaikutuksensa sosiaalipalvelujen järjestämiseen ja sitä kautta sosiaalityöhön. Sote -uudistuksen tavoitteena on muun muassa yhdenvertaisten sosiaali- ja terveystalouden järjestäminen koko maahan sekä kustannustehokkaamman palvelurakenteen luominen. Tavoitteena on lisäksi perus- ja erikoispalvelujen laajempi yhtenäisyys, jolla pyritään varmistamaan se, että kansalaiset saavat tarvitsemansa lähipalvelut. (Sote-uudistus/stm.fi.) Uuden lain oli tarkoitus astua voimaan 1.1.2015 ja valtakunnallisten Sote-alueiden oli tarkoitus aloittaa toimintansa 1.1.2016 (Sote-uudistus: Järjestämislain keskeinen sisältö 18.8.2014/stm.fi). Sote -uudistuksen toteutus siirtyy nyt kuitenkin seuraavan hallituksen päätettäväksi, sillä perustuslakivaliokunta totesi sen maaliskuussa 2015 perustuslain vastaiseksi syistä, että pienemmillä kunnilla ja sen asukkailla ei olisi ollut riittävästi vaikutusmahdollisuuksia peruspalvelujen sisältöön ja kuntayhtymien rahoitusmalli olisi muodostunut kuntien taloudelle eriarvoiseksi. (PeVL 75/2014 vp — HE 324/2014 vp.)

Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki hyväksyttiin eduskunnassa 12.3.2015 ja uutta lakia aletaan soveltaa vuoden 2016 alusta. Lain mukaan sosiaalityöntekijän, sosionomin ja geronomin tulee hankkia lupa ammattinsa harjoittamiseen sosiaalialan lupa- ja valvontavirastolta. Sosiaalityöntekijän sijaiseksi kelpaavat uuden lain myötä vain sosiaalityöntekijäksi opiskelevat, joilla on aineopinnot ja käytännön harjoittelu suoritettuna. Lisäksi laki vaatii, että sosiaalityöntekijän sijaisen työskentelyä valvoo ja johtaa pätevä sosiaalityöntekijä. Talentian puheenjohtajan Tero Ristimäen mukaan sosiaalialan ammattien sääntely ja valvonta on tärkeää nimenomaan tulevan

sote-uudistuksen kannalta, kun sosiaalipalvelut yhdistyvät terveystalouden kanssa. (Talentian internet-sivut 17.4.2015.)

Ammattihenkilölain saaminen sosiaalialalle korostaa sosiaalityöntekijän yliopistollisen tutkinnon arvostusta ja rajaa sitä myöten paljon sosiaalityöntekijän sijaisuuden ulkopuolelle työntekijöitä, joilla on korkeakoulututkinto lähitieteistä tai sosionomin ammattikorkeakoulututkinto. Toki myös kaikkia sosiaalialan ammatteja säätelevä laki antaa sosiaalialalle paremman statuksen siinä mielessä, että tehtävät ovat tarkemmin valvottuja ja säädeltyjä, eikä sosiaalialalle kouluttamattomilla ole mahdollisuutta päästä näihin työtehtäviin. Ammattiliitto Talentia kertoo onnistuneensa pitkäkestoisessa tavoitteessaan säilyttää tai jopa parantaa sosiaalialan henkilöstön korkeaa osaamistasoa ja palvelujen laatua (Talentian internet-sivut 17.4.2015). Ammattihenkilölaki kuitenkin tuottaa todennäköisesti ongelmia jo sosiaalialalla työskenteleville muodollista pätevyyttä vailla oleville työntekijöille. Todennäköisesti myös työnantajat yrittävät kiertää tiukkaa lakia pätevien työntekijöiden puutteessa. Laki ei myöskään estä kunta-työnantajia muuttamasta esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden virkoja matalampaa koulutustasoa vastaavaksi, joten se ei turvaa sosiaalityöntekijöiden ammattikunnan säilymistä tietyissä sosiaalialan tehtävissä.

Fokusryhmähaastatteluaineistoa olisi voinut tutkia useasta näkökulmasta ja siitä olisi voinut saada vastauksia useampaan tutkimustehtävään. Tutkielman rajaamiseksi jouduin jättämään pois joitakin mielenkiintoisia analyysiotteita ja teemoja, joista sosiaalityöntekijät keskustelivat. Sisällönanalyysin soveltamisessa haastatteluaineistoon oli sekä hyviä että huonoja puolia. Analysoitavia keskustelunpätkiä oli vaikea rajata ja minusta tuntui, että keskustelua olisi voinut seurata loputtomiin. Toisaalta olisin vierastanut hyvin tiukkaa ja järjestelmällistä laadullista analyysimenetelmää. Sisällönanalyysi antoi tilaa valita aineistosta juuri ne kohdat, jotka koin keskeisemmiksi aineistoa kuvaaviksi otteiksi. Sisällönanalyysin ja diskursiivisen analyysin yhdistämisen koin mielenkiintoiseksi ja tietynlaista luovuutta vaativaksi.

Haastavaksi koin organisaatiouudistusten ja sosiaalityöntekijöiden haastatteluaineiston suhteuttamisen toisiinsa. Päätin kuitenkin antaa aineiston lopulta puhua omasta puolestaan eli tein analyysiä kautta linjan sosiaalityöntekijöiden kertoman pohjalta. Kriittisrealistiseen tieteenfilosofiaan perustuen avasin teoriaosuudessa sosiaalityöntekijöiden kokemusmaailman taustalla

olevia organisaatiouudistuksia. Kriittisrealistisen tieteenfilosofian yhdistäminen laadulliseen tutkimukseen onnistui sosiaalityöntekijöiden puhetta merkitysvälitteisesti tutkivan analyysin ja teoriaosuudessa esiin tuotujen rakenteellisten lähtökohtien vaikutusvallan esiin tuomisella.

Opinnäytetyön tekeminen tehtävärakennemuutoksesta oli minulle hyvin henkilökohtaista. Työkokemukseni Vantaan aikuissosiaalityöstä vaikutti henkilökohtaisuuteen siten, että olin kokenut myös itse uudistuksen suunnitteluvaiheen ja sen herättämät tunteet itsessäni. En ollut tuolloin vielä aloittanutkaan pro gradun tekoa ja olin vailla muodollista pätevyyttä oleva sosiaalityöntekijä mielessäni paljon kysymyksiä. Tehtävärakennemuutoksen aloittaminen sai minussa aikaan epävarmuutta tulevaisuutta kohtaan, olinhan opiskellut sosiaalityötä toisena pääaineenani sosiologian ohella ja käyttänyt paljon aikaa yliopisto-opintoihini. Nytkö tältä panostukselta tulevaisuuden ammattiin vedettäisiin matto alta sosiaalityöntekijöiden paikkojen vähentämisen myötä? Minulla oli siksikin vahva tunne siitä, että minun on päästävä tutkimaan sosiaalityöntekijöiden kokemuksia uudistuksesta ja opinnäytetyön tekeminen aiheesta antoi siihen mahdollisuuden.

Ymmärsin kuitenkin tutkimuksen teon edetessä ja palatessani aikuissosiaalityöhön sijaistamaan, että mikään ei ole lopullista ja uudistukset jatkuvat. Mieleeni heräsi myös ajatus siitä, että varsinainen sosiaalityön asiakastyö ja siihen liittyvät lainalaisuudet eivät niin helposti muutukaan vaikka uudistukset ja kehittämistoimenpiteet seuraavat toisiaan. Tämä voisi antaa tarkastelukulmaa jatkotutkimukselle.

LÄHTEET

Ala-Kauhaluoma, Mika, Keskitalo, Elsa, Lindquist, Tuija & Parpo, Antti (2004) Työttömien aktiivointi. Kuntouttava työtoiminta- lain sisältö ja vaikuttavuus. Tutkimuksia 141. Helsinki: Stakes.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Vastapaino, Tampere 2000.

Barbour, Rosaline S. (2007) Doing Focus Groups. Sage, London 2007.

Beckmann, Christof (2009) Qualitätsmanagement und Social Arbeit. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1966) The Social Construction of Reality. Double day Anchor, Garden City; New York. (Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. Vesa Raiskila. Gaudeamus, Helsinki 1994.)

Bhaskar, Roy (1978) A Realist Theory of Science. Harvester Press, Brighton.

Bhaskar, Roy (1989) The Possibility of Naturalism. Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead.

Bhaskar, Roy (1991) Philosophy and the Idea of Freedom. Blackwell, Oxford.

Deegan, Mary Jo (1981) *Early women sociologist and the American sociological society: the patterns of exclusion and participation.* The American Sociologist 1981 Vol.16 (February), 14-24.

Evers, Adalbert (2003) Current strands in debating user involvement in social services. Saatavissa [www-sivuilta:](http://www.sivuilta:)

http://www.coe.int./t/e/social_cohesion/social_policies/04.activities/1._access_to_social_rights/4._social_services/02_Current%20strands%20in%20debating%20user%20involvement%20in%20social%20services%20-%20report%20Evers.asp [Luettu 15.3.2006]

Evers, Adalbert: European perspective and future challenges of welfare services In Aila –Leena Mathies (ed.) Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe? TemaNord 2006: 517. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 255-276. Saatavissa [www-sivuilta:](http://www.sivuilta:) http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2006-517/at_download/publicationfile

Freidson, Eliot: Professions and the occupational principle. Teoksessa Freidson, Eliot (toim.): The Professions and their prospects, Beverly Hills, Calif.: Sage Publications 1973, 19–38.

Freidson, Eliot (1986) Professional Powers. A Study of the Institutionalization of Formal Knowledge. The University of Chicago Press, Chicago and London.

Freidson, Eliot (2001) Professionalis. The Third Logic. The University of Chicago Press, Chicago.

Habermas, Jurgen (1987) The Theory of Communicative Action, vol 2. Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason, Cambridge, Polity Press.

Haapakoski, Kaisa (2013) *Eliot Freidsonin professioteoreettinen lähestymistapa. Professiokritiikin ja professionalismin puolustuksen välissä.* Sosiologia 1/2013, 1–14.

Haatanen, Pekka (1992) Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.): Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva 1992, 31–67.

Hakola, Liisa (1965) Lääkinnällis-sosiaalisen työn ja koulutuksen alkuvaiheet. Sosiaalityö 4/1965.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (HE 226/2004 vp) Saatavana [www-sivulta: http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040226.pdf](http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040226.pdf), Viitattu 12.2.2015.

Heinonen, Jari (1990) Pienviljelijäprojektista sosiaalivaltioon. Acta Universitatis Tamperensis ser. A vol 302. Tampereen yliopisto. Tampere.

Helsingin Sanomat (19.7.2013, Kaupunki): Sosiaalitukien käsittelyn säästöt sulivat Vantaalla, **(27.6.2013, Kaupunki):** Jättihankintaa ei kilpailutettu, **(3.8.2013, Kaupunki):** Vantaa sai toimeentulotuki-jonon kuriin, **(14.8.2013, Kaupunki):** Vantaan tukihaun hinta voi yllättäen kaksinkertaistua.

Hennink, Monique (2007) International Focus Group Research. A Handbook for the Health and Social Sciences. Cambridge University Press, New York.

Houston, Stan (2001) *Beyond Social Constructionism: Critical Realism and Social Work*. British Journal of Social Work (2001) 31, 845–861.

Hyyryläinen, Esa (2014) *New Public Managementin kukoistuskauden aikana syntynyt monikansallinen hallinnon uudistamiskäytäntö: Diskursiivisen institutionalismin tulkinta*. Hallinnon tutkimus vsk.33 (4) 2014, 297–313.

Hänninen, Jorma (1990) Professionalismin areenat ja keskiluokkainen sosiaalityö. Teoksessa Karvonen, Synnöve (toim.): Suomalainen sosiaalityö. Sosiaalipolitiikka 1990.2. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Helsinki 1990, 119–134.

Jaakkola, Helena (2012) *Tehtävärakenteen muutos alussa*. Talentia 7/2012, 32.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino, Tampere.

Juhila, Kirsi: Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus, Helsinki 2004, 20–32.

Juhila, Kirsi: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino, Tampere 2008, 14–47.

Juhila, Kirsi: Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino, Tampere 2008, 82–108.

Julkunen, Raija: Sosiaalipolitiikan kansalainen: aktivoitu, valtaistettu, vastuutettu, hylätty? Teoksessa Niemi, Petteri ja Kotiranta, Tuija (toim.): Sosiaalialan normatiivinen perusta. Gaudeamus, Helsinki 2008, 183–220.

Julkunen, Raija: Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.): Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2014, 21–44.

Kallio, Johanna, Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2011) *Suomalaisten sosiaalityöntekijöiden mielipiteet köyhiin kohdistuvista auttamisstrategioista*. Janus vol 19 (3) 2011, 251–268.

Kananoja, Annikki, Niiranen, Vuokko & Jokiranta, Harri (2008) Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Ps-kustannus, Huoltaja-säätiö, Jyväskylä 2008.

Karvinen, Synnöve (1996) Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta refleksiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 34, Sosiaalitieteiden laitos, Kuopio.

Karvinen, Synnöve (1991) Työnohjaus sosiaalityön ammatillisuuden vaalijana. Teoksessa Sosiaalityö ja työnohjaus. Sosiaalityön vuosikirja 1991. Sosiaalityöntekijäin Liitto r.y. VAPK-kustannus, Helsinki 1991, 7-53.

Karvinen, Synnöve (1992) *Mary Richmond, G. H Mead ja sosiaalityön teoria*. Janus 1992, 60–74.

Karvinen-Niinkoski, Synnöve, Salonen, Jari, Meltti, Tero, Yliruka, Laura, Tapola-Haapala, Maria, Björkenheim, Johanna (2005) Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuudennäkymät. Helsinki 2005. 132 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä, ISSN 1236-2115, 2005:28) ISBN 952-00-1832-8 (nid.), ISBN 952-00-1833-6 (PDF)

Kaupparehti (6.6.2013, Teema s.10): *Vantaa painaa yhtä aikaa kaasua ja jarrua*.

Kemppainen, Tarja: Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti, Borgman, Merja, Kemppainen, Tarja, Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli: Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (Sotenna): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4, Jyväskylän yliopisto 2006, 230–300.

Keskitalo, Elsa: Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.): Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere 2013, 45–72.

Kiviniemi, Kari: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Juva 2007, 70–85.

Konttinen, Esa (1988) Formaali rationaalistuminen ja professiot – kriisinäkökulma ammatillisiin intellektuelleihin. Sosiologia 1988:2, 91–104.

Koskiahho, Briitta (2008) Hyvinvoinn palvelujen tavaratalossa. Palvelutalous ja sosiaalipolitiikka Englannissa, Ruotsissa ja Suomessa. Vastapaino, Tampere 2008.

Kröger, Teppo: Kunnat valtion valvonnassa? Teoksessa Sipilä, Jorma, Ketola, Outi, Kröger, Teppo & Rauhala, Pirkko-Liisa: Sosiaalipalvelujen Suomi. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo-Helsinki-Juva 1996, 23–86.

Kröger, Teppo, Karisto, Antti & Seppänen, Marjaana: Sosiaalityö vanhuuden edessä. Teoksessa Karisto, Antti, Teppo Kröger & Marjaana Seppänen: (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS-kustannus, Jyväskylä 2007, 7–15.

Kuivalainen, Susan & Saikku, Peppi: Mihin toimeentulotukea myönnetään ja miksi? Teoksessa Kuivalainen, Susan (toim.): Toimeentulotuki 2010-luvulla: Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Raportti 9/2013. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos, 151–185.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 29.4.2005/272. Saatavana
www-sivulta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272>, Viitattu 28.8.13

Laki toimeentulosta 30.12.1997/1412. Saatavana www-sivulta:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>, Viitattu 28.9.2013.

Liamputtong, Pranee (2011) Focus Group Methodology. Principles and Practice. Sage Publications.

Lipsky, Michael (1980) Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services. New York: Russell Sage Foundation.

Liskola, Pirkko (1989) Sosiaalityöntekijät ammattijärjestönsä kehittäjinä. Sosiaaliturva 5/1989.

Lødemel, Ivar & Trickey, Heather (toim.) (2001) “An offer you can’t refuse.” Workfare in international perspective. Bristol: The Policy Press.

Lødemel, Ivar: The Development of Workfare Policies within the Social Activation Policies. Teoksessa Gallie, Duncan (toim.): Resisting Marginalisation. Unemployment Experience and Social Policy in the European Union. Oxford: Oxford University Press 2004, 195–222.

Maja, Kaisa: Parityöskentely aikuissosiaalityössä. Teoksessa Jouttimäki, Päivi, Saija Kangas ja Erja Saurama (toim.): Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö. Visio vahvasta aikuissosiaalityöstä - hankkeen loppuraportti. Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, Työpapereita 2011:1, 74–92.

Marttila, Marja (2012) *Ongelma ja ratkaisu. Vantaan aikuissosiaalityössä etsitään muutosta.* Talentia 7/2012, 30–32.

Mänttari-van der Kuip, Maija (2013) *Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla?* Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):1, 5–19.

Mäntysaari, Mikko: Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Kuusela, Pekka & Niiranen, Vuokko (toim.) Realismin haaste sosiaalityöissä. Oy UNIpress Ab, 2006, 137–162.

Möttönen, Sakari & Kettunen, Pekka: Sosiaalipalvelut kuntien hallinto- ja palvelurakenteiden murroksessa. Teoksessa Haverinen Riitta, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vastapaino, Tampere 2014, 109–124.

Niemelä, Pauli (2010) *Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön vastuunjako.* Janus vol.18 (1) 2010, 61–69.

Närhi, Kati, Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2014) *Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä.* Janus vol.22 (3) 2014, 227–244.

Palola, Elina & Parpo, Antti: Kunnallista sopeutumisen sosiaalipolitiikkaa. Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.): Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2011, 47–78.

Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala Maria: Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli & Pösö Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus, Jyväskylä 2009, 183–205.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) Kurssi kohti diskurssia. Vastapaino, Tallinna 2009.

Pietilä, Ilkka: Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Hyvärinen Matti, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori (toim.): Haastattelun analyysi, Vastapaino, Tampere 2010, 212–241.

Piirainen, Veikko (1947) *Sosiaalihuollon paikallisesta tutkimustehtävästä*. Huoltaja vol 35 (1947); 11, 174–177.

Piirainen, Veikko (1956) *Huoltaja parka*. Huoltaja vol 44 (1956); 4, 106–107 ja *Huoltaja parka*. Huoltaja vol 43 (1955); 21, 627–630.

Piirainen, Veikko (1958) *Taidot ja työmahdollisuudet*. Huoltotyöntekijä vol 9 (1958); 4, 4–6.

Piirainen, Veikko (1974) Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan. Sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta. Arvi A. Karisto osakeyhtiö, Hämeenlinna.

Piironen, Hannu (2006) *1990-luku sosiaalityöntekijöiden silmin*. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006):3, 321–325. Artikkelin pohjautuu Hannu Piironen tekemään tutkimukseen *Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet. Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa (2005)*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 264. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2005.

Pohjola, Anneli: Sosiaalityön koulutuksen tila ja paikka. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) *Sosiaalisen vaihtuvat vastuut*. WS Bookwell Oy, Juva 2003, 145–165.

Raatikainen, Panu (2004) *Ihmistieteet ja filosofia*. Gaudeamus, Helsinki 2004.

Rajavaara, Marketta: Yksilöllisestä henkilökohtaiseksi. Henkilökohtaistaminen hyvinvointipolitiikan uudistusideana. Teoksessa Haverinen Riitta, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.): *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Vastapaino 2014, 141–160.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Ps-kustannus, Jyväskylä 2011, 235–256.

Rekonen, Riku (2007). *Sopimuksilla johtaminen kunnissa*. Kunnallispolitiikan pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Rich, Margaret E (1952) *Mary E Richmond. Social Worker 1861–1928. Social Case-work Vol. 33, 363–370*.

Richmond, Mary (1917a) *Social Diagnosis*. New York: Russel Sage Foundation.

Rimpelä, Matti (2008) *Miksi kuntapäätäjät ovat sosiaalipolitiikasta tietämättömiä? Hyvinvointitiedon käyttö päätöksenteossa -seminarisarja 3.3.2008*. Helsinki: Stakes.

Rostila, Ilmari (2001) *Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet*. SoPhi, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2001.

Rostila, Ilmari, Mäntysaari, Mikko, Suominen, Tarja, Asikainen, Paula (2011) *Sosiaalityön professionaalisuuden erot kuntaorganisaatioissa – Organisaatiokulttuurien ja organisaatioilmapiirien kirjo*. Janus vol.19 (2) 2011, 143–157.

Rusko, Rauno (2009) *Johtamisparadigman kehitys julkishallinnossa. Perinteisestä julkishallinnosta uuden julkisjohtamisen kautta julkiseen arvojohtamiseen?* *Politiikka* 51:4 (2009), 300–309.

Saarinen, Arttu, Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2012) *Liikaa vaadittu? Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta Pohjoismaissa*. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012): 4, 403–418.

Salmi, Airi (1992b) Sosiaalityöntekijän kelpoisuusehdot ennallaan. Sosiaalityöntekijä 6/1992.

Satka, Mirja: Sosiaalinen työ - peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jaakkola Jouko, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.): Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva - Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994, 261–341.

Satka, Mirja (1995) Making social citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to professional social work. Publications of Social and Political Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä.

Serrano Pasqual, Amparo: Reshaping Welfare States: Activation Regimes in Europe. Teoksessa Serrano Pasqual, Amparo & Magnusson, Lars (toim.): Reshaping Welfare States and Activation Regimes in Europe. Brussels 2007, P.I.E. PETER LANG S.A., 11–34.

Sinkkonen, Merja: Eettiset ristiriidat sosiaalijohtajan työssä. Teoksessa Niiranen, Vuokko ja Hänninen, Markku (toim.): Sosiaalitoimen johtajat kunnissa. Kuntaliitto, Helsinki 2012, 49–60. Saatavana www-sivulta: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=2687

Sirenius, Sigfrid (1955) Ihmiset kuuntelevat toisiaan. Ihmisten yhteyden läpimurtoja kansamme myrskyissä ja tyvenissä. Helsinki, Tammi.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n Internet-sivut. Saatavana www-sivulta: http://www.talentia.fi/ajankohtaista/talentian_tiedotteet/ Viitattu 4.9.2013, 26.11.2013, ja 17.4.2015.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710. Saatavana www-sivulta: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>, Viitattu 20.8.2014.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön Internet-sivut/Sote-uudistus. Saatavana www-sivulta: http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankkeet/palvelurakennemuutos, Viitattu 20.8.2014.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön Internet-sivut/Sote-uudistus: Järjestämislain keskeinen sisältö 18.8.2014. Saatavana www-sivulta: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=10386860&name=DLFE-31225.pdf, Viitattu 20.8.2014.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön Internet-sivut/vireillä/Toimeentulotuen käsittelyn siirto Kelalle. Saatavana www-sivulta: <http://www.stm.fi/vireilla/toimeentulotuen-kasittelyn-siirto-kelalle>, Viitattu 8.10.2014.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön Internet-sivut/vireillä/rakennemuutos. Saatavana www-sivulta: <http://www.stm.fi/vireilla/rakennemuutos>, Viitattu 8.10.2014.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön Internet-sivut/vireillä/Toimeentulotuen käsittelyn siirto Kelalle. Arvio toimeentulotuen laskennan ja maksatuksen siirrosta kansaneläkelaitokselle. Arviomuistio. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2014. Saatavana www-sivulta: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9487679&name=DLFE-30024.pdf, Viitattu 8.10.2014.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Internet-sivut/vireillä/kehittämishankkeet ja hankkeet/palvelurakennemuutokset.

PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN LAUSUNTO 75/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle. Saatavana www-sivulta:

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?\\${APPL}=utpvm&\\${BASE}=utpvm&\\${THWIDS}=0.57/1425894237_354073&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${APPL}=utpvm&${BASE}=utpvm&${THWIDS}=0.57/1425894237_354073&${TRIPPIFE}=PDF.pdf), Viitattu 9.3.2015.

Sosiaalityöntekijäin Liitto 1949–1989. Sosiaalityön vuosikirja 1989. Helsinki.

Taina, Jaana & Kotiranta, Tuija: Sosiaalityötä ja toimeentulotukea - aikuissosiaalityö paikkaansa hakemassa. Teoksessa Haverinen, Riitta, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.): Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vastapaino, Tampere 2014, 179–195.

Tarvainen, Lauri (1954) *Henkilökohtainen huolto ja sen toteuttamismahdollisuudet meillä.* Sosiaalinen aikakauskirja vol 48 (1954); 309–316.

Tervasmäki, Antti (2008) *Mihin sosiaalipolitiikka hävisi?* Sosiaaliturva 4/2008.

Tiitinen, Laura & Kauppi, Arto (2014) *Viisi vaientamisen tapaa- sosiaalialan julkiseen viestintään kohdistuvat sananvapauden rajoittamisen ja vaientamisen käytännöt.* Oikeus 2014 (43); 2: 125–146.

Toikko, Timo (2001) Sosiaalityön amerikkalainen oppi. Yhdysvaltalaisen caseworkin kehitys ja sen yhteys suomalaiseen tapauskohtaiseen sosiaalityöhön. Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Seinäjoki.

Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Vastapaino, Tampere.

Toikko, Timo (2012) Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampereen yliopistopaino, Tampere 2012.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2002.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2009.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009): Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet. Teoksessa Kuula, Arja: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere 2011, 231–252.

Törmä, Kaija (1977) Sosiaalityöntekijöiden ammatillisen järjestäytymisen kehitys. Sosiaalipolitiikan sosiaalihuollon linjan pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Julkaisematon.

Uusitalo, Hannu (1991) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY, Juva, 2001.

Urponen, Kyösti: Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.): Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva - Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994, 163–260.

Van Berkel, Rik & van der Aa, Paul (2012) *Activation Work: Policy Programme Administration or Professional Service Provision?* Journal of Social Policy (2012) 41 (3), 493–510.

Vantaan kaupungin Internet-sivut/Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Internet-sivut. Saatavana www-sivulta: [http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali- ja_terveystieteiden_tutkimuskeskuksen_internet-sivut/](http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali-ja_terveystieteiden_tutkimuskeskuksen_internet-sivut/). Viitattu 10.9.2013.

Vantaan kaupungin Internet-sivut/ajankohtaista-arkisto/Tietoa Vantaasta. Saatavana www-sivulta: http://www.vantaa.fi/ajankohtaista-arkisto/tietoa_vantaasta. Viitattu 17.4.2015.

Vantaan kaupungin Internet-sivut/kaavoitus- ja maankäyttö. Saatavana www-sivuilta:http://www.vantaa.fi/fi/kaavoitus_ja_maankaytto/keharata. Viitattu 1.4.2015.

Vantaan kaupungin perhepalveluiden organisaatiokaavio tammikuu 2013/ Vantaan kaupungin avain. http://avain.vantaa.fi/download/77407_perpa_organisaatiokaaviot_tammikuu_2013.pdf, Viitattu 30.10.2013.

Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunnan kokouksen pöytäkirjat 11.6.2012 § 9, (liite 5.1 Projektisuunnitelma -aikuissosiaalityön tehtävänrakenteen kehittäminen, Maarit Sulavuori), 10.9.2012 § 8 ja 18.12.2012 & 14 (liite Toimeentulotuen käsittelyprosessin parantaminen). Saatavana www-sivulta: <http://ktweb.vantaa.fi/>, Viitattu 4.2.2014 ja 13.10.2014.

Vuorikoski, Marjo (1999) Sosiaalityön professionaalistuminen ja koulutus. Acta Universitatis Tamperensis 687, Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Tampere 1999.

Weber, Max ([1922] 2011) Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Verstehenden Soziologie (alkup. 1922). [Online] URL:<http://www.textlog.de/7351.html>. Luettu 27.1.2011.

LIITTEET

Liite 1: Suostumus fokusryhmähaastatteluun ja tutkimukseen osallistumisesta

Fokusryhmähaastattelu on osa Jyväskylän yliopiston sosiaalityön opintoihin kuuluvaa pro gradu – tutkielmaa. Tutkielman tavoitteena on saada tietoa siitä, miten aikuissosiaalityöntekijät ovat kokeneet organisaatiouudistuksen työssään ja millaisia näkemyksiä ja kokemuksia heillä on sosiaalityöntekijän koulutuksesta, ammatillisista haasteista sekä aikuissosiaalityön kehittämisestä.

Haastattelussa saatuja tietoja käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja vain tässä tutkimuksessa. Saadut tiedot ovat vain tutkijan käytettävissä eikä tietoja luovuteta ulkopuolisille. Tutkimusraportista ei ole tunnistettavissa yksittäistä henkilöä. Tutkimusaineisto, haastattelutallenteet sekä näiden kirjalliset muodot hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä ja viimeistään 31.5.2014 mennessä.

Tutkimus julkaistaan sähköisessä muodossa Jyväskylän yliopiston kirjaston tietokannassa sen valmistuttua 31.5.2014 mennessä.

Allekirjoittamalla tämän lomakkeen suostun osallistumaan Jyväskylän yliopiston sosiaalityön opintoihin liittyvään pro gradu – tutkielmaan ja antamaan haastatteluni tutkijan käyttöön tätä tutkimusta varten. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja minulla on oikeus perua tämä suostumus tutkimuksen kaikissa vaiheissa ilman minkäänlaisia seurauksia ilmoittamalla peruutuksesta tutkijalle.

Paikkakunta __/__/2013/2014
Allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 2: Saatekirje

Fokusryhmähaastattelua ennen haastateltaville lähetetään saatekirje tai alustus siitä, mitä tutkimusaihe koskee ja mistä haastatteluissa on tarkoitus keskustella. Alla on lähettämäni saatekirje sosiaalityöntekijöille.

Hyvä aikuissosiaalityöntekijä,

Olen graduvaiheen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Olen toiminut Vantaalla aikuissosiaalityöntekijän sijaisen tehtävissä erimittaisia jaksoja vuodesta 2008 alkaen. Lisäksi työskentelin muutamana kesänä lastensuojelussa Helsingissä. Olen viime syksystä alkaen lähtenyt työstämään opinnäytetyötäni Jyväskylässä ja toiminkin tällä hetkellä päätoimisena opiskelijana. Tutkimusaiheeni koskee kunnan sosiaalitoimessa työskenteleviä aikuissosiaalityöntekijöitä. Kiinnostus aikuissosiaalityön toteuttamista ja kehittämistä kohtaan heräsi toimiessani Vantaalla sosiaalityöntekijänä vuoden 2012 aikana, jolloin Vantaalla suunniteltiin pilottihankeetta aikuissosiaalityön tehtävänkuvien muuttamiseksi. Mielessäni heräsi monia kysymyksiä liittyen erityisesti aikuissosiaalityöntekijän työnkuvaan, sosiaalityöntekijän ammattiin ja koulutukseen sekä sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointiin liittyen. Tutkimusaihe on minulle myös henkilökohtaisesti tärkeä, sillä olenhan valmistumassa sosiaalityöntekijäksi piakkoin ja olen kiinnostunut erityisesti aikuisten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä.

Mielenkiintoni kohteena on tutkia Teidän aikuissosiaalityössä työskentelevien muodollisesti pätevien sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä, käsityksiä ja kokemuksia aikuissosiaalityön kehittämishaasteista ja työn uudelleenorganisoimisesta joko yleisesti eri kunnissa tai omalla työpaikallanne. Millaisena näette aikuissosiaalityön kehittämishaasteet? Onko kehittämisessä menty mielestänne oikeaan suuntaan?

Toteutan tutkimuksen fokusryhmähaastatteluilla. Pyrin saamaan kolmesta viiteen keskustelijaa kuhunkin haastatteluun, jossa toimin ryhmän vetäjänä. Ryhmähaastattelun kesto on noin tunnin puoleentoista tuntiin ja se toteutetaan rauhallisessa tilassa. Nauhoitan haastattelut ai-

neiston analysointia varten. Haastatteluun osallistuvien nimiä tai työtehtäviä ei mainita tutkimuksessa. Haastattelutietoja ei luovuteta ulkopuolisille. Litteroitu haastatteluaineisto päättyy vain omaan tutkimuskäyttööni. Toivon myös, että tutkimukseen osallistuvat eivät puhu haastatteluissa esille tulleista aiheista ulkopuolisille.

Mikäli Teillä herää jotain kysyttävää, voitte ottaa yhteyttä minuun.

Ystävällisin terveisin,

Anna-Sofia Salomaa

Yhteystietoni:

Anna-Sofia Salomaa

Osoite

Sähköpostiosoite

Puhelinnumeroni

Liite 3: Haastattelurunko

Taustatiedot:

Koulutus:

Montako vuotta on toiminut sosiaalityöntekijän ammatissa:

Haastattelut keskittyivät seuraaviin kolmeen teemaan:

Sosiaalityöntekijän koulutus

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhde

Organisaatiouudistukset aikuissosiaalityössä

Rakensin haastattelurungon kolmen teeman alle muodostamistani kysymyksistä, joilla viritin keskustelua kustakin temasta.

Sosiaalityöntekijän koulutus

Millaisia valmiuksia sosiaalityöntekijän koulutus on antanut työllenne? Mikä koulutuksessa on edesauttanut tekemään työtänne? Tai mikä on kenties vaikeuttanut työntekoa?

Onko mielestänne sosiaalityöntekijän koulutuksella merkitystä siihen, kuinka paljon otatte huomioon työssänne asiakastyön eettisiä lähtökohtia?

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhde

*Millaista työtä on aikuissosiaalityöntekijän työ? Kertokaa vapaasti työpäivästänne tai työvii-
kostanne.*

*Pohtikaa hetki suhdettanne asiakkaaseen ja kertokaa vapaasti mitä tulee mieleen sanasta
asiakas?*

Millaisia ongelmia kohtaatte aikuissosiaalityön asiakastyössä?

*Keitä asiakkaita haluatte auttaa? Ketkä asiakkaat/ Millaisia ongelmia omaavat asiakkaat ovat
autettavissa aikuissosiaalityön keinoin?*

*Millaista apua voitte sosiaalityöntekijänä asiakkaille tarjota? Millaista apua organisaatiol-
lanne on tarjota asiakkaille?*

Millaista apua haluaisitte tarjota asiakkaille?

Organisaatiouudistukset aikuissosiaalityössä

*Onko työpaikallanne tehty organisaatiouudistuksia, jotka ovat vaikuttaneet työhönne sisältöön?
Millaisia nämä uudistukset ovat olleet?*

Millaisilta nämä uudistukset ovat tuntuneet?

Mitä aikuissosiaalityössä tulisi kehittää? Mitä aikuissosiaalityössä on jo kehitetty?

Miten yhteistyö muiden työntekijöiden kanssa sujuu?